İNSANCIL

AYLIK
KÜLTÜR
SANAT
DERGİSİ

YIL 2, SAYI : 16

UMUT GERMEÇ / Kar Kırıkları (Litografi)

YARATICI ETKİNLİK!
İNSANCIL OKUMA TİYATROSU

8.000 TL. (KDV DAHİL)

ŞUBAT 1992

• Sahibi – Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN İSTANBULLUOĞLU

• Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

• Kurum Yönetmeni
ESER GÜNÇE

• Görsel Yönetmen
CEMİLE ÇAKIR

• Teknik Kadro
İSMET HÜNERLİ
FERRUH ÇAKI

• Katkıda Bulananlar
NAZAN KARACA
NİHAT ATEŞ
SADIK ALBAYRAK
HATİCE TUNCER
İSA ÇELİK
İBRAHİM AKYÜREK
SEDAT TOSUNOĞLU

• GENEL DAĞITIM:
GAMEDA

• Yönetim Yeri: Mollafenari Sok. Nadir Han No: 40-42 Kat: 5
CAĞALOĞLU - İSTANBUL
Tel: 511 79 94 Fax: 527 50 75
Posta Çeki: No: 666 043

Dizgi: Sarmal Dizgievi - 522 45 78
Baskı: Pirmat Basımevi / İstanbul
Tel: 527 50 75 - 522 79 64

Abone olmak için PTT'den 666 043 Nolu Posta çeki hesabına Berrin İstanbulluoğlu adına 80.000 TL. yatırmanız yeterlidir. (Öğrenci - Öğretmen 70.000 TL, Yurtdışı: 50 Mark)

İnsancıl'a gönderilen ürünler, yayımlansın ya da yayınlammasın geri verilmez.

İÇİNDEKİLER

Cengiz Gündoğdu
İnsancıl Okuma Tiyatrosu 1
Halim Şafak Şanlıdağ
İnsanın Gündemi Gündemdeki İnsan 3
Guillaume Appolinaire
Mirebeau Köprüsü (Şiir) 4
Ömer Naci Soykan
Sentaktik ve Semantik Yapılar Arası İlişkiler Açısından Türkçe'de Anlam Nasıl Oluşuyor 5
Müştak Erenus
Sahipsiz Değil (Şiir) 7
Dr. Halidun Şen
Zengin Dil!.. Fakir Dil! 9
Emin Akdamar
Uçuk Mavi (Şiir) 10
Raziye Cerit
Sinan Cevap Ver (Şiir) 12
Muhsin Şener
Destan İçin Şiir 13
Kenan Sarıalioğlu
Şiirler 14
Cemile Çakır
Afşar Timuçin'le Şiir Üzerine Söyleşi 18
Hayri Kako Y.
Gündem Otoportre (Şiir) 20
Berrin Taş
Üstü Örtülen (Şiir) 22
Reyhan Taşçı
Tepeden Bakış (Şiir) 24
İbrahim Akyürek
Fotoğraf Günleri Bir Şenliktir 25
Lütfiye Aydın
Örtük Bir Açık Mektup 26
Hikmet İnan
Yağmurda (Şiir) 27
Arslan Kaynardağ
Betül Çotuksöken'le Söyleşi 28
Bünyamin Durali
İrkilme (Şiir) 29
Bozan Yaman
Öbür Yanı da Ateş (Şiir) 31
Hasan Akarsu
Aramıza Giren Günler -2- 33
Fahrettin K. Nitter
Sığıntı (Şiir) 35
Ayten Mutlu
Zamansız Kayan Bir Yıldız: İbrahim Osmanoğlu 37
İbrahim Osmanoğlu
Bildiğim (Şiir) 38
Sami Karaören
Cahit Külebi'den Güz Türküleri 39
Sevim Raşa
Evimiz Nergisler ve İki Resim (Öykü) 41
Cemile Çakır
Kar Tanesi (Şiir) 42
Bülent Habora
Aferin İstanbul'u Hallettiniz 43
Cengiz Gündoğdu
Yıldız Güncesi 44
İbrahim Yıldız
Harman (Şiir) 47

İNSANCIL OKUMA TİYATROSU

Sevgideğer okurum. **İnsancıl**, yeni yıla **Okuma Tiyatrosu** etkinliğiyle girdi. Çoktan beri düşünülen bir konuydu **Okuma Tiyatrosu**... Ciddi bir hazırlık döneminden sonra etkinliklere başladık.

Nedir **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'nun amacı... Türkiye'de edebiyatın insanla ilişkisi kesildi. Bu, ister istemez edebiyatı eksiltti. Çünkü bazı karşı savlara karşın, edebiyat, insanla tamamlanan bir yaratıcılıktır. Bu yaratıcılık eserle bitmez. Yaratıcılığın insana ulaşması... insanla birlikteliğe girmesi gerekir.

Düşünelim. Bir sanatçı eser yaratacak... bu eser insana ulaşmayacak... ulaşsa bile o ortamda bir yabancılaşmanın etkisiyle insan-eser etkileşimi kurulamayacak.

Böyle edebiyat olmaz. "Kendin pişir-Kendin ye" ilkesinden hareketle "Kendin yaz-Kendin oku" edebiyatta geçerli olmaz.

Bir eserin kitle önünde okunması da insan-edebiyat bütünleşmesini sağlayamıyor. Tüketici bir yöntemle ortaya konan bu etkinliklerde okunan eser, sanatçının, okuruyla geçici bir tanışıklığını sağlayan aracı oluyor. Oysa eser, aracı derkesine düşürülmemeli. Eser insanî bir yaratıcılıktır. Bu yaratıcılığın öbür insanların da yaratıcılığını harekete geçirmesi gerekir.

İnsancıl Okuma Tiyatrosu'nun etkinliğini, öbür etkinliklerden ayıran önemli nokta tam burda işte. Bu önemli nokta **yöntem**. **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'nda uygulanan **yöntem**, sanatçının yaratıcılığının, öbür insanların yaratıcılığını etkilemesi. İşte bu etkileme yüzünden, eser, çok boyutlu okunuyor... çok boyutlu tartışılıyor.

İnsancıl Okuma Tiyatrosu'nun etkinliklerine katılanlar, bu durumu şöyle belirtiyor. "Öbür etkinliklerde bizim soru sormamıza... eser tartışmamıza izin verilmiyor. Burda... İnsancıl'ın etkinliklerinde alabildiğine soru sorabiliyoruz... tartışabiliyoruz."

Etkinliklerimize ilk kez katılan bir kişi, "Yazarı bu kadar eleştirmeyin" dedi.

Çok boyutlu bir okumanın bilinmediği... kavranmadığı bir kültür ortamında, etkinliklerimize ilk kez katılanların, eleştiri... soru... açıklama... karşı eleştiri düeollosundan şaşırmaları, bizim için şaşırtıcı değildi.

Ama kültür ortamının demokratikleşmesi budur. Hiçbir kişi... hiçbir eser eleştiriden uzak tutulamaz. **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**, işte bu yöntemle etkinliklerini sürdürüyor.

İnsancıl Okuma Tiyatrosu'nu hayata geçiren yolarkadaşlarıma burdan teşekkür ediyorum. Sabırlı... direngen... özverili çalışmaları için.

Şimdi bir noktayı belirtmem gerekiyor. Kimi kişiler, dosyalarını, ya tutarsa diye her dergiye gönderiyor, tabiî **İnsancıl**'a da. Ben, bunu doğru bulmuyorum. Aynı ürünü... aynı dosyayı bütün dergilere göndermeyin... Tabiî burda kimseye şart koymuyorum. **İnsancıl**'ın ilkesini söylüyorum. Bir başka dergiye gönderilen dosyayı **İnsancıl**'da değerlendirmeye almıyoruz.

Birkez daha söylüyorum. Türkiye'de kırkparalık değeri olmasa bile yazarlık...şairlik bir iştir... Onur verici bir iştir. Ciddiyet... sorumluluk isteyen bir iştir. Genç arkadaşlarıma söylüyorum. İlkenizi koyun... dikbaşlı yaşayın. Size kızacaklardır. Kızsınlar. Çok düşmanınız olacaktır. Olsun. Sanatçı sorumluluğuyla... ilkeli yaşamak... sürüngenler gibi orda burda... özellikle meyhanelerde sürünmekten her zaman üstündür.

* * *

Şimdi size beni sevindiren bir olayı anlatacağım. İnsancıl'ı oluşturan genç yolarkadaşlarım, geçen gün "biz felsefe semineri yapmak istiyoruz" dediler... "Hemen başlayın" dedim. Felsefe, hakikatların... hakikatları arama yöntemlerinin mücadelesidir. Bu mücadelenin serüvenine ta ilk çağdan başlamak son derece heyecanlandırıcı... sevindirici bir olaydır.

Felsefe Semineri'ni şimdilik içe dönük yapacaklarmış... Olsun. Bakarsınız bir gün, bu seminerleri **Okuma Tiyatrosu**'yla dışa dönük yaparlar.

Sevgideğer yol arkadaşlarım, İstanbul'da oturan kimi İnsancıl okurlarını, ocak ayında ziyaret ettim. Bu ziyaretlerde bir bardak çayın çevresinde, bizi okuyan okurlarımızı tanıdım. Eleştirilerini... önerilerini... dileklerini dikkatle dinledim. Şunu hissettim. Bizi... İnsancıl'ı seviyorlar...

Her ziyaretten sonra içim sevinle dalgalandı...

Sevgideğer okurum, az sonra gün doğacak... yeni bir gün başlayacak... Ben size yazıyorum. Gün doğumunda İnsancıl'dan sevgi gönderiyorum size... Taze... diri... direngen bir sevgi.

Cengiz GÜNDOĞDU

İNSANCIL
OKUMA TİYATROSU

ŞUBAT AYI ETKİNLİKLERİ

GENEL YÖNETMEN:
CENGİZ GÜNDOĞDU

IX
AYTEN MUTLU (Şiirleri)
Yöneten: **Cemile Çakır**
Okuyanlar: **Necmettin Borteçin, Berrin Taş, Sinan Öner**
Fırat Kitap Galerisi, 1 Şubat 1992 Cumartesi Saat 15.00

X
HALİDUN ŞEN
DİL DİLBİLİM ÜZERİNE SÖYLEŞİ
Fırat Kitap Galerisi, 8 Şubat 1992 Cumartesi, Saat 15.00

XI
BERTRAND RUSSEL
(Mutluluk Nedir, Softalık ve Hoşgörü, Tabu Ahlakı)
Yöneten: **Grup Çalışması**
Okuyanlar: **Necmettin Borteçin, Berna Durmaz, Özcan Yazıcı, Sadık Albayrak**
Fırat Kitap Galerisi, 15 Şubat 1992 Cumartesi, Saat 15.00

XII
MÜŞTAK ERENUS (Şiirleri)
Yöneten: **Cemile Çakır**
Okuyanlar: **Nihat Ateş, Berrin Taş, Berna Durmaz.**
Fırat Kitap Galerisi, 22 Şubat 1992 Cumartesi, Saat 15.00

XIII
ALİ BALKIZ (Öyküleri)
Yöneten: **Sadık Albayrak**
Okuyanlar: **Berna Durmaz, Nihat Ateş, Özcan Yazıcı.**
Fırat Kitap Galerisi, 29 Şubat 1992 Cumartesi, Saat: 15.00

Yer: Fırat Kitap Galerisi Yasa Cad. Üzerlik Sok. No:11 Kadıköy/İst. Tel: 349 94 67

İNSANIN GÜNDEMİ GÜNDEMDEKİ İNSAN

Halim Şafak ŞANLIDAĞ

İkibin yılına doğru uzandığımız süreç içinde sanıyoruz en çok tartışılması gereken olgu insanın kendisidir. Bu saptamamıza karşı çıkanlar olacaktır. Hatta böylesine bir yaklaşımın teknoloji, iletişim çağında yerini arayanlar da olacaktır. Bu saptamamız ilk önce böyle düşünenlere karşı insanın verdiği bir yanıttır. İnsana insani bir yaklaşımdır. Gündemde kalması gereken, savunulması gereken de budur.

Çağın getirdiği yenilikleri, değişimleri hepimiz yaşıyoruz. Bunlara ayak uydurmaya çalışıyoruz. Hatta bunda başarı kazandığımızı bile söyleyebiliriz. Ama insan nereye gidiyor? İnsani değerler, insani olan şeyler nereye gidiyor? Bunu gören tartışan yok. Olsa da sesini duyuramıyor.

Ne isteniyor insan için? Önce betonların içinde yaşamamız isteniyor. Sonra dört duvar arasına kapanmamız isteniyor. İnsaniliğin yerini çıkar ilişkileri, yapaylık ve ağır bir metal kokusu gelsin isteniyor. Havayı, suları , denizleri, gölleri, dünyayı kirletiyoruz. Uzaktan kumandalı bir yaşama ortak ediyoruz insanı. Herkesi o yaşama çağırıyoruz. İnsanın yirmidört saatini teslim alıyoruz. Onu kendi evinde, yolunda, sokağında, caddesinde, köyünde, kasabasında, kentinde, ülkesinde yabancı (yadırgı) bırakıyoruz.

İnsan hep kendini düşünmeye zorlanıyor. İnsan bireycileşiyor. Birey kendisine düşman kesiliyor. İletişim kendi istediği dergiyi, gazeteyi, kitabı, şairi, romancıyı, öykücüyü, yazarı okutuyor. Herkesi buna koşulluyor. İnsan evet yaşıyor... insan çimentoya dikilmiş ağaç gibi... insan kendinden tiksinen su gibi, toprak gibi... İnsan denizinde soluk alamayan balık gibi... insan beton bir duvar. Beton bir hücre. Tek odalı penceresiz bir ev... Tek pencereli bir dünya... İnsan at gözlükleriyle yaşamaya çalışıyor.

Çağımızda tartışılması gereken en önemli olgu bu derken bunları gözlerimizden uzak tutamazdık. Tutamadık. Bu bağlamda öne çıkarılması gereken ise insani yazın, insani ekin, insani sanat. Evet, insani yazın, insani gerçekçilik insanın bulunduğu en uzak köşeye ulaştırılmalı. İnsanın ve dünyanın geleceğini tartışırken bu zorunlu.

Ne var ki insani gerçekçi yazın fazlaca güçlü değil dünyada. Hatta Cengiz Gündoğdu'nun saptamasına göre Türkiye'de böyle bir gelişme yok. Bu noktada insani gerçekçi yazın adına yola düşen *İnsancıl* dergisini yaşatmalıyız. Bir yıldır insani gerçekçi yazın konusunda çalışmalar yayımlanıyor *İnsancıl*'da. Bu arada insani gerçekçi yazın güçleniyor, güç topluyor. Bunu abartılmış bir yaklaşım olarak görenler olacaktır. Ama değil. Kesinlikle değil. Gerçekten insani gerçekçi yazın, gelişiyor. Şiirden, romandan, öyküden, resimden, müzikten insanın kendi elleriyle sürgüne gönderdiği, yurtsuz bıraktığı insan artık geri dönüyor. Geri dönmeye çalışıyor.

Açın *İnsancıl*'ı okuyun insani yazın konusunda umutlu çıkışların hemen farkında olursunuz. Açın dergilerin, kitapların sayfalarını Hasan Ali Toptaş'ın, Cemil Kavukçu'nun, Behçet Çelik'in, Mehmet Sert'in, Ali Balkız'ın, Yaşar Azaz'ın, Lütfiye Ay-

MİREBEAU KÖPRÜSÜ

GUİLLAUME APPOLİNAİRE

Seine akıyor Mirebeau köprüsünün altından
Aşklarımız
Hatırlatan
Sevinç gelir daima her kederin ardından
Saat çaldı, yine başlıyor gece
Günler beni bırakıp gidiyorlar sessizce...
Yüzüm yüzüne yaslanmış, ellerim avucunda
Kaldığımız zamanlar...
Sanki kollarımızdan bir köprünün altında
Ölümsüz bakışların yorgunluğu sularda...
Saat çaldı, yine başlıyor gece
Günler beni bırakıp gidiyorlar sessizce...
Uzaklaşıyor aşk da, tıpkı akan su gibi
Ağırlaşıyor yaşam
Aşk bitti,
Ama umutlar güçlü ve daha tükenmedi.
Saat çaldı, yine başlıyor gece
Günler beni bırakıp gidiyorlar sessizce...
Haftalar kovalıyor günleri
Ne geçmiş zaman,
Ne de sevdalar dönmüyorlar geri
Seine akıyor Mirabeau köprüsünün altından
Saat çaldı, yine başlıyor gece
Günler beni bırakıp gidiyorlar sessizce...

Çeviren Fatma Kethüdaoğlu

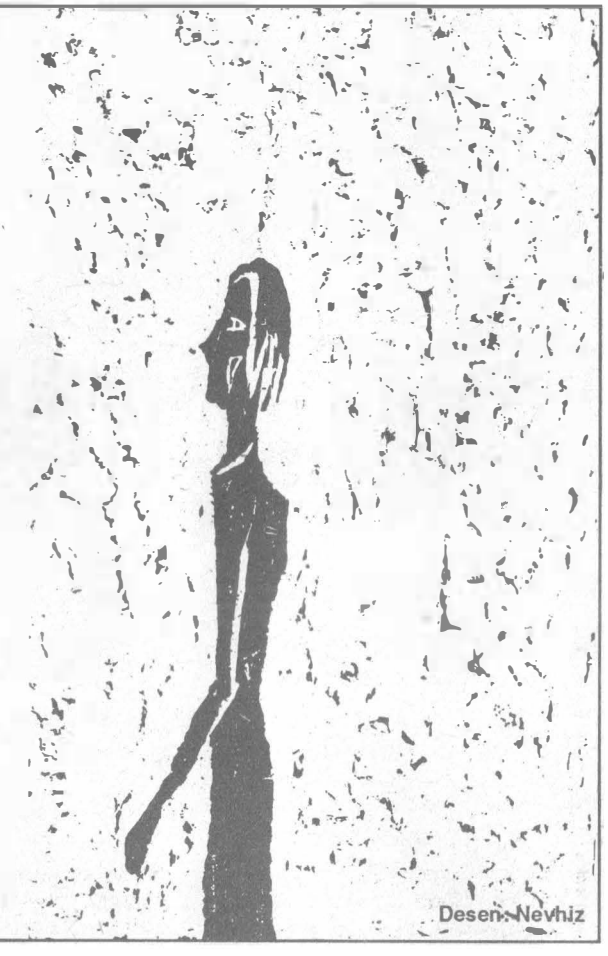

dın'ın, Mehmet Güler'in, İzzet Kılıçlı'nın, Neşe Karel'in, Mustafa Sercan'ın, buram buram insan kokan, insanilik kokan öykülerini okuyun.

Açın dergilerin, kitapların sayfalarını Ahmet Ada'nın, Asım Gönen'in, Abdülkadir Budak'ın, Cemile Çakır'ın Ali Ersin Günçe'nin, Emin Akdamar'ın, Nuh Ömer'in, Altay Öktem'in, Ömer Ateş'in şiirlerini okuyun, Kazım Polat'ın notlarını okuyun. İnsan orda. İnsani olan her şey orda. İnsan orda sözlerde... İnsan orda sözcüklerde.... Soluk almaya çalışıyor... Yaşamaya çalışıyor... İnsan orda... Bulacaksınız... İnsanı... Kendinizi... Sizini gibi düşünenleri... Selam verenleri... Merhaba diyenleri... insanı yaşatmak isteyenleri... İnsanı koruyanları... İnsanı savunanları... İnsanı baş tacı edenleri... Her şeyi insansızlaştırma çabalarına karşın bulacaksınız... Çok kalabalık bir gülümsemeyi... Kesinlikle... Evet, kesinlikle bulacaksınız...

Evet, insan orda... Kendinizi mi savunmak istiyorsunuz? İnsanı mı savunmak istiyorsuznuz? Dünyayı, insanlı bir dünyayı mı savunmak istiyorsunuz. insaniliği mi savunmak istiyorsunuz... İnsani değerlerden yana mısınız? Metalin, insansızlığın altında ezilmemek mi istiyorsunuz? Buyrun insana... 'Ben'den, 'ben'inizden mi korkuyorsunuz? Buyrun insana... Kendinizden olan, insandan olan bir şeyler mi arıyorsunuz? Buyrun insana...

Yazımızın başlığını İNSANIN GÜNDEMİ GÜNDEMDEKİ İNSAN olarak koymuştuk. Evet, insan insanın gündeminde. Gündemde hep insan var. Teknolojiden, iletişimden mi korkuyoruz? Buna karşı mıyız? Hayır! Evet, hayır! Hem de binlerce!.. Hayır!.. İyi olan insanın, teknolojinin, iletişimin, kirliliğin, metalin altında ezilmemesidir... Yok olmamasıdır... Teknolojinin, iletişimin insan için, insanilik için kullanılmasıdır. İnsani gerçekçi yazın bunu istiyor... Bunu savunuyor. İnsanın hep gündemde kalmasını istiyor. İnsanın insanı kendi elleriyle tüketmesine izin yok. Buna izin veremezsiniz. Buna kimsenin hakkı yok.

Çıplak kayada yeşeren sürgünü koruyun.

Asfalttaki papatyanın öldürülmesine izin vermeyin...

Kapıdaki merhabaya, penceredeki selama, ağız dolusu gülemsemeyi koruyun... Savunun... Hiç olmazsa kendiniz için, çocuklarınız için, insan için, dünya için yapın bunu... Ne olur...

SENTAKTİK VE SEMANTİK YAPILAR ARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN TÜRKÇE'DE ANLAM NASIL OLUŞUYOR –I–

Ömer Naci SOYKAN

DİLBİLİM ÇAĞI*

Çeşitli yapısal özellikleri olan dil, bunların her birinin ayrı ayrı araştırılmasına kendini açık tutar. Bu açık tutma, daha çok, araştırmacıların açık kılma çabalarına izin verme biçiminde anlaşılmalıdır; yoksa dilin kendi özelliklerini herkesin gözü önünde "teşhir ettiği" anlamında değil. Böylece dilbilimsel çalışmalar dilde türlü türlü yapılar keşfeder; bu yapıların ve onları araştıran bilme alanlarının sayısı ve tanımlanması da kimi kez dilbilimciden dilbilimciye değişir. Sonunda sentaks, semantik, pragmatik, designata veya sigmatik, fonoloji, morfoloji ve bunların alt bölümleri veya birleşerek oluşturdukları öbekler, hepsi birden dilbilim (linguistik) ya da bazılarının öne sürdüğüne göre, dilbilimi de içine alan göstergebilim (semioloji) ve bu disiplinlerin öteki bilimlerle ilgilerinin araştırıldığı çok geniş bir bilimler topluluğu ile karşılarışırız. Kimi düşünürlerin bir dilbilim çağında yaşadığımızı söylemeleri, sanırım haksız sayılmaz. Ancak bir bilimin moda-bilimi veya öteki bilimler için bir paradigma ve bilimleri birleştiren bir üst-bilim konumunda görülmesinin de sakıncaları vardır. Diğerleri bir yana, bu üst-bilim konumu, dilbilim ya da göstergebilimi felsefeye çok yaklaştırmıştır.

SEMİOTİK NEDİR?

Gerek dilbilimciler gerekse mantıkçı ve filozoflar, dilin ve her türlü bildirişim sistemlerinin yapısını ve işleyişini inceleyen, betimleyen bilim dalına 'semioloji veya semiotik adını verirler. Ancak bu ad üzerinde uzun süre tartışılmıştır; semioloji mi yoksa semiotik mi olsun diye. Saussure'ün tanımını gözönüne alanlar semiolojiyi, Peirce'ün öğretisini ya da Morris'in semiotiğini benimseyenler de bu adı kullandı(1). Morris, semiotiği üç ana bölümde ele aldı: Sentaks, semantik ve pragmatik(2). Her biri aynı zamanda bir dil yapısına karşılık olan bu üçlü bölümleme, dilbilimde ve özellikle felsefede yaygınlık kazandı ve meşruluk elde etti; bazan buna bir dördüncü olarak designata (3) veya sigmatik(4) eklenmiş olsa da. Buna göre, cümle düzeyinde, cümleyi oluşturan dilsel öğelerin ard arda sıralanışına, bu sıralanışın kurallarına, özetle, dilsel öğeler arasındaki ilişkilere ve bunların bilgisine sentaks ile sentaktik denir. Sentaksın esası ya da "iskelet"i söz dizimidir. Çağımız dil felsefesinin öncülerinden Mauthner ve onun gibi düşünenler, geniş anlamda sentaksı mantıkla da bir tutmuşlardır.(5) Sözcüklerin, deyimlerin, cümlelerin, kısacası, yazılı-sözlü tüm dilsel işaretlerin ya da göztergelerin anlamları, kavramları veya gönderme yaptıkları şeyleri ile aralarındaki bağıntıları, bu bağıntıların kuralılığını araştıran ve betimleyen semiotiğin bölümüne ve bu bilim dalının nesnesi olan şeye de semantik adı verilir. Dili kullananların bu kullanma edimleri ile kullandıkları dilsel işaretler arasındaki ilişkileri, bu ilişkilerde ortaya çıkan

x) Ara başlıklar dergimizce konulmuştur.

(*) Zaman sınırı, nedeniyle ancak bazı bölümleri, 25-26 Ekim 1991 tarihlerinde İstanbul Atatürk Kitaplığı'nda yapılan "Felsefe Açısından Dil ve Kültür Semineri"nde sunulan bildirinin tam metni.

olguları inceleyen bilime ve bu bilimin nesne alanına pragmatik denir. Kısaca betimlediğimiz bu üç alanı Morris'in sözleriyle bir arada şöyle dile getirebiliriz: "Sentaktik, semantik ve pragmatik, bir bilim olan semiotiğin daha aza indirgenemiyen bileşenleridir."(6) Semiotiğin en somut dalı olarak görülen pragmatik, sentaks ve semantik karşısında daha özel bir konumda yer alır. Sentaks ile semantiğin herbiri, biri empirik ya da tasvirsel diğeri salt olmak üzere iki bölüme ayrılır. Empirik sentaks ve empirik semantik doğal diller için söz konusu olurken, salt sentaks ile salt semantik yapay dillerin sentaks ve semantiğinin araştırılması, anlamına gelir. Oysa pragmatik için böyle bir empirik (veya tasvirsel) ile salt ayrımı düşünülmez. Çünkü fiktif bir dilkullanıcısı olamaz. Öte yandan sentaks hem pragmatikten hem de semantikten soyutlanan bir araştırmadır. Semantik araştırmalar ise yalnızca pragmatikten soyutlanırlar. (7) Yani semantik araştırma, sentaktik araştırmadan soyutlanamaz. Burada, sentaksın semantikten soyutlanabilmesine karşın, semantiğin sentakstan soyutlanamaması bir çelişki gibi görünüyorsa da ortada bir çelişki yoktur. Çünkü sentaksın kendisinde anlam, zaten hesaba katılmamıştır. Örneğin matematik gibi yapay dillerde semantik, yani anlam olmadığı halde sentaks vardır. Buna göre, anlamlı olan bir doğal dilde anlam sorununa ilişkin en dar çerçeveli bir araştırma, sentaktik ve semantik bakış açılarının birlikteliğini bozamaz ve onu daha aza indiremez. Bu bakış açısının, Türkçe'de anlam sorununu ele aldığımız bu konuşmada, Türkçe için ne ölçüde geçerli olacağını görmek istiyoruz. Ancak Türkçe'ye ilişkin özel duruma girmeden önce, konuyla ilgili belli başlı dilbilimci ve filozofların sentaktik ve semantik yapılar arasındaki bağıntıları ele alış tarzlarını ve vardıkları sonuçları, sınırlı bir çerçevede sunmak istiyoruz. Bunu yapmak istememin amacı, bazı bilgileri buraya aktarmak değil, daha çok, eleştirmek için ve kendi görüşlerimi onlarla sınamak için o düşüncelere ihtiyacım oluşudur.

DİL-DÜNYA BAĞINTISI

Felsefeyi bir dil felsefesi olarak gören, tüm felsefe sorunlarının aslında dil sorunları olduğunu öne süren çağımızdaki yaygın bir felsefe anlayışına, çözümleyici dil felsefesine önemli etkiler bırakan, yukarıda adı geçen Fritz Mauthner, daha bu yüzyılın henüz başında, dili eleştirel açıdan ele alan çalışmalarının önemini şöyle vurguluyordu: "Bir felsefeye giden bir doğru-yol açtığıma inanıyorum. Dil eleştirisi olan bilgi eleştirisine."(8) Bilgi eleştirisinin, genel anlamda epistemolojinin bir dil eleştirisi olarak anlaşılmasıyla dil felsefesinin tüm felsefe olduğu sonucuna varılması sadece zaman meselesi idi; her ne kadar Wittgenstein'ın dil eleştirisini Mauthner anlamında anlamadığını söylemesine rağmen.(9) Platon'dan beri süre gelen düşünme-dil (konuşma) birliğine Mauthner de katılır.(10) Bu görüş, ondan sonra da yaşamaya devam eder. Örneğin, Wittgenstein "Demek ki düşünme bir tür dildir."(11) derken, aynı düşünceyi Sapir şöyle dile getirir: "Dil ile düşünme ayrılamaz biçimde birbirlerine geçmiştir. Onlar, aslında, bir ve aynı olayın yalnızca iki yanıdırlar."(12) Öteden beri felsefenin ana sorunlarından biri olmuş olan "dil-dünya bağıntısı", yine bu çerçevede şöyle anlaşılır: Hangi anadile sahipsek, biz o dilin yapısına göre, o dilin bakış açısından dünyayı, doğayı biliriz. Sapir-Whorf varsıyımı diye bilinen bu görüşe ilişkin olarak Whorf'un şu sözlerini burada anmak isterim: "Bizler, anadillerimiz aracılığıyla bize sunulmuş olan çizgilerle doğayı bölümleriz." (13) Benzeri bir düşünceyi, daha önce yine Mauthner şöyle dile getirmişti: "İnsan, düzeni kendi zavallı dili aracılığıyla doğaya taşıdı."(14) Bu düşünceye Sapir ile Whorf'un getirdikleri başlıca yenilik, evrensel bir insan dilinin doğayı kategorize etmesi değil, tersine her doğal dilin bu işi kendi açısından ayrı ayrı yapması idi. Bu bağlamda Whorf, yukardaki sözünün devamında şunları söylüyor: "Eğer modern Çin veya Türk doğabilimcileri, dünyayı batılı bilimciler gibi aynı terimlerle betimleseler, bu doğallıkla yalnızca onların batılı rasyonelleştirme sistemini tüm olarak benimsediklerini gösterir; fakat onları bu sistemi kendi anadillerinin bakış açısından keza kurmuş olduklarını değil."(15) Şimdi burada ortaya çıkan bir soru şudur: Madem ki her doğal dil, kendi yapısına göre doğaya farklı bakıyor; o halde, doğal dillerde ne gibi yapı ayrılıkları vardır ki, onlar bu ayrı bakışlara neden oluyor ve bu ayrı bakışlılık, diller arasındaki geçişlilikte ne ölçüde tıkanmalara nasıl yol açıyor? Bu soru Türkçe'de anlam sorununu ele almada bize kılavuzluk edecek sorudur. Bu ele alışta Türkçe'nin öteki dillerle ayrılıklarını göstermede başvuracağımız diller, başlıca Almanca va bazan da İngilizce olacaktır. Ancak bu çerçevede öne süreceğimiz savların bir bölümüyle de olsa en azından öteki modern indo-cermen dillerince de paylaşılabilir olacağına inanıyoruz. Öte yandan, ortaya attığımız soru, Sapir-Whorf varsıyımını hiç değilse bir ölçüde bizim de kabul ettiğimizi gösterir. Çünkü soru bu varsayımdan çıkmıştır. Ama yukarıda dile getirilen, semantiğin sentakstan ayrılmazlığı biçimindeki başka bir varsayıma, sentaksın belirli -ama yalnızca belirli- bir anlamı bakımından katılmıyoruz. Burada biz, sentaksı yalnızca dar anlamında, yani sözcüklerin ayrılmaz bütün olarak cümlede dizilişi, sıralanışı anlamında alıyoruz.(*) Bu ihtilaf, temelini, Türkçe'deki durumun öteki dillerdekinden ayrı oluşunda bulacaktır. Bu nedenle, adı geçen varsayımı daha açık kılmalıyız. İşe sentakstan başlıyalım. Doğrusunu söylemek gerekirse, sentaks konusunda, sorunla ilgili başlıca düşünürler arasında ne tam bir uzlaşma ne de tam bir açıklık vardır. Mauthner, bazı çok az bilinen dillerde söz dizimi ile sentaksın bir olduğunu, ama "bizim kültür dillerimiz" dediği modern indo-cermen dillerinde söz diziminin (Wortfolge) "sentaksın iskeleti"ni oluşturduğunu, (16) kendisinin "cümle öğretisi veya

İDRİS ATMACA * EKMEKARASI UMUT * ŞİİRLER * İNSANCIL YAYINLARI

SAHİPSİZ DEĞİL

Sahipsiz değil biliyorsunuz
Konan kuşlar sizi aldatıyor
Amma da çok korkuyorsunuz

Yolun sonunda bir ağaç
Bu adam sokakta geçirmiş geceyi
Bir şeyler anlatmak istiyor.

Susuyorsunuz sımsıkı düşlerinizde bile
Umutlarınız avuçlarınızda böyle benekli
Kim boğdu bu kararmış çarpık mumda
Bu güzelim mavi böceği.

Sahipsiz değil biliyorsunuz
Bakmayın kuşların konduğuna
İri koca adamlar
Ayaklar sınırlar bayraklar
durmadan geçiyor
Geçiyor durmadan hepsi
Gidiyorsunuz.

Müştak ERENUS

Desen: Nihat Dişko

sentaks" dediği şeyin "sonuçta mantıkla buluştuğu"nu söyler. Mauthner'deki bu sentaks-mantık birliği, Wittgenstein'da sentaks-matematik birliği olarak şöyle dile getirilir: "Görme-alanının geometrisi, görme alanındaki nesneler hakkında olan cümlelerin sentaksıdır."(17) Öte yandan Saussure, sentaksı, cümle bilimi olarak daha geniş anlamda alır. Ona göre, dilsel birimlerin işlevlerini ele alan sentaks ya da cümle bilimi, bir anlamda dural dilbilim olarak anlaşılacak olan dilbilgisi (gramer)nin iki öğesinden biridir; diğeri ise biçimbilim ya da yapıbilimdir.(18) Bu anlayışa göre semantik, daha çok, bu ikinci öğenin, yani biçimbilimin alanına girer.(19) Sentaks anlayışlarındaki bu karışıklık, semantikte de daha az değildir. Nasıl söz dizimi, cümlede sözcüklerin sıralanışı, yani sentaksın özü, çekirdeği, ya da "iskelet"i konusunda bir açıklık ve anlaşma varsa, semantikte de uzlaşmanın en çok olduğu yer şu tanımdadır: Semantik, sözcük, deyim, cümle olsun dilsel göstergelerle onların gösterdikleri veya dile getirdikleri şeyler arasındaki bağıntıdır. Ama daha bu tanımda bile Frege'nin yaptığı(20) dile getirme ve göstermeye dayanan iki ayrı anlam anlayışı vardır. Anlamın ne olduğu konusundaki tartışmaları burada özetlemem, bu konuşmanın sınırlarını çok aşar. Ben sadece bunlardan bazılarına atıfta bulunmakla yetineceğim. Wittgenstein Frege'nin anlam ayrımını genelde benimsemekle ve kullanmakla birlikte, ikinci döneminde, bir sözcüğün anlamının (gösteriminin) onun dildeki kullanımı olduğunu söyliyerek(21) yeni bir bakış açısı getirir. Bu kez Austin kullanımın ne olduğunu sorar ve 'söz-edim' kuramını ortaya atar (22) Whorf, anlamı sözcükler arasında düzenlenmiş bağıntılarda bulurken,(23) Umberto Eco, "bir semantik sistemin dünyaya biçim vermenin olanaklı tarzlarından biri"(24) olduğunu söyler. Kuşkusuz bu ayrı görüşlerin ortalığı bulandırdığını söylüyor değiliz. Tersine, her yeni bakış açısı, sorunun yeni bir boyutunu göz önüne koymakla görüş alanımızı genişletir. Ancak genişleyen bu alanda yolumuzu şaşırma olasılığının artacağı da bir gerçektir. Sentaks ve semantik alanlarına ilişkin görüş ayrılıkları, sentaks semantik bağıntısı konusunda görece azalır. Baştan beri özetlemeye çalıştığımız tartışmalar, burada neredeyse kaybolur; sentaksın semantiğin temeli olduğu, onu belirlediği, en azından, aralarında bir karşılıklılığın olduğu görüşünde birleşilir. Örneğin Morris, semantiğin sentaktiği şart koştuğunu söyler(25) Chomsky, bir yerde "hiç süphe yok ki semantik yapı ile anlam arasında çok önemli karşılıklı oluşlar buluruz (26) derken, başka bir yerde bu karşılıklı oluşu şöyle dile getirir: "Semantik yorumlamada kullanılan bütün bilgi, dilbilgisinin sentaktik bileşeninde sunulmuş olmalıdır."(27) Böylesine kesinlikle dile getirilmiş olan sentaksın semantiği belirlediği, sentaksta semantiğin adeta kodlandığı görüşü, bizim için, burada en fazla şüphe götüren noktayı oluşturuyor. Önce soruyu şöyle soralım: Burada dar anlamda sentakstan, sözcüklerin, dilsel işaretlerin cümledeki sıralanışını anladığımıza göre, bu sıralanış, tasarımların sıralanışına da karşılık mı gelecektir? (Burada sentaks geniş anlamda alınsa bile, o anlama, dar anlamda sentaksı, yani

söz dizimini de içereceğinden, bizim bu sorumuz, o durumda da haklılığını koruyacaktır.) O zaman iki ayrı sözdizimsel yapıya sahip iki ayrı dili kullanan iki insan, aynı nesne durumu karşısında, iki ayrı tasarım dizisine sahip olacaktır; tıpkı iki ayrı söz dizimine sahip oldukları gibi. Örneğin: Bir Türk "kitap masanın üstündedir" der; aynı nesne durumu için bir Alman "Das Buch ist dem Tisch."; bir İngiliz "The book is on the table."der. Bu Almanca ve İngilizce cümlelerin söz dizimi birbirinden tıpa tıp aynıdır. Kuşkusuz, bu durumun bütün Almanca ve İngilizce cümleler için böyle olduğu söylenemez.

NOTLAR

(*) Bu konuşma yapıldığı sırada, bazı dinleyicilerin yanlış anlamalarından kaynaklanan itirazları, başlıca olarak bu noktada toplanıyordu. Aşağıdaki açıklama, varlığını bu itirazlara borçludur: Berke Vardar'ın yönetiminde hazırlanan "Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü"nde, "sözdizim" karşısında, örneğin Almanca "Syntax"ı buluruz; ama yine Almanca "Wortfolge"yi ve Türkçe karlığını bulamayız. Bu eksiklik, -ve/veya başka nedenler- dilbilim terimleri dağarcığını yalnızca bu sözlükle sınırlı tutan kimselere "Wortfolge"-"Syntax" ayrımını anlamada zorluk çıkarmış olabilir. Söz konusu itirazların bu ayrımın bilinmemesine dayandığı anlaşılıyordu. bizim için çok önemli olan bu ayrımın bilinmemesin dayandığı anlaşılıyordu. Bizimn için çok önemli olan bu ayrımı, bu nedenle, daha anlaşılır bir biçimde dile getirmeyi gerekli görüyorum. Önce, "Wortfolge" karşılığı "söz dizimi"ni (Bunu, adı geçen sözlükte "Syntax" karşılığı olarak önerilen "sözdizim"den ayırmak için iki ayrı sözcükle ve "-i" tamlanan eki almış biçimiyle yazıyorum.) "Syntax" karşılığı ise Türkçe söylenişiyle yine aynı "sentaks" sözcüğünü kullanmayı uygun gördüğümü belirtmek istiyorum. İmdi, sözcüklerin her biri yalnızca birer sözcük olarak alınır; kökleri, ekleri birbirinden ayrılmaksızın cümledeki mekânsız-zamnasl sıralanışıve onlar arasındaki bağıntıların araştırılması konu ediliyorsa, o zaman artık söz diziminden değil, sentakstan söz ediliyordur. Demek ki, örneğin "Ali evden çıktı." cümlesimdeki "evden" ve "çıktı" sözcükleri, tıpkı "Ali" sözcüğü gibi birer (birden çok değil) sözcük olarak alınacak, "evden"in "-den"i, çıktı"nın "-tı"sı, söz dizimi (Wortfolge) çerçevesinde ait olduğu sözcüklerden ayrılabilirmiş gibi görülmeyecektir. Bilindiği gibi batı dillerinde, Türkçe'deki bu ve benzeri eklerin işlevlerini, anlamlarını karşılayan ayrı sözcükler vardır. Bu dillerdeki bu durumdan hareket ederek, o sözcüklerin sanki Türkçe'de de ek değil, ayrı bir sözcükmüş gibi görülmesi ve buna dayanarak, aşağıda örnekle tanıtlanan Türkçe'ye ilişkin savımıza itiraz edilmesi de yanlıştır. Her dilin sözcük-cümle yapısı, o dilin kendi yapısına göre anlaşılmalıdır, başka bir dilin yapısından bakarak değil. Aki halde, aynı şeyi, Türkçe'den bakarak örneğin Almanca'da da yapmak olanaklı olmalıydı. Örneğin, Almanca "unausweichbar" sözcüğü, eklerle oluşmuş olmasına karşın bölünmez tek bir sözcüktür; bölünürse anlamı değişir. Şimdi biz bu sözcüğü Türkçe'de "kaçınılması olanaksız olan" biçiminde üç ayrı sözcüklerle karşılıyoruz diye, onu bir Almanca cümlede söz dizimi (Wortfolge) bakımından üç sözcük olarak mı değerlendireceğiz(?!) Tümüyle saçma! Söz konusu savımız, sentaksı değil, bu açıkladığımız anlamda söz dizimi içerir. Buna göre sentaksı değil, bu açıkladığımız anlamda söz dizimi ise sentaksın yalnızca bir kısmıdır; fakat bu kısım sentaksın temelini oluşturur. Hatta bu nedenle, Mauthner'in söz dizimi (Wortfolge), sentaksın iskeletini oluşturur biçimindeki düşüncesini bu bağlamda anıyoruz. Bu bakımdan, söz dizimine "dar anlamda sentaks" demekte de bir sakınca görmüyoruz.

1) Bkz.: Umberto Eco, Einführung in die Semiotik, S. 17, Wilhelm Fink Verlag München 1988.

2) Bkz.: Charles W. Morris, Grundlagen der Zeichentheorie, S.88. Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt a. M. 1988.

3) Örneğin bkz. : Wolfgang Stegmüller, Probleme und Resultate der Wissencshaftstheorie und Analytischen Philosophie, Bd. I', S. 71, Springer-Verlag, Berlin 1983.

4) Örneğin bkz.: Georg Klaus, Semiotik und Erkenntnistheorie, S.57 vd., VEB Deutscher Verlag der Wissenchaften, Berlin 1969.

5) Bkz.: Fritz Mauthner, Beitraege zu einer Kritik der Sprache, 3. Band, S.203, J.G.Cotta'sche Buchhandlung, Berlin 1913.

6) Morris, a.g.y., S.88.

7) Bkz: Stegmüller, a.g.y., S.71-72.

8) Mauthenr, a.g.y., Bd. I, S.VII.

9) Tractatus; 4.00031

10) Bkz.: Mauthner, a.g.y., Bd.I, S. 176 vd.

11) Tagebücher; 12.9.16

12) Edward Sapir, Die Sprache, S.193, Max Hueber Verlag, München 1972.

(13) Benjamin Lee Worf, Sprache-Denken-Wirlichkeit, S.12, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Hamburg 1988.

14) Mauthner, a.g.y., Bd. III, S.590.

15) Whorf, a.g.y., Bd. III, S. 189.

17) Philosophische Bemerkungen, 178.

18) Bkz.: Ferdinand de Saussure, Genel Dilbilim dersleri I, S.127-128, TDK Yayınları, Ankara 1976.

19) Bkz.: Prof. Dr. Berke Vardar, Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, ABC Kitabevi, İstanbul 1988.

20) Bkz.: Gottlob Frege, 'Funktion, Begriff, Bedeutung', s.46 vd.,

21) Örn. bkz.: Vandenhoect & Ruprecht, Göttingen 1966. Philosophische Untersuchungen, 43.

22) Bkz.: John L. Austin, Zur Theorie der Sprechakte (How to do things with Words), Reclam, Stuttgart 1989.

23) Bkz.: Whorf, a.g.y., S.111.

24) U. Eco, a.g.y., S. 168.

25) Bkz.: Morris, a.g.y., S.43.

26) N. Chomsky, Syntactic Structures, S.108, Mounton & Co. S–Gravenhage 1957

27) N. Chomsky, Aspekte der Syntax-Theorie, S. 103, Suhrkamp Verlag, Frankfurt a. M. 1983

AŞK ÜZERİNE
SÖYLEŞİ
CENGİZ GÜNDOĞDU
7.3.1992
Saat: 17.30
Yer: Bulunmaz Tiyatro
Beyoğlu İstiklâl Cad. 86/2
Taksim/İstanbul

ZENGİN DİL! FAKİR DİL!

Dr. Halidun ŞEN

Dil-bilimci olmayan dilcilerimizin (1) (felsefeci, betik-bilimci, yazar vb.) dil-bilimle ilgili düzeylerde, dil-yetisi-bilimleri açısından düştükleri büyük yanılgılardan birisi de "zengin dil, "fakir dil" kavramları üzerindeki tartışmalırı olduğu gibi bu terimleri kullanmalarıdır. Israrla yineliyorum, yukarda sözü edilen yanılgı dil-bilimsel düzeyler için geçerlidir. Daha açık bir biçimde söylenirse, çalışmalar dil-bilimsel alanlardan birine girdiğinde (dil-bilimle diğer bilim dallarının buluştukları etkileşim alanlarında düzeylerin belirtilmeden bu kavramların kullanılışıdır söylenmek istenen) ya da dil-bilimsel bir çalışmada (diğer bilim dallarıyla buluşulan etkileşim alanları dışında, salt dil-yetisi-bilimleri düzeylerinde) bu terimleri bugün kullanmak, bu terimler aracılığıyla söylenmek istenenleri söylemek bir yanılgıdan öteye gidemez dil-yetisi-bilimleri açısından. Vazgeçmeyecek olduğum parantezimi burada yine açıp diyorum ki: Dil-yetisi-bilimleri fakülte ve yüksek-öğretim birimleri Türkiye'de açılıp dil-bilimci yetiştirinceye kadar bu tür yanılgılar hep olacaktır. Bu yanılgılardan zarar gören, görecek olan Türkçe, dolayısıyla Türk Ulusu'dur. Dili, dil-bilimsel yönden yanılgı kabul edilen kavram ve terimler desteğinde incelenen bir ulus günün birinde ulusal bağımsızlığını koruyamama tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir. Sözü edilen bağımsızlık üretkenliğe dönük bilimselliği, çok sesliliğe dönük ekinsel gelişmeyi, o dili kullananlar arasındaki iletişim yetersizliğini önleyici atılımları vb. içerir. Sorun düşünüldüğünden de öte ciddidir. Sözü edilen dil-yetisi-bilimleri fakülte ve yüksek-öğretim birimlerinin açılması konusunda dilcilerimizin, ilgili bilim adamlarımızın, idari makamlarımızın, resmi olan veya olmayan kurumlarımızın, derneklerimizin suskunluğu, atıllığı çok şaşırtıcıdır, özellikle Atatürkçü! dilcilerimizin.

"Zengin dil", "fakir dil" konusunda ölçüt nedir? Dillerde ses ve ses-bilimsel sistem içinde (ses ve ses-birimlerin kendi aralarında sistem içinde oluşturdukları yapı da söz konusudur burada) ses ve ses-birimlerin daha az sayıda ya da daha çok sayıda oluşlarımı? Ya da söz konusu sistemin / yapının, sistemlerin / yapıların daha az ağır ya da daha çok ağır oluşlarımı? Yoksa ses-simgeci (fonosembolist "phonosymboliste") çalışmalar ile bir dilde ortaya çıkartılmağa çalışılan (seslerle şeyler arasında tespit edilmeğe uğraşılan) bağların evrenselliği durumu? Şu da bu-gün bilinmektedir ki ses-simgeciliğin (fonosembolizm "phonisymbolisme") evrensellik düşüncesi değerini yitirmiştir artık. Ya da bir dilin, ses bilimsel- bütünlüklerinin işlevselliği, saydamlığımı? Sözcük sayısımı? Biçim-bilimsel yapısımı? Tümce-bilimsel ilişkilerimi? Çağrışımsal alanlarının "champ associatif", kavramsal alanlarının "champ conceptuel, champ notionnel", anlamsal alanlarının "champ sémantique" GENİŞLİĞİMİ? HANGİSİ? Hepsi birdenmi? Her-hangi bir dilin diğer dillere hepsinde birden üstünlük sağlaması olanaksız, zaten böyle bir dil yok; Var diyen çıkarsa lütfen bilim dünyasına duyursun. Yoksa bir kısmımı? Bir kısmı deniyorsa, bu kısımlar o dil(ler)de diğer dillere göre neye, nelere dayandırılabilir? Hiç-bir yere. Görüldüğü gibi çözüm yok.

Bir dilin belli bir alanda fazla sözcüğe sahip olması, toplumun ihtiyaçlarının, işlevlerinin doğa ile olan bağlarına bağlıdır. İngiltere Kolombiyası'ndaki Komoks "Comox" yerlerinin salmon balığı için kullandığı sözcük sayısının kabarık oluşu, doğa ile ilişkileri çöl ve deve üzerine odaklaşmış Arapça'nın deve için kullandığı sözcük sayısının çokluğu ya da Türkçe'de eylem belirten sözcüklerin oldukça fazla oluşu (bu iki dile oranla) bu üç dilden hangisine zengin, hangisine fakir dedirtebilir bize? Elbette ki hiç-birine. Kaldı ki, değerli meslektaşım Claude Magège'in (bazı konularda aynı düşünceleri her zaman paylaşmasak bile ki doğaldır bu)

UÇUK MAVİ

–Ahmet Ada'ya–

ıslak toprak kokularıydı
çekerdik içimize su alırdı teknemiz
rüzgar dolardı tenteye
bağrımızı açardık
farkına varmadan güz sonlarının

akşamları konuşurduk bunları
avuçlarımızda çekirdek olurdu yürürken
sular içinde olduğumuz
gelirdi aklımıza
boğulurduk şiirde olmasak

hasret boyutlarında kalırdık kendimize
dut likorlü dergi sayfalarının
ağaçlarına yaslanırdık
uzanıp kalırdık
fırtınalı koylarının koynunda
çokyıldızlı otellerinde canımızın

vivaldi dinlerdi içimizden biri
"sesi de" olurdu kendimizin "sessizliği de"

Emin AKDAMAR

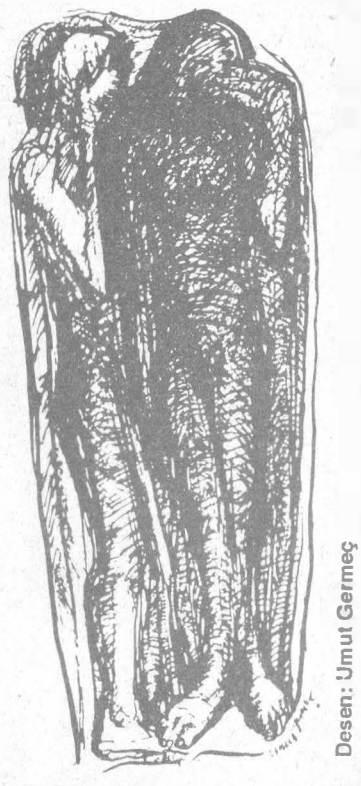

Desen: Umut Germeç

"Saliche" dil ailesine ait Komoks Dili'nin (Kuzey Amerika yerli dillerinden bir tanesi) ses-bilgisel, ses-bilimsel ve tümce-bilimsel açıdan hayranlık uyandırıcı bir karmaşık bütünlüğe sahip olduğunu belirtmesi neticesinde bizler bu dil için medeni dediğimiz dünyaya ait dillerin sahip olduğu ancak Komoks Dili'nde yer almayan bir takım özellikler nedeniyle ne diyebiliriz, dahamı zengin? Dahamı fakir? Komoks Dili'ne tip-bilimsel "typologique" açıdan Hagège'in çok yakın bulduğu Kuzey-batı Kafkasya Dilleri'nin 80, 90 civarında ses-birime sahip oluşu nedeniyle 30, 60 arası ses-birime sahip batı dillerinden dahamı zengindir diyeceğiz? Hangi dil-bilimci bunu söyleyip kanıtlayabilir, polemiğe sapmadan, bilimsel bir biçimde? Hiçbir dil-bilimci. Bu düşüncem yukarda söylenenlerin karşıtı için de geçerlidir. Türkçe saydam denilen biçim-bilimsel yapısı (bu-güne değin gözlemlediğim 93 sesçil özelliğinden, ses-bilim ve, biçim-ses-bilim düzeylerinde geçme koşuluyla), sesçil ve ses-bilimsel özelliklerinin düzenlilik içindeki düzenliliği, düzensizlik içindeki düzenliliği ve bu düzenliliğin doğurduğu düzensizlik sonucunda elde ettiği düzenliliği nedeniyle diğer dillerden dahamı zengindir? Ya da Türkçe'de örneğin bazı batı dillerinde olan eril, dişil, yansız, canlı, cansız cinslerin ayrımınız olmayışı Türkçe'ye daha fakir bir dilmi dedirttirir? Doğaldır ki hayır. Aynı durum bir dilin belirginliği için de geçerlidir. Hiç-bir dil diğer bir dilden daha belirgin "précise" değildir. Dünya dillerinin en belirgini kullanan tarafından en iyi kullanılanıdır. Bu kavram dil-yetisi-bilimlerinde çok önemli bir yer tutar. Sayın Nermi Uygur'un başka bir bağlamda felsefi açıdan sorduğu soru "..., sonra da düşlerini hangi dilde gördüğünü sorarım" (2) dil-bilimsel bir değerlendirme sonucunda yukardaki kavramın savunuculuğunu yapmaktadır, bilerek ya da bilmeyerek, konu bu değil, konu dil-bilimle felsefenin böylesine iç içeliğidir ve bu iç içelik tehlikelidir, bilimsel özen gerektirir (toplum-bilim, ruh-bilim, insan-bilim vb. diğer bilim dallarıyla da durum aynıdır). Salt dil yetisi ve dilin gerçekliklerini öne alan dil-yetisi-bilimleri, gerçekliklerin incelenmesini felsefeye bırakırken, felsefe ile olan bağlarının kopuşunu değil tam tersine etkileşim alanlarındaki buluşmalarının ne kadar önemli olduğunu, olacağını kanıtlamaktadır. Bir dil-bilimci zengin dil, fakir dil yoktur dediğinde bir felsefeci hayır vardır tarzında yanıt verirken hangi bakış açısından yola çıktığını belirtmezse tehlike burada başlar. Felsefi açıdansa yorumu felsefecilere bırakıyorum. Çünkü ben bir dil-bilimciyim, Dil-yetisi-bilimleri açısındansa "hayır vardır" tarzındaki bir tutumun bu daldaki bilgi donatımsızlığının ürünü biçiminde ortaya çıkan büyük bir yanılgı olduğunu rahatlıkla vurgulaybilirim. İşte iç içeliğin tehlikesi, çalışmalar sırasında düzeyleri

karıştırmak dolayısıyla kavramları da.

Eğretilemeler (3) (metaforlar "métaphores"), dolaymalar(4) (perifrazlar "périphrases") aracılığıyla herhangi bir dil herhangi bir şeyi dile getire-bilir. Diğer bir deyişle ve diğer bir anlamıyla her dilde her şey söylenebilir. Bu dil-bilimsel gerçeği karşıtı kanıtlanıncaya kadar göz ardı edemeyiz. Bir dilin belirginlik derecesinin başka bir dile oranla daha güçlü olması didintileri her şeyin her dilde söylene-bileceği bilimsel gerçeğinin karşısında eriyip gider. Örneğin, Fransa'nın toplumsal ve tarihsel konumu nedeniyle, Fransızca'nın ünlü açıklığı / belirginliği bir zamanlar kabul edilirken bugün artık bir efsane olarak kalışı oldukça çarpıcıdır. Zamanında sömürgeciliğin bir yöntemi olarak karşımıza çıkan zengin dil, fakir dil, en belirgin dil gibi kavramlar bigün hiç değilse dil-bilimsel açıdan açıklık kazanmıştır. Dillerin farklılık göstermeleri dile getirebildiklerinden değil, zira diller her şeyi dile getirebilir, dile getirmek istediklerini söyleme biçimlerindendir. Bu demektir ki bazı diller bazı şeyleri belli bir biçimde söylemeyi zorunlu kılarken, başka diller bu bazı şeyleri başka bir biçimde söylemeyi zorunlu kılar aynı şeyi dile getirmek üzere. Örneğin Fransızca'nın söylemeyi zorunlu tuttuğu "hibou" bay-kuş sözcüğü yansıma sözcük "Onomatopé" olarak görülürken (Normen "Normand" Dili"ndeki "houhou", Gaskon "Gascon" Dili'ndeki "hourhou" gibi) aynı şeyi dile getiren Türkçe'nin söylemeyi zorunlu tutuğu, zengin kuş anlamına gelen bir birleşik sözcük olan "bay-kuş"tur, fark budur, yoksa dile getirilen aynıdır, burada vurgulanan bu iki dilin, dile getirdikleri aynı nesneyi farklı biçimlerde söyleme zorunluluklarıdır. Başka bir örnek, Türkçe'nin "kurşun-kalem" olan nesneyi dile getirirken söylemek zorunda olduğu biçim "kurşun-kalem" birleşik sözcüğüdür, buna karşın Çince aynı nesneyi dile getirirken "nesne-silindir biçimindekurşun-kalem" şeklinde söyler. En basit biçimiyle dil-bilgisi budur. Bu demek oluyor ki bir dilde her şeyi dile getire-biliriz yeter ki söyleyişte, dilin gerçekliklerinden/özelliklerinden kaynağını alıp beslenen dil-bilgisinin kurallarına uyulsun (söz konusu edilen dil-bilgisi katı kuralcı dil-bilgisi "grammaire normative" değildir, dilbilim anladığı anlamdaki dil-bilgisi dilin gerçekliklerine/özelliklerine açık dil bilgisidir, yoksa katı kurallar içinde boğulmuş, neticesinde değişmezlik çemberi içine girmiş dil-bilgisi değil).

Bu yazımda dillerin mantığından söz açmak istemiyorum, çünkü böyle bir girişim yazımı amacından uzaklaştıracağı gibi, bana göre, anlamsız bir biçimde de uzatacaktır.

Peki ama, ölçüt nedir? Soruyu sorularla yanıtlayacağım. Neyin ölçütü? Zengin dilinmi? Fakir dilinmi? Belirgin dilinmi? Soruyu, soruya yanıt olan soruları kim yanıtlaya-bilir dil-yetisi-bilimleri bakış açısıyla dil-yetisi-bilimleri düzeylerinde? HİÇBİR DİL-YETİSİ-BİLİMCİSİ! İşte burada basit dil "langue simple" kavramı bu-günkü dil-yetisi-bilimlerine göre, ilerde değişe-bilir ki bu da doğaldır, zira bilim gelişme zorunluluğunu taşır, sorun/çözüm ilişkileri içinde önümüze gelir. Zengin dil, fakir dil, belirgin dil konularında ölçüt olarak ele alınamayan yukardaki olgular, basit dil kavramı için de ölçüt olarak ele alınamazlar. Öyleyse basit dil nedir? Ya da ölçütü ne olabilir? Biçim-ses-bilim (morfofonoloji "morphophonologie") konusunda ayrı düşüncelere sahip olduğum Claude Hagège ile, bu konudaki düşüncelerini paylaşmaktayım: İç ölçütü bir kenara bırakırsak (bu ölçüte göre basit bir, o dilde doğan o dilin kullanıcılarının o dili, diğer dillerde doğan diğer dillerin kendi dillerini öğrenip hakimiyetleri aldığına almalarına oranla daha çabuk öğrenip hakimiyetleri altına almaları sonucunu bağlanır), dillerin içinden çıkan dış ölçüte göre hakim özelliklerin "traits dominants" en çok olduğu diller en basit dillerdir. Hakim özelliklerden anlaşılan, biyolojiden kavram olarak altıntı olan, çekinik özellikler "traits récessifs" olmayışlarıdır. Küçük bir guruba ait dillerde bulunan, yani az sayıda dilde bulunan, yok olma/ sönüp gitme durumunda olan özelliklerdir çekinik özellikler. Buna karşın hakim özellikler ise bir-çok dilde bulunan yok olma/ sönüp gitme durumunda olamayan, diller arası yaygınlığı olan özelliklerdir. Bu demektir ki gelişmiş dillerin yıpranmaları sonucunda yukardaki anlamda basitleşmeleri yadsınamaz bir biçim kazanmıştır. Bir dilin en basit dillerden olması ya da olmaması ne öğünme ne döğünme vesilesidir dil-yetisi-bilimleri açısından. Salt bir tanıdır o kadar. Zengin dil, fakir dil ya da güçlü dil, zayıf dil ya da belirgin dil, belirgin olmayan dil konularında sorumu yineliyorum. Nedir bu farklılığı! belirleyen ölçüt(ler)? Yanıtım yine bir soru olacak. Sözü edilen farklılığı! belirleye-bilecek ölçüt(ler) varmı? Tekrar anımsatmakta yarar gördüğüm nokta, bu sorulara dil-yetisi-bilimleri açısından yaklaşma koşulunun unutulmaması gereğidir. Daha da açarsam, bilimsel düzeyler, dolayısıyla kavramlar karıştırılmamalıdır yukardaki sorulara yanıt aranır ve verilirken. Claude Hagège'in düşüncelerini bu konuda paylaşıyorum derken dikkate almadığı bir noktayı belirtmeden geçemeyeceğim: O da dillerdeki sıfır "ø" değerlerdir ya da dillerin sıfır "ø" değerleridir. Detaya girmeden bu düşüncemi açıklarsam ortaya çıkan sonuç dillerin potansiyel yeteneği olur. Dil yaşar, yaşadığı içindir ki ihtiyaçlarına, özelliklerine, gerçekliklerine göre sözünü ettiğim potansiyel yeteneğin içinde bulananları dinamik yeteneğe dönüştürür, biz istesek de istemesek de. Biz dil-bilimciler yardımcı, itici, düzenleyici, uyarıcı, önerici bir güç olmaktan öteye gidemeyiz, yani yaratamayız, ancak olanı, gizlenmişi ortaya çıkartabiliriz, ama dil ihtiyaçlarına, özelliklerine, gerçekliklerine göre bu ortaya çıkartılanları alır, kabul eder, diğerlerini şimdilik ya da hiç-bir zaman koşuluyla bir kenara iter, yani dinamik yeteneğe dönüştürmez. İşte asırları içine alan Osmanlıca'nın Türk Dili'ni boğamamasının, kaba hatlarıyla, bilimsel nedenleri Claude Hagège'in görüşlerine ve bu görüşlere tarafımdan yukarda yapılan eklere dayanmaktadır dersem abartmış olmam düşüncesindeyim. Konuya daha da açıklık getirecek, dil-yetisi-bilimleri dışından seçilmiş, bir-kaç örnek vereceğim: İlkel dediğimiz toplumlar-

BAŞARIYA DOĞRU
YENİ GÜNEŞ DERSANESİ

Salihpaşa Cad. Memişoğlu
İşhanı No:1 K.5
Gaziosmanpaşa / İST
Tel: 578 85 97

SİNAN CEVAP VER

(Sinan herhangi bir kişidir, meselâ sen)

Dert yerçekimiyse
Toprak hüznün mezarı mıdır?
Taş nedir?
yüreğin suskunluğu mudur?

Çiçek nedir Sinan?
Gölgesinde bile güney ve kuzey yarımküre kokan
Arıların kollektif mutluluğuna sebep
Salt sihiri midir iyimserliğin?

Kuş nedir
Yerçekimini bitiriş midir uçarı kanatlarda?
Yoksa kavgasız bir çığlık mıdır?

Gökyüzü nedir?
Sonsuzluğun görüntüsü müdür?

İnsan nedir Sinan?
Kaosun mutlak taşıyıcısı mıdır?
Yoksa ara sıra çözülen
Kaygılar yumağı mıdır?

Raziye CERİT

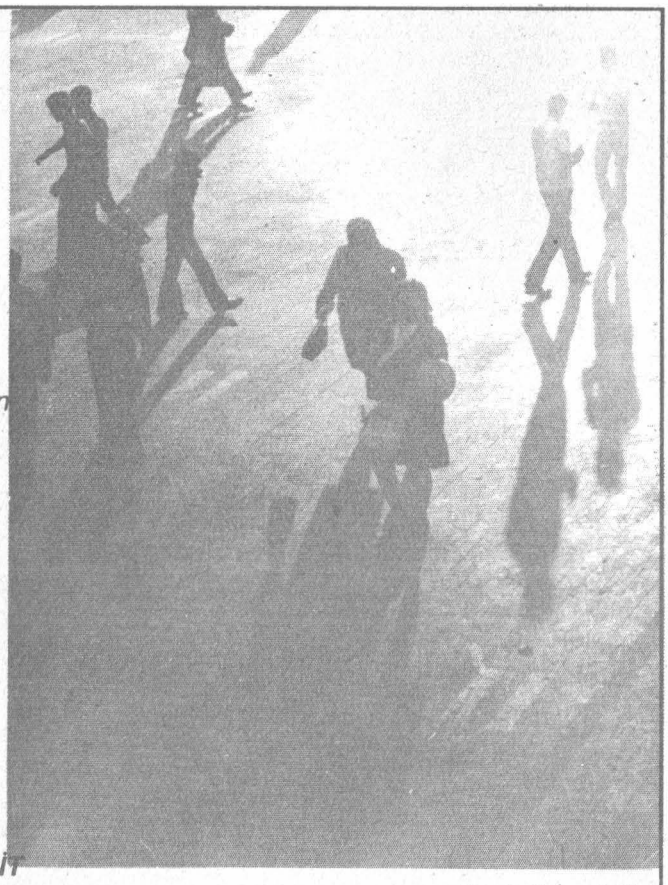

Fotoğraf: İsa Çelik

dan biri olan Pigmeler yeni bir çocuk dünyaya geldiğinde, daha önce dünyaya gelmiş olan ağa-bey ya da ablaya, yeni doğanı kıskanmasın, kendi pabucu dama atılmış düşüncesine kapılmasın, ruhsal bir-takım bozukluklar oluşmasın diye şarkı yazıp söyleyerek hediye ederler. Hangi medeni dediğimiz toplumda bu ince, insancıl davranış vardır? Biz dahil. Şimdi bir sorum var. Kim daha medeni? Fabrikalar, evler, arabalar, uçaklar yapan, uzaya giden toplumlarmı? Yoksa yukardaki bu ince, toplumun/toplumların? Pigmeler'in yazılı dili yoktur, sözlüdür dilleri, bizimse dilimiz yazılıdır, buna karşın Pigmeler'in Müziği çok seslidir, Türk Müziği ise tek sesli. Bu örneklerden kaynaklanan soru/soruları, yanıt/yanıtları, yorum/yorumları siz okuyucularıma bırakıyorum. Ancak dil-yetisi-bilimleri dışından seçmiş olduğum yukardaki örnekleri dilyetisi-bilimlerinin düşünce tarzına uygularsak zengin dil, fakir dil ya da güçlü dil, zayıf dil ya da belirgin dil, belirgin olmayan dil gibi tartışmaların ne kadar anlamsız, dil yetisi-bilimleri düzeyinde bu-gün için bilimsellikten ne kadar uzak olduğunu görürüz. Bilimselliğin doğal gelişmesi olarak ilerde muhakkak ki daha gelişmiş yeni savlar ortaya atılacaktır bu konuda, ancak bu savların ortaya atılmasını beklerken günümüz bilimsel bulguları neticesinde bilimsel geçerlilik kazanmış olan savları da bir kenara atamayız.

GÖNDERMELER/AÇIKLAMALAR:

(1) Yusuf Çotuksöken, İnsancıl Dergisi, sayı 7, Mayıs 1991, "Dilbilimci Halidun Şen ile dilci, filolog, dilbilgici, dilbilimci ve dilbilim üzerine söyleşi", sayfa 44.

(2) Nermi Uygur, Dilin Gücü, Ara Yayıncılık, üçüncü baskı, Ağustos 1989, sayfa 17.

(3) Dil-bilimsel tanıma ve eğretilemenin türlerine girmeden bir örnekle açıklamayı uygun gördüğüm eğretileme: "Yaşamın ilk-baharı" sözündeki "ilk-bahar" bir eğretileme ürünüdür "gençlik" çağını belirtir.

(4) Eğretilemede olduğu gibi dolaylamanın detaylı tanımını, türlerini vermeden bir örnekle açıklamayı uygun bulduğum dolaylama: "Suna" yerine "erkek ördek" demek yani bir sözcükle anlatıla-bilinecek bir kavramı bir-çok sözcükle anlatma durumudur.

ZERRİN TAŞPINAR ŞAHİN * BİR ARDIÇ KUŞUYUM BEN * ŞİİRLER * İNSANCIL YAYINLARI

DESTAN ŞİİR İÇİN

Muhsin ŞENER

Yunanca "epos" diyorlar. Kökleri ta savaşçı bir aristokrasinin egemen olduğu "kahramanlık çağları"na dek gidiyor. Saraylarda ve şölenlerde bazen profesyonel şarkıların bazen de savaşçıların kendilerinin söyledikleri şiir ve şarkıların gelişmesi ve değişmesiyle ortaya çıktığı söyleniyor. Böylece eski kahramanların eylemleri övülür, onları tanrısal atalara bağlayan soy kütüğü oluşturulur ve çeşitli mitolojilerle ilişkilendirilerek bu mitolojilerin ilk öğeleri belirtilmiş oluyordu. Yüce bir biçemleri var destanların, anlatımı ağır, sakin, huzurlu bir tempodadır. Olaylar çok geniş bir kozmik coğrafyada geçer genellikle. Uzun yolculuklar, tanrısal ya da yarı tanrısal kahramanlar tarafından binbir macera içinde kat edilir. Büyük toplumsal görünümler çizme olanağı veren epiğin, destandan bu yönde yararlandığını söyleyebiliriz.

Şimdi, *Kanrevanmaraş*'a(1) geçebiliriz. 1978 yılında Kahramanmaraş'da meydana gelen olayların bir şiir imbiğinden geçirilerek sunulduğu *Kanrevanmaraş* adlı yapıtın, 1980'den sonraki Türk şiirinin önemli duraklarından biri olduğunu sanıyorum. Nuh Ömer ÇETİNAY'ın "özellikle şiirde eleştiri eksikliği, ozanı şiiri üstünde konuşmaya da zorluyor. Bu çirkin geliyor bana...(2)" sözlerinden, Kanrevanmaraş'ın yeterlikle ve yetkinlikle değerlendirilmediği anlaşılıyor. Bunun nedenlerine de dokunuyor Çetinay yukarıdaki alıntıda.

Kahramanmaraş'ta meydana gelen kıyımın ve yıkımın, toplum olarak üzerimizdeki olumsuz etkisinin, Çetinay'ın yapıtını değerlendirmemiz sırasında, duygusal bir baskı oluşturarak doğru sonuçlara varmamızı engelleyeceğini düşünerek, yapıtla ilgili kanılarımızı "yapıtın teknik özellikleri" ile sınırlamayı uygun bulduk. Bu bakımdan, yazımızda Kanrevanmaraş'ın teknik özellikleri üzerinde duracak ve değerlendirmelerimizi bu noktadan yapmaya çalışacağız.

(156) sayfa içinde Nuh Ömer ÇETİNAY, toplumumuzu, meydana geldiği tarih dönemi içinde çok etkilemiş bulunan Kahramanmaraş kıyımının ve yıkımının nedenleri ile oluşu ve sonuçları üzerindeki olayları, sanki ayrı

SENSİZ

Sensiz mümkün değil
Yalnızlık bile

YOL

Yürüyorum yalnızlığımı
Önümde arkamda insanlar
Yollar bomboş...

GÜL ve ATEŞ

Acıyla solunur günler
Demir dağlar erir düşlerce
Çıkışsız yolların yolcularıyız
Gerçeğin ve ateşlerin izinde

SORU

Herkes biraz sana benzer
Nasıl olur
Sen kimseye benzemezken

Kenan Sarıalioğlu

Desen: İclal Erentürk

ayrı ele alarak bunları şiirsel bir imbikten geçirip bize sunuyor görünmektedir. Bir bütün halinde tek şiir yazılmamıştır. Birçok şiir vardır. Bunların arasında, bir organik bağ kurulmaya çalışılmıştır. Bu organik bağ, ele alınan konudan filizlenmiş olan bağdır. *"Kana Doğru, Kan, Kandan Sonra"* bölümlerinden oluşan yapıtta *"kan"* bütün bölümlerde bağlayıcı bir öğe olmuştur. *"Kan"* kavramının seçilmesinde belki Çetinay'ı eleştirebiliriz. Ne var ki bu kavram Kahramanmaraş kıyımının ve kırımının en belirgin öğelerinden birisidir. Bunu kullanmamak ve saklamağa çalışmak akıl işi değildir.

Saklanması doğru da değildir. *"Kan"* kavramı ile uygarlık kavramı arasında herhangi bir yakınlık, akrabalık bulmak hiç mümkün görünmüyor. *"Kan"* kavramı ile gelişmişlik ve ilerlemişlik arasında da bir yakınlık bulamazsınız. Öyleyse bu kavramı ta ilk çağlara ve insanın karanlık dönemlerine değin götürmelisiniz ki köklerini bulabilesiniz. Bu, yanlış gelişmişliğin sonucu değil de nedir? işte Çetinay, bunu belirlemeye çalışmış görünüyor kan konusunda. Böyle bir kavrama bağlanmanın ve bunu bölümler arasında bağlantı oluşturmada kullanmanın *"doğru şiiri"* koymak bakımından da yararı olabilir, olmuştur.

Kandan gelen ve tarihi kökleri olan bağlantılarla oluşturulmuş bütünlükte olduğu gibi, ayrı ayrı alandığında da yapıtta, birçok şiir yer almaktadır. Bütünlük üçer-dörder şiirlik bölümler arasına şiirsel yükü yoğun birkaç dizelik şiir bölümleri ile sağlanmıştır.

Sabır / Duldamızdır bizim / Savun ki kirlenmiş sudan
Kader / Komşumuzdur bizim / Konar yorgun dalımıza
Tanrı / Dilimizdir bizim / Buyurulur acıkmış yanımızdan

Ömrümüz / Bakırdır bizim / Aşın kalaylı kaplarla
Kur'an / Yazımız yazgımızdır / Koru alfabenin hışmından

Çocuk / Aynamızdır bizim / Gidip gelip budanmaya
Kadın / Tarladır girmeye / Neresinden olursa olsun
Zaman / Baltadır bize / İner geçmişin sesine
Cihad/ Farzdır bizlere / Cennetten güller dermeye
Kızılbaş / Uzaktır bize / Donsuz yatar geceleri

İşte bu şiircik bölümleri içinde birçok şiir yer alarak, anlam alanları içindeki konuyu aydınlatacak ipuçları vermektedir. Böylece Kanrevanmaraş adlı yapıt bir birlik oluşturmuş oluyor. Bu birlik hem konudan geliyor hem de uygulanan teknikten. Şiirlerin herbiri bir orkestranın enstrümanları gibi konunun kendine göre bir yanını, bütün olanaklarını kullanarak yansıtmağa çalışıp bu yolla orkestranın çaldığı senfoniye katkıda bulunuyor. Bir büyük senfonik şiir oluşuyor sanki. Bu büyük şiirin tek bir ses değil birçok sesin birleşmesinden oluştuğunu da söylemeliyim. Birçok ses bir tek sesin gür çıkmasına yardım etmek üzere birleşiyor. Yukarıda verdiğim şiir parçacıkları bu birliği sağlayan öğelerdir. Bunların oluşturduğu birliği düşünebiliyor musunuz?

Öte yanda, tek bir şiirin yazılmamış olması Çetinay'ın destanına birşey yitirtmemiştir. Hattâ birçok şey kazandırmıştır. Bunlara yukarıda dokunulmuştur. Sonra destanın, bir tek şiir olacağını da kim söylemiş? Hem, burada olduğu gibi cıvıl cıvıl bir orkestranın oluşturduğu bütünlük varken tekdüze bir şiir oluşturmaya çalışmak niye?

Kanrevanmaraş'da destan öğeleri, gerçeklerden yürünerek kurulmuştur. *"Kan"* zincirinin oluşturulması, ikibinli yıllara giderken *"olağanüstü"* bir olgudur. Dünyamız ikibinli yıllara giderken hâlâ kan üzerine kurulmuş bir birliğin türküsünü çalmak ve bunu başat öğe olarak toplumun her kesiminde yaşatmağa çalışmak kadar *"olağanüstü"* ne olabilir ki? Çetinay bunu yakalamış görünüyor. Bir başka destan öğesi de *"Cihad / Farzdır bizlere / Cennetten güller dermeğe"* başlığı altındaki bölümde belirtilenlerdir. Burada ele alınan durumlar hep dinsel kökenli durumlardır. Bunlar dinimizin emirleri arasında "cihad"a ilişkin olanların sıralanmasından başka birşey değildir. Yirmibirinci yy. girileceği şu yıllarda bile hâlâ, bunların geçerliliğinin neler yarattığına işaret ediyor ozan. Bundan daha ileri bir "olağanüstülük" olur muydu diye düşünüyorum? Ozanı, böyle bir belirlemeye getirdiğini sandığım düşünce, şu olsa-gerektir: Bunlara inanmak değildir önemli olan; bunlara inanmanın yanında bunların, yaşamın birer öğesi olarak ele alınıp uygulama alanına konulmasındaki dram!... bu yaşanmıştır ne yazık ki Maraş'da. Başka bir yerde de yaşanacağını sanmak son derece yanılmak olur. Bir olağanüstülüğe daha dokunayım mı? Biliyor musunuz, yirminci yy.'de bile *"kana uzanmak/ istemeseniz bile/değil mi ki inansanız farzdır size"; "Elbette biliriz/kana yanaşmayan/korkağı biz"* (Nisa, s. 52) dizelerinde dile getirilen dinsel gerçeklerin geçersizliğini söylemek çılgınlığı belki de en büyük "olağanüstülük"tür. 20. yy.'de "kan" zincirinde buluşmanın başka anlamı var mı?

Destan şiirin yazılmasında önemli olduğunu sandığım bir öğe de, bir bildiriyi iletecek olan şiirin ya da dizelerin, dizenin tüm dil kılçıklarından ayıklanmış olmasıdır. Çünkü bildirim, bu yolla ancak en doğru biçimde aktarılıyor. Bildirim, en kısa yoldan ancak bu yolla ilpicilerine ulaşabiliyor ve bildirim bu yolla ancak etkinliğinin zirvesine ulaşabiliyor. Destanda da bunun sağlanması gerekiyor. Önemli olan etkidir. O yaşanmışın, etkili bir biçimde aktarılarak yaşanırlığı sağlanmalıdır. *"Kur'an/yazımız yazgımızdır/Koru alfabenin hışmından"* (Kana Doğru, s. 30); *"Kimin olursa olsun/Kanın kokusu/Duyulsun dediler/ Ben soru sormadım/Onlar da söylemediler/Bana vur dediler"* (Pusuda Kin Kokusu, s. 93); *"Bana vur dediler/ Vurdum/Tanırdım onları/Vurdum/Onlar konuşmadı/Ben de konuşmadım/Vurdum"* (Pusuda Barut Kokusu, s. 94); *"Güneşli bir gündü güzden kalma/Sandık ki bizi çağırıyor/Dulda sokaklara(Biz önden çıkmıştık/Hacı ve Mustafa/Ölümmüş çağıran bizi/Kahpe kurşunun peşisıra/ Güneşli bir gündü güzden kalma/ Uzandık boylu boyunca/Dulda sokaklara/Biz önden çıkmıştık/Hacı ve Mustafa/Güneş kanımıza vurmakta""*(Pusuda Kan Kokusu, 95) bu şiirler, verilmek isteteneni en kestirme yoldan ve en etkili bir biçimde vermektedir, tüm kılçıklarından ayıklanmış olarak. İletilmek istenen bildirimin, böyle çıplak anlatımlarla, daha etkin olarak verilmesinin mümkün olduğunu bir kez daha belirtmeliyim.

Şimdi Nuh Ömer ÇETİNAY'ın *Kanrevanmaraş*'daki şiirinin teknik özelliklerini birer birer ele alabiliriz.

1. Ozan kısa şiirlerle etkin bir söyleyişi yeğlemiştir. Bu onun, belli başlı özelliklerinden birisi olarak görünüyor.

Yarim olsa taş dilim / Yarim ol sataş dilim / (Sunu, 4)

Dururken gönlümüz / Dalından kopmuş / Bir salkım koruk gibi/ Küfrün dişinde / (Yobazlar Ağıdı, 7)

Hangi taşı kaldırsam / Altında bir yalan / Kimdi kana seyirci kalan / (Kanlı Cuma, 106)

Al / evini / Küskün bir çocuk gibi / Kur ki kentin kıyısına / Yıkması toptan olsun

Aşındır / Kaynasın kazanlarda / Şahlanan alevin

Söndürmesi bizden olsun / Kefen olsun ölüm olsun / Alevlenmiş alevinin evi / Yiter olsun / Beter olsun / (Ölüme Susamış Çakal Türküsü, 115)

Bu alıntılarda şiir baştan şağıya bir bütünlük oluşturuyor ve şiirde etkin bir söyleyiş görünüyor. Etkinlik ne teknikten ne de çok laf etmekten geliyor. Etkinlik ne dediğini iyi bilmekten geliyor. Dile egemen olmaktan geliyor, başka bir şey değil. İlk alıntıda bunun en belirgin örneği var. Dile yüklenilerek, "taş olmak"la "sataşmak" arasında anlam ilişkileri üzerinde oynanırken; son alıntıda "alevi" ile "al/evi" arasında anlam ilişkileri üzerinde gidilip geliniyor ve ses ve anlam varyasyonları oluşturulmaya çalışılıyor.

"ONDÖRTLÜ"
Karikatür Sergisi

Sergiye Katılanlar: **Aşkın Ayrancıoğlu, B. Yalçın Ayrancıoğlu, E. Yaşar Babalık, Kürşat Coşgun, Hüseyin Çakmak, Halis Dokgöz, Ahmet Erkanlı, Mehmet Gölebatmaz, Murat İlhan, Sedat Mişe, Mecit Özbek, Seyit Saatiçi, Ergin Selçuk, Adnan Taç**

4-12 Aralık 1991 : Akbank Sanat Galerisi - **Samsun**
3-24 Ocak 1992 : Akbank Senet Galerisi - **Ordu**
4-10 Şubat 1992 : Halk Kütüphanesi Sergi Salonu - **Boyabat**
18-Şubat 6 Mart 1992: Akbank Sanat Galerisi - **Çorum**
9-27 Nisan 1992: Akbank Sanat Galerisi - **Isparta**

"Söz ola kese başı, söz ola ağulu aşı, bal ile yağ ede bir söz" diyen Yunus'un torunları olduğumuzu anımsıyoruz bu alıntılarla.

Alıntıların bazı dizeleri, şiirin tümüne ya da diğer dizelere göre daha da sarsıcı. *"dururken gönlümüz...' küfrün dişinde", "Kimdir kana seyirci kalan"; "... alevlenmiş alevinin evi/yiter olsun/beter olsun"* dizelerindeki yükü, çarpıcılığı görüyor musunuz? Küfrün elinde değil gönül! Elinde olması da birşeydir tabii. Ne var ki dişinde! Küfrün dişinde!... Hem de gönül! Düşünebiliyor musunuz çelişkiyi ve tabii getirdiği acıyı?... *"Kana seyirci kalan"* diyor. Döğüşe değil, kavgaya değil, kana, kana! Seyirci kalınır mı kana? Susamak gerek o kana, seyirci kalabilmek için. İşte öyle bir dramdır bu. Bu dramı canlandırıyoruz. *"Yanan ev, Alevinin, yeter olsun, beter olsun"* diyor. Kine, nefrete bakınız. Bu denli üst düzeyde nefreti ve kini; bu kin ve nefret birikimini çarpıcı anlatabilen seçkin dizelerden birisi bu. Tabii bunlarla Çetinay, bildirimini vermiştir. Hem de çok açık seçik olarak vermiştir.

2. İmge yükü oldukça yoğun bir şiirdir Çetinay'ın şiiri. Bunların bir bölümü şaşırtıcıdır. Bir bölümü ise son derece gösterişlidir. İlginç imgeler çok boldur. İmge kurmayı bilmek, ilk yapıtta çözülmüşse eğer, şiir daha sonra daha başarılı kanallara doğru akacaktır. Çetinay'ın böyle bir olanağı yakaladığı ve kullandığı görülüyor. *"Köylü dediği/sinsi akan su gibidir/hem kurnaz hem aymaz"* (Kem Göze Karasaban, 24) bu dizede köylüyü deyimlemeye dikkat ediniz. "Hem kurnaz hem aymaz" ne tehlikeli birşeydir o! Halkça söylemeyi denersek "çarıklı erkanıharb" çok zayıf kalır bu anlatımın yanında. "Su ve sinsi akmak" arasındaki ilişkiyi bilerek kurulmuş bu imgenin ilginçliğine dikkat çekmek gerekiyor. Hem ilginç hem de şaşırtıcı. *"Erkek çünkü/kavgadan kalma yarasını/açıp göstermek hüneridir"* (Ölüm Oyundur, 35) Çocuğun kavga ile oluşmasının en güzel deyimlemesi bu dizeler. Böyle imgeyi bularak ifade etmiş olması, kestirmeden gitmesini sağlamıştır. "Elinde Sapan/ve hattap bıçağı ile / kanla büyür Maraş'da çocuk/ (s. 35) dizelerinde yaslanılan imge ise, daha bir güçlüdür. Niçin kana yatılmıştır ortaya çıkıyor. *"Küflenmiş sesleriyle saldırdılar/... "aynaya vurmaz sesleriyle"; "Kan çünkü/tanımlayandır onları"* (Vur Diyen Çok, 120). *"Seslerin küflenmişliği"* ile insan öldürmek ve kan dökmek için saldırmak arasındaki ilişkinin çirkinliği apaçıktır. Bu imgeler kolayından bulunabilecek imgeler değildir. İnsanı, kanın tanımlaması; onun insanlıktan çıkmışlığını çok korkunç anlatıyor. *"Kent"* diyor, *"yerindeydi/hem de bir balgam gibi/yerli yerindeydi"* (Gözleri Aynı Göz, 147) Bir balgam gibi kent! Ne demektir bu? Böyle bir çarpıcı imge nasıl bulunabilir? Tükürük değil, balgam! Hem de kent bu!...

Birkaç imgeye daha dokunmak istiyorum. "Erkekler ekmeği umutla birlik/gurbetin dişinden koparıp/taşırlardı yokuş yukarı" (Aleviler Geldiler, 57). Alevilerin geçim koşullarını belirlemede kullanılmış bir imge bu. Ağırlığını ve etkinliğini görüyor musunuz? Görkemli bir söyleyiştir bu. *"Gurbetin dişinden koparıp, yokuş yukarı taşımak"* bir türkü olmalı insan emeğine yakılmış! Hem yokuş yukarı taşınmasına hem de gurbetin elinden değil, dişinden koparılmasına!... Bu, insana yakılan bir türkü olmalıdır. Gösterişi buradan geliyor. *"Kovuktan çıkmanın zamanını en iyi engerekler bilir / yeni bir yüz/yeni bir deri gerekli-dir"* (Engerekler 96). Kan içenleri anlatmanın başka yolu var mı? Engerekler imgesi bunu en yoğun biçimde anlatmaya, vurgulamaya yetiyor. Hem de deri değiştirmesiyle birlikte. Gösterişli bir imge de budur. *"Çünkü kaşarlıdır yüzü zulmün/sırnaşarak yanaşır yarına* (Kanakanak, 156). O kadar kan döken, insan boğazlıyan zulüm bu... *"Sırnaşıklık"*la ne dehşetle anlatılmıştır!

İmgeyi iyi kullanan, doğru kullanan, etkin kullanan, iyi şiir yazıyordur. İmgesiz şiir olur mu?

3. Şiirin oluşturulmasında sesi iyi kullanmıştır ozan. Ses, isteyerek ve bilerek şiirin yaşanırlığını sağlayan ve diri tutan bir öğe olarak kullanılmıştır. *"Biz bir çuval buğday idik/Ezildik büzüldük/... Nerelere dizildik/Çıktık değirmen taşlarının/Girdik kaynak suların/eskimiş yoğurtların/arasından akşamından/karasından/yorulduk/çiğlerin öfkesine serildik / Bir çuval buğday idik/kuşları beklerken/acıyı tirikledik"* (Tarhana, 116) dizelerindeki (–dik)ler, (–ından)lar ve (–k) sesleri kulaklarımızda çın çın öten diri sesler oluşturmaktadır.

"Ellerimi çalan kim/.../gözlerimde kalan kim.../ dilimde solan takvim.../can kuşkusunu.../kan kokusunu.../kin uykusunu" (Ne Mutlu, 139); "Kekik kokularına takılır ömrüm" (Kanakanak, 155) alıntılarında da görüldüğü gibi *"kim", "kusunu"* ses benzerlikleri ile (–*k*) seslerinin oluşturduğu zengin benzerlik, şiirin diriliğini ve kulakta kalıcılığını sağlamaktadır. Bu alıntılar, Çetinay için dili iyi bilmek ve onun seslerini iyi bellemiş olmakla sesin, şiirin kalıcılığındaki önemini kavramış bulunması gibi bir sonucu da getiriyor. Bunu belirtmek görevimizdir.

4. Çetinay şiirinin bu teknik özelliklerinin ardından değerlendirmelerimizi şiirin içeriğine doğru biraz kaydıralım.

Önce ozanın *doğru şiir* koyduğunu söylemeliyiz. Nedir doğru şiir? Yanlış şiir olur mu? Bu sorulara yanıt olabilecek çok sayıda örnek var Kanrevanmaraş'da. *Doğru* şiir, doğrudan doğruya şiire yönelik değildir.

Şiirin konusuna yöneliktir. Öyle bir konunun şiirleştirilmesinin yanlış olacağına dek uzanan bir boyuttur bu. Belki öykü ya da roman yapılmasındaki yararına inanmaktır. Ayrıca şiirin, şiirliğinden gelen vurgulama gücünün doğru olarak kullanılması anlamına da geliyor. Bu noktalardan bakıldığında Çetinay'ın şiiri doğru bir şiirdir. Özellikle konunun algılanış biçimi ile ortaya konuş biçimi doğru olmuştur. Sonra da şiirin vurgulama gücünün kullanılması zorunlu olmuştur. Bu noktaya getirmiştir Çetinay söylemek istediklerini. Budur onun ustalığı.

"Niçinse kuşkuluyum/girmediği kentlerden/kalpağını çıkardıktan sonra/çatık kaşlı Gazi'nin (Atatürk Maraş Yakınlarında, 9); *"Çoktandır devrilmiştir/inanç dedikleri kavak/ve bir budak gibi durur/kaderin dilinde halk/çevirdikçe seslerini/ezandan yana "*'Kirlenmiş Dilleri, 11); *"Maraş'da çocuk/tahtadan kılıç/ve şemsiye telinden/oklarla büyür/erkek çünkü/kavgadan kalma yarasını/açıp*

göstermek hünerdir" (Ölüm oyundur, 35); "anamdan bacıma adım namustur/bıyığını bur çayını tazele/bas ayakkabının ökçesine/Ökkeş'cesine/sevaptır bakmak güzele" (Karaçarşafa Kim Sevda, 41); *"Rusya uzak ülke/savaşın önce/burnunuzun dibindekilerle/bir sofraya birlikte oturup/aynı ekmeği bölseniz bile/kim ki küfrün öncüsü/öldürün önce"* (Tövbe, 49); *"Kana uzanmak/istemeseniz bile/değil mi ki insansınız/farzdır size"* (Bakara, 51); *"Kızılbaş uzaktır bize/donsuz yatar geceleri"* (Kana Doğru, 56); bu alıntıların tümünde ortak yanı söylememiz gerekirse, şiirlerde belirtilmiş bulunan görüş, düşünce ve inançlar doğrultusunda yaşayan bir toplumun, *Kanrevanmaraş*'ı yaratması her zaman doğaldır dememiz gerekiyor. "Aklın" değil *"inancın"*; *"mantığın"* değil *"duygunun" egemen olduğu; kavgada aldığı yarayı* övünç nedeni yapan insanların bulunduğu; insanlarının tüm *"namus"* kesildiği; kendilerini, başkalarının namuslarının bekçisi olarak gördüğü; kanın ve onun akıtılmasının *"farz olarak kabul edildiği"; "küfrün"* ölümle cezalandırılmasına inanıldığı bir toplumda neden *Kanrevanmaraş* olmasın? Niye böyle bir olay oldu diye düşünmenin yeri ve alemi var mı? Bunun nedenleri ortada... Ozan duyarlığı ile belirlenmiş olan bu nedenler hep bilimsel doğruları ortaya getirmektedir. Atatürk'e atıf yapmadan olmayacağı gözden kaçmamıştır. Kalpağını çıkardıktan sonra Gazi, uğramamıştır Maraş'a. Nedenini yukarıda belirttiklerimizle açıklıyor ozan ve doğru da yapıyor. İşte bunlardan ötürü doğrudur şiiri Çetinay'ın. Duyarlığının boyutu da doğrudur, ağırlığı da...

Şiirin doğru olması, doğru yazılması her zaman iyi şiir olmasını gerektirmiyor. Yani doğru şiir, iyi şiir olmayabiliyor çoğu zaman. Bu noktadan bakıldığında Çetinay şiirine, hemen hemen doğru şiirlerinin iyi şiir olduğunu görüyoruz.

"Küflenmiş sesleriyle/saldırırlar/süt çoktan kesilmişti/pekmezin rengi değişmekte/kan çünkü/tanımlayandır onları/aynaya vurmaz sesleri" (Vur Diyen Çok, 120); *"Yakılan yıkılan/evlerin altından/akıp duran/kardeşim kan/bilenmiş bıçağın sırtında/sıkılmış kurşunun/ardından/akıp duran/kardeşim kan/ner'desin ey/kardeşim/insan?..."* (Kardeşim, 140); *"Bir fotoğraf babamız/allah adına..."/kanı gururla okşuyor/ve kanıyor/Maraş adına"* (Şehit Evliya Ermiş, 149); alıntılarında şiiri görüyoruz. Koridor gibi, iyi şiiri... Doğru tanımlanmış konuların doğru ve etkili şiiri bunlar. *"Küflenmiş seslerle"* saldıranların seslerinin *"aynaya vurması"* olası mı? Bunların kandan başka muratları olur mu? Bu kan gölü içinde aranan insandır. Tabii ki bulunamayan da... Duvara asılan resmin altındaki yazıdır şiir. O şiir halkın dramıdır... Çetinay iyi şiir kurmuştur. Bir açmazını söylemeliyiz bunun yanında. Ele aldığı konu kandır, acıdır. Bunun anlatılması gerçekten zordur. Kan şiire sığmıyor. Büyüklüğünden, ya da şiirin onu 'istiap' edememesinden falan değil. Şiirle bir türlü bağdaşamamasından... Şiirle kanın barışması olası mı? Şiir barış demek, kan savaş... Şiir huzur demek, kan kavga... Şiir mutluluk ülkesi demek, kan savaşlar ülkesi, yıkım, kıyım, kırımlar ülkesi... Nasıl bağdaşsın; nasıl istiap etsin kanı?... İşte Çetinay'ın böyle bir açmazı vardır. Bu açmazı aşmaya çalışmıştır. Kanın acıtıcılığını en bilenmiş imgelerle vermeyi "ihmal" etmemiş görünüyor. Bunu, kanı şiire yerleştirmek, şiirin direnmesini kırmak için yaptığını gösteren bir ize raslanmamıştır. Şiirin, şiirliğinden birşay yitirmeden kanı "istiap" etmesi sağlanmıştır. Ne var ki okuyanın şiirde hep "kan kan" denilmesini yadırgadığını da söylemeliyim. Bu gerçek, *"böyle bir konuyu şiirleştirmemeli miydim?"* sorusunu gündeme getirmez. Ne var ki Kanrevanmaraş'ın yeteri kadar gündemde tutulmasını ve tartışılmasını önlemeye yeter de artar bile. Çetinay'ın Akademi Kitabevi Şiir Mansiyon Ödülünü *"Yüreği Kurşun Edem"* adlı şiiri ile almasının ardından, böyle kapsamlı bir konuyu yine bir büyük şiir yapıtı olarak ortaya getirmesiyle yeterli tepkiyi çekmemesi yadırganmalıdır. Doğru şiirin, iyi şiirin verildiği bu yapıtta yeni bir ozanın gelişi böyle karşılanmamalıydı oysa. Yapılan iş önemlidir ve büyük bir iştir. Hasan Hüseyin'in *"Ağlasun Ayşafağı"*ndaki düzeyde olmasa bile başlarken böyle bir kanaldan başlaması Çetinay'ın hem cesaretini gösteriyor hem de bu cesaretin dayanaklarını... O böyle bir kanaldan güldür güldür çaylar, ırmaklar akıtabileceğini göstermiştir. Sesinin deyişinin kesik kesik olmasına; uzun dizeler seçmemesine; uzun uzun şiirler yazmamış olmasına bakmayın. Önemli olan iyi söylemektir; şiirin vurgulama gücünden, yani sözün gücünden en verimli biçimde yararlanmasını bilmektir. Sözün *"ağuyu bal eden"* gücünü bilmek, anlamak algılamak ve kullanmaktır önemli olan. İlle şakır şakır şakıyan uzun dizelerle destan kurulmaz ki...

Şiirimizde önce Nâzım sonra da Hasan Hüseyin ve Attila İlhan çizgisinin üzerinde durmuştur Çetinay. Bu ozanların destan biçimindeki yapıtlarıyla Çetinay'ın konusu gibi büyük konuları ele alan şiirlerinden apayrı bir şiirdir onun getirdiği. Hiç mi hiç etkileri olmamıştır bu çizgiyi çizenlerin onun şiirinde. Bu, onun özgünlüğünü gösteriyor. Daha ilk yapıtında böyle bir özgünlük göstermesi onun önemini artırıyor. Dikkatlerin üzerinde toplanması gereğine işaret ediyor. Çetinay anlaşılmalı ve teşvik edilmelidir. Büyük bir şiir getirecektir o. Bekliyoruz.

---

(1) Nuh Ömer Çetinay, *Kanrevanmaraş*, Destan, Belge y. İst. 1990, 156 s. 10.000 TL.

(2) M. Suphi Yeşilyurt, *Nuh Ömer Çetinay'la Kanrevanmaraş üzerine söyleşi*, İnsancıl Dergisi, Mayıs 1991, s. 36–37

AYLIK POLİTİK KÜLTÜREL DERGİ
GENÇLİK VE GELECEK

Şubat 1992
1. Sayısı Çıktı.
Yazışma Adresi: YÖNELİŞ YAYINLARI
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 58/7 Laleli /İSTANBUL

AFŞAR TİMUÇİN'LE ŞİİR ÜZERİNE SÖYLEŞİ

Cemile ÇAKIR

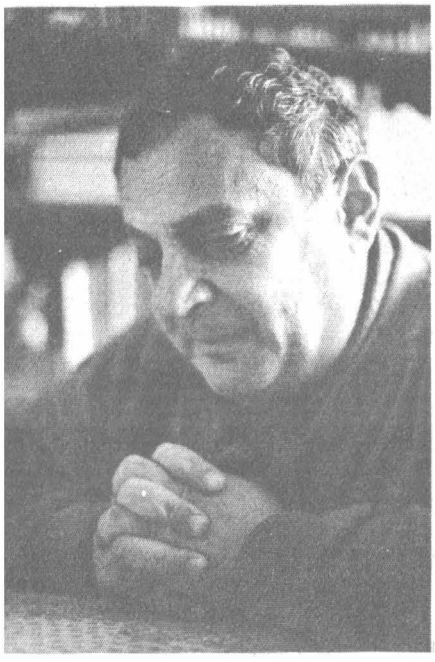

Fotoğraf: Hatice Tuncer

– Konumuz şiir olduğuna göre, bize kendi şiirinizin ilk oluşumundan ele alarak anlatır mısınız? Şiire başlamanız nasıl oldu ve şiire başladığınızda edebiyat ortamı nasıldı?

– Benim ilkokul, ortaokul sıralarında başladı şiirle ilgim. Şiir yazma biçiminde olmasa bile şiir okuma biçiminde diyebilirim. Fakat ilkokul sıralarında birkaç şiir yazdığımı hatırlıyorum. Bunlardan biri çok kızdırdığımız öğretmenimizin bizi terketme tehdidi üzerine yazılmış bir şiirdi sanıyorum, bir üzüntü şiiriydi. Daha sonra şiirle okuyucu düzeyinde bağlatım oldu ama uzun süre şiir yazmadım. Ortaokul yıllarında daha çok romanla uğraştığımı hatırlıyorum. Büyük defterler doldururdum, ama daha sonra onların hiçbirini beğenmez yırtar atardım. Yani şöyle diyebiliriz, şiirden önce roman çalışmaları başladı bende. Daha sonra bunu şiir izledi. Şiir daha çok lise yıllarında düşündüğüm bir şey oldu.Özellikle lise ikinci ve üçüncü sınıfından sonra düşüdüğüm bir etkinlik oldu. Zaten o sıralarda ilk şiirlerimi yazmaya başlamıştım ama onlar çok kötü şiirlerdi. Şimdi bazılarından bazı dizeler anımsadıkça tüylerim ürperir diyebilirim. Ama bunlar biraz olgunlaşınca Yelken dergisinde yayınlanmaya başladı. O zamanlar Şükran Kurdakul abimiz Yelken dergisini yönetiyordu. Ben bir arkadaşımın ısrarıyla Yelken dergisine şiir yollamıştım. Şöyle bir not koyarak yolladım, dedim ki "Benim şiirimi beğenmezseniz, bana derginin arkasında yol gösterici sözler etmeyin". O zamanlar özellikle bütün dergilerde genç sanatçılara nasihatlerde bulunulur, yol gösterilirdi. Benim bir şiirimi yayınlamışlar ve derginin arkasında not düşmüşler, "Gelin, görüşelim" diye. Ondan sonra ben bir genç şairler ve yazarlar ortamına girdim. Yelken dergisininde yazan genç arkadaşlarla, bugün de hem dostluğumuz sürer, hem de sanat arkadaşlığımız sürer. Böyle bir ortamda şiire başladığımı hatırlıyorum.

–Kaç yılları Yelken dergisi?

–Sanırım 1957–58– 59 olsa gerek. Daha sonra Yelken Dergisini Gürol Sözen'le ben yönetmeye başladık. Sanıyorum iki üç yıl kadar da bizim yönetimimizde kaldı. 1962'de ya da 63'te Yelken dergisinden ayrıldık. Yelken dergisi yanılmıyorsam o zamanlar Atilla İlhan'ın yönetimine verildi. Sonra da bizler dağıldık diyebilirim bir bakıma, bir bakıma da dağılmadık diyebilirim. Sonra arkadaşlar Yeni Gerçek dergisini çıkardılar. Biz orda bir süre bir araya geldik, ama kesin bir toplaşma olmadı. Her birimiz zaten yaşını başını almış insanlar olarak başka ortamlarda yazmaya koyulduk.

–Bir de İkinci Yeni 1959–60'lı yıllarda, sizin şiirlerinizin yayınlanmaya başladığı yıllarda oldukça etkin. Sizin şiirinizle İkinci Yeni arasında ne gibi hesaplaşma ya da yakınlaşma oldu.

–Haklısınız, bizim şiire başladığımız dönemlerde İkinci Yeni şiiri çok büyük bir hız almıştı. Hemen diyebilirim ki bütün yeni yetişen şairler İkinci Yenici şairler gibi yazmaya özen gösteriyordu. İkinci Yeni'nin başında Turgut Uyar vardı, Cemal Süreya vardı. Edip Cansever vardı, İlhan Berk vardı. Doğrusunu isterseniz ben İkinci Yeni şiirine hiç ısınamadım. Bu adını andığım şairlerin

şiirleriyle de pek bağdaşamadı benim beğenilerim. İçlerinde yalnızca Cemal Süreya'nın şiirleri bana biraz daha sıcak görünür. Ama İlhan Berk'in şiiri de Turgut Uyar'ın şiiri de, Edip Cansever'in şiiri özellikle benim uzağımdaki bir şiir anlayışını yansıtır. Bu demek değildir ki bu şairler, değerli şiirler yazmadılar, iyi şiirler yazmadılar. Bunu elbette söyleyebilecek bir durumda değilim. Onların yazdıkları benim beğenimin ötesinde yapıtlardır. O dönemde bizler, yani ben ve öteki arkadaşlar, Yelken dergisinde toplanan arkadaşlar ikinci Yeni'ye hiç heveslenmedik ve meraklanmadık. Daha sonra bazı kaynaklarda "İkinci Yeni gibi başladılar da ordan ayrıldılar" gibi bir takım belirlemeler görünce üzülmüşümdür. Hiç böyle bir şey olmadı, çünkü hiçbir zaman o anlamda soyut şiire yönelmedik. Ben kendim doğrudan Fransız şiirine o yıllar bağlandığımı söyleyebilirim. Özellikle Verlaine'in, Baudelaire'in, Rimbaut'nun şiirleri benim yaşamımda çok önemli olmuştur. O dönemler her zaman değişik vesilelerle söylediğim gibi Nazım Hikmet'ten yazık ki etkilenemediğimiz bir dönemdir. Çünkü Nazım Hikmet'in şiirleri henüz ortada yoktur, daha doğrusu bir bakıma Nazım Hikmet yasaktır. O yüzden daha çok yerli şairlerden bir Behçet Necatigil, bir Fazıl Hüsnü Dağlarca bizi etkilemiştir. Ayrıca ben divan şiirini çok sevdiğim için divanın büyük ustalarından çok etkilendim. Halk şiirini çok sevdiğim için Karacaoğlan'dan çok etkilendim, ama İkinci Yeni şiiri bana her zaman kapalı kaldı. Bana öyle geliyor ki İkinci Yeni şiiri siyasi baskıların altında oluşmuş bir modadan başka bir şey değildi ve birkaç adını az önce andığımız şairin dışında da çok başarılı temsilcileri olmadı diyebilirim.

–1960 anayasasının getirdiği göreli özgürlüklerle birlikte artan toplumsal hareketlere koşut olarak siyasi şiir gündeme geliyor. 68'lerde özellikle, daha sonra yetmişli yıllarda...

–Bizler yanılmıyorsam, benim ve yola çıktığımız arkadaşlarla birlikte siyasi şiir denilebilecek şiirler yazmadık. Yani toplumcu bir sanat anlayışına her zaman bağlı olduk, daha doğrusu toplumcu gerçekçi bir sanat anlayışına bağlı olduk. Hatta güdümlü şiir yazdığımı söylemişimdir ben, güdümlüyü şu anlamda dıştan güdümlenen bir şiir değil de, belli ilkeleri yükümlenen bir şiir yazdığımı söylemişimdir ben. Ama hiçbir zaman siyasi bir şiir yazdığımı hatırlamıyorum. Siyasi şiir eğilimi sanıyorum bizden sonra çıktı. Bizden dört-beş yaş daha küçük arkadaşlar, bir bakıma İkinci Yeni'nin az çok etkisinde kalmış kişilerdi onlar. Siyasal olayların hız kazanmasıyla birlikte, sol hareket içinde değişik bir tutum aldılar, doğrudan siyasi şiir yazmaya yöneldiler. Benim anlayışım, siyasi şiir oldukça tehlikeli bir şiirdir. Çünkü ben şiirden, daha çok kendini yazdıran şeyi anlıyorum, insanın gönlüyle yazdığı şeyi anlıyorum. Siyasi şiir belki de –eğer insan, gönülden yazıyorsa bir şey diyemem– kafayla yazılan, toplulukların duyguları, düşünceleri göz önünde tutularak yazılan bir şiirdir. O yüzden o şiir anlayışı benim şiir anlayışıma karşıdır. Tabi 1960'la birlikte gelen bir bakıma yalancı diyebileceğimiz özgürlük ortamı, kısa sürede baskı ortamına dönüşünce siyasi şiir de kısa süren ömrünü tamamlamış oldu. Yeniden İkinci Yeni'nin etkili olduğu ya da 1940 şiirinden kalma alışkanlıkların öne geçtiği değişik şiir anlayışları, şiir görüşleri ortaya çıktı.

–Özellikle 80 sonrası, bu dediğimiz olaylar yoğunlaştı, genç şairler anlaşılmaz şiire yöneldiler.

–Evet

–Bunun da sitemin insanı yok etme tavrına yöneldiğini düşünüyorum. Özellikle 80 sonrasında gelişen bu şiir hakkında siz ne düşünüyorsunuz?

–Şimdi sanıyorum, sanatın bulanıklığa düştüğü yerler, siyasi baskıların artığı yerler, siyasi baskılar karşısında sanatçının kendi kişiliğini ağırlıkla ortaya koyamadığı yerlerdir. Az önce söylemeye çalıştığım gibi İkinci Yeni de bir siyasi baskı döneminin ürünü olmuştur ve varlığını siyasi baskılar sürdüğü sürece sürdürmüştür. Az önce söylediğimiz gibi gene siyasi baskıların ortadan kalktığı dönemde başka bir şiir ortaya çıkmıştır, siyasi baskıların yeniden başladığı bir dönemde İkinci Yeni şiirini andıran, son derece bulanık ve bir bakıma insandan kaçan bir şiir anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu da sanıyorum ki şairin, ya da bütün sanatlarda görülen bir durum olduğuna göre sanatçının kişiliğindeki bir takım probemlemlerin egemenliği olarak görmek gerekir bunu, çünkü kişilikli bir sanatçı her ne durumda olursa olsun, hangi baskı altında olursa olsun, madem ki özgürlüğünü yaratmak zorunda olan insandır, hiçbir zaman baskıya göre biçimlenmek durumunda olmayacaktır. Ama genellikle bütün ülkelerde, özellikli azgelişmiş ülkelerde gördüğümüz bir şey var, o da sanatçının özgürlüğü kendinden değil, dışardan beklemesi, yani birileri gelecek, sanatçıya özgür olduğunu bildirecekler, sanatçı da o özgürlük içinde durmadan güzel şiirler yazacak. Bunu elbette bu toplumun aşacağına inanıyorum, yani bir toplumda ağırlıklı bir şiir, hatta genel anlamda ağırlıklı bir sanat oluşacak sanatçıların rüzgarlara göre eğilmedikleri rüzgarlara göre değişmedikleri, her durumda insan araştırması özelliği gösteren, bu yüzden hiçbir zaman statükocu olmayan, yani kurulu düzenle çok sevgili ilişkiler kurmayan bir şiir ortaya çıkacak, bir sanat ortaya çıkacak diye düşünüyorum.

–Bir de "Hapisane Edebiyatı" diye bir şiir gündeme geldi. Bunun da belki anlaşılmaz şiire tepkiden ortaya çıktığını düşünüyorum. Sizin bu konudaki görüşleriniz...

–Hapisane şiiri tabii Türkiye'de bir dramı yansıtır. Genç insanların ne kadar çok hapsedildiği gerçeğini bize duyurur. Hapisanelerin bu kadar geniş çerçevede insan barındıran yerler olması tabii ki Türkiye siyasi hayatındaki çok büyük problemlerden, çok büyük açmazlardan doğuyor. Buraya giren genç insanlardı ve bu belli kültür düzeyine ulaşmış insanlar elbette ki az çok belli bir kültür düzeyine ulaşmış insanlardı ve bu belli kültür düzeyine ulaşmış insanlar, kendilerini sanatla anlatmaya, şiirle anlatmaya ağırlık verdiler. Bu konuda istek gösterdiler. Tabii ki hapisane şiiri olarak karşımıza çıkan şiirde pek çok zorlama ögeyle karşılaştığımızı da söyleyebilirim. Yani şunu demek istiyorum, pekçok kişi belki de içinde şiir heyecanları olmadığı halde, gönlünde şiir sevinçleri taşımadığı halde, şiir yazma eğilimi duydu hapisanede. Şu veya bu nedenle, ya adını duyurmak için, ya oranın koşullarına daha iyi katlanabilmek için ya da gerçekten şiirin kapısını çalmak için. Şiir her sanat gibi çok büyük bir çaba isteyen bir sanat. Yani hiçbir sanat yoktur ki insandan büyük bir çaba istemesin, tabii ki şiir de çok büyük bir çaba istiyor. Ayrıca derin bir kültür istiyor, insanlığın tarih boyunca gelişiminin özelliklerini bilmemiz gerekiyor. Sanatın tarih boyunca gelişiminin özelliklerini bilmemiz gerekiyor. Yani bir bakıma insanın tarihsel bilgisinin bü-

GÜNDEM OTOPORTRE

II
Dilinden de sürgün edilmiş ben...

Söz bilmez adalara benzerim söz anlamaz dalgalar ortasında kömür gibi koparılmış bir dal gibi üşür göğsünden tutuşurum isyana düşenlerin...
Sesim sesi olmalı sesi yüreğinin dağlara düşen sulara karışan sesi.

Yetişemem anlamına. Salım olmaz sözcükler eskitirim şiirler katlederim geceler boyu...
Seviştiğim de sözcüklerdir özlemin koynunda seviştiğim en ateşli sevgilim.

Bir de dilinden sürgün derisini arayan bir bedenim... "Ne desem..." üşüyorum ateşlere susamışım.

Hayri KAKO Y.

Desen: Cemile Çakır

tününe ulaşmış olmamız gerekiyor. Tabii bütünsel bilgiye ulaşmamız hiçbir zaman olası değildir ama ana çizgileriyle bütünsel bilgiye ulaşmamız olasıdır. Elbette hapisane koşullarında böylesine bir bilgi çabası gerçekleşmeyecekti, bu kesin. Ne olursa olsun, insan kendisini hapisanede ne kadar iyi yetiştirirse yetiştirsin, her şeyden önce elinin altındaki olanaklar, bu yetiştirme konusunda sınırlayacaktır. Ayrıca hapisanedeki insanın ruhsal durumu biraz sıkışık olduğu için sanat da bir bakıma enikonu araştırmayı gerektirdiği için, hapisane sanatçısının ruhsallığı şiire, genel olarak sanata pek uygun olmayacaktır diye düşünebiliriz. Dolayısıyla genel olarak baktığımızda hapisane şiiri son derece verimsiz bir şiir oldu. Ama bu şiir verimsiz oldu da, hapisanenin dışındaki şiir verimli bir şiir mi oldu? Hayır, o da verimsiz bir şiir oldu. Çünkü insanlar içerde de içerdeydiler, dışarda da içerdeydiler. Kendini hapsetmemeli insan, çünkü kendini hapsettikten sonra, insan dışarda da içerde oluyor. Yani kendi özgürlüğünü yaratamamış olan sanatçının yüksek düzeyde sanat yaratabilmesi olasılığı yoktur. O yüzden sanıyorum günümüzün şiir dünyası, özellikle bizden çok daha genç insanların, bugün otuz otuzbeş yaşlarını süren insanların şiir dünyası yazık ki oldukça kısır kaldı. Tabii bunda belirtmeye çalıştığım gibi dış baskıların ağırlığı olduğu kadar iç baskıların da ağırlığı vardır. Yani dıştan gelen baskılar kadar insanın kendine uyguladığı baskıların ağırlığı vardır.

–Bir de özgürlük kavramı var. Özellikle 1980 sonrasında özgürlük kavramı çok farklı bir şekilde anlaşılmaya başlandı. Sanatçının özgürlüğü sizce nedir?

–Biz genellikle bu toplumda özgürlüğü biraz yanlış anladık. Özgürlüğü, özellikle 27 Mayıs'ı da yaşadığımız için, verilen bir şey, olmuş bir şey olarak anladık. Çünkü 27 Mayıs'ı yaşayanlar çok iyi bileceklerdir, birdenbire karşımıza özgürlükler geldi. Bir anayasa geldi, bu anayasa bize hiç olmadığımız, hiç düşünmediğimiz biçimde özgür olduğumuzu söylüyordu. Tabii ki içlerinde benim de bulunduğum pek çok kişi, böylesi bir verilmiş özgürlüğe o zaman inanmadılar. Ama buna inananlar da oldu ve artık Türkiye'nin düze çıktığını, artık özgür bir ortamda yaşanılacağını düşünenler oldu. Bana sorarsanız insanlar tarih boyunca özgürlüklerini yaratarak geldiler. Bu hem bireysel planda böyledir, hem toplumsal planda böyledir. Yani ben sanatçı isem, ben şair isem, kendimi dış dünya karşısında yaratıcı bir özgürlük içinde duymuyorsam nasıl yaratabilirim? Beni engelleyen şeyler olacaktır, bu doğru, ama beni engelleyen şeylerle benim bir kavgam da olacaktır. Ancak, hem kavga edeyim, hem beni engelleyen şeyleri dışlayayım, hem onlarla mücadele içinde olayım, hem de başıma hiçbir iş gelmesin gibi bir rahatlık içinde olmamız elbette olası değildir. Bu yüzden hiçbir zaman dış dünyadan verilmiş bir şey olarak düşünmemek gerekir özgürlüğü. Tersine özgürlük, insanın, her şeyden önce sanatçının kendi içinde yarattığı bir yapabilme gücüdür. Aynı şey toplumlar için de geçerlidir. Her toplum kendi özgürlüğünü yaratarak ilerle-

miştir. En eski toplumlardan bugüne baktığımız zaman ilk uygarlıklardan bugüne kadar ki büyük gelişimde, her uygarlığın kendi koşulları içinde, kendi yaşam koşullarına göre belli bir özgürlük anlayışı geliştirdiğini görüyoruz. 20. yy'a gelince, 20. yy. tabii ki rönesansın ve rönesans sonrası yeni çağ atılımlarının mirasını taşıyor. Bu demektir ki biz gerçek anlamda koca insanlık mirasının bir ucunda özgürlüğü gerçek anlamda yaratmaya yönelmiş bir ortamın insanlarıyız. Yani yeniçağ dediğimiz zaman aklımıza bütün eksikleriyle, bütün sakıncalarıyla, bütün sakatlıklarıyla özgürlükler çağı gelecektir. İnsan ilk defa 16. yy'la birlikte gelişen toplumsal ve iktisadi koşullar içinde özgür olmaya başlamıştır. Çünkü gerçek yaratıcı insan o dönemde ortaya çıkmıştır. Demek ki özgürlük, gerek bilimsel çerçevede, gerek toplumsal çerçevede verilen bir şey değil, yaratılan bir şeydir. Her insan, kendi özgürlüğünü yaratmakla yükümlüdür. Her insan kendi özgürlüğünden sorumludur, dolayısıyla başkalarının özgürlüğünden sorumludur. Her insan, başkalarının özgürlüğünden sorumlu olduğu ölçüde kendi özgürlüğünden sorumludur ve kendi özgürlüğünden sorumlu olduğu ölçüde başkalarının özgürlüğünden sorumludur. Çünkü yalıtık özgürlük olmaz. Ancak başkaları ile birlikte özgür olabiliriz.

–Bir de sanatın işlevi, bunun içinde şiirin, edebiyatın işlevi...

–Eski toplumları düşünürsek, eski uygarlıkları düşünürsek, bu toplumlarda , bu uygarlıklarda sanat, tamtamına toplumsal bir yükümlülük içindeydi. Yani sanatçı o zaman gerçek anlamda bir zanaatçıydı ve topluma görev sunan bir kişiydi. O yüzden sanat kesin ölçülerde toplumsaldı ve kesin ölçülerde sanatçı toplumsal bir yükümlülük içindeydi. Bu bakış açısı şu veya bu ölçülerde değişerek hep sürdü. Yani sanat toplumun ve ona bağlı olarak dinin belirleyiciliği altında tamtamına işlevsel bir yükümlenme içinde olmuştur eski toplumlarda. Hatta ortaçağ toplumunda da bu böyledir.

Bireyin birey olmaya başladığı dönemlerde, az önce adını andığımız Rönesans ve yeniçağın ilk yüzyıllarında sanatın bir başka anlamı ortaya çıkmıştır, sanat bir toplumsal yükümlülük, bir dinsel yükümlülük olmaktan, bir insan araştırması olmaya doğru değişmiştir, dönüşmüştür. Yani bireyin kendini aradığı, bireyin kendini ararken bütün insanı aradığı bir araştırma alanı olmuştur sanat. Bu en kaba anlamda eski sanatlarla yeni sanatları karşılaştırdığımızda kendini gösterir, mesela bir ortaçağ sanatına baktığımız zaman, ortaçağ sanatında ortaçağ resmine özellikle baktığımız zaman, insan yüzlerinin son derece donuk ve şematik olduğunu görürüz. Çünkü sanat orda tamtamına bir toplumsal yükümlenme ya da dinsel yükümlenme içindedir. Ama Rönesans'a doğru yüzler canlanır, bakışlar belirlemeye başlar ve o donuk insanın, o şematik insanın yerini canlı insan almaya başlar. İşte çağımızda zaman zaman karşılaştığımız bir tartışmanın boşluğu burada kendini gösteriyor, "sanat sanat için midir, sanat toplum için midir" gibi. Sanat bütün insan içindir elbette, hem toplum içindir, hem birey içindir, hem sanatın kendisi içindir ve sanat bir bakıma her şey içindir. Çünkü hiçbir alan yoktur ki sanat kadar kapsayıcı olsun. Mesela bilim, insanı ya da doğayı bir yüzüyle ele alır. Felsefe insanı düşünen insan olarak ele alır, ama insanı bütün olarak ele alan, duyan ve düşünen bir varlık olarak ele alan tek araştırma alanı sanat alanıdır. Bu yüzden sanatın işlevselliği bir bakıma sanatın kendi içinde beliriyor. Sanatın amacı kendinde bir amaçtır. Yani ona dıştan bir amaç yüklememiz gerekmiyor. Sanat insan araştırması derken, sanatçı "Ben şu insanı araştırayım" diye yola çıkmıyor. Sanat yaparken insanı araştırmış oluyor. Tabii ki ikisinin birbirinden çok ayrı olduğunu söylemeye gerek yok sanıyorum. O yüzden sanatın eski işlevselliği ile çağımızdaki işlevselliği birbirinden oldukça farklı görünüyor bana. Eskiden insan için sanat yapılırken, bir bakıma toplum için sanat yapılırken, zorunlu olarak sanatçı toplum bağımlısı iken, çağımızda sanatçı, ancak insanı araştıran, toplumu araştıran bir gerçek araştırmacı olarak ortaya çıkıyor.

– Siz felsefecisiniz. Felsefeyle şiirin, aynı zamanda sanatın karşılıklı ilişkisi...

–Şimdi genellikle felsefeyle sanat arasında çok büyük bir yakınlık var ve çok büyük de bir uzaklık var. Sanat ve felsefe arasındaki yakınlık, her ikisinin de insan araştırması olmasından geliyor. Felsefe de bir bütün olarak insanı ele alıp kavramaya çalışıyor, sanat da insanı bir bütün olarak ele alıp kavramaya çalışıyor. Aralarında şu ayrım var, felsefe kavramsal düşünce çerçevesinde insanı araştırıyor, sanat ise duyum, duygu, düşünce çerçevesinde insanı araştırıyor. Yani sanatın alanına girdiğimiz zaman duyumla başlayan ilk etkinlik, duyguda varlığını sürdürüyor, düşüncede sürdürüyor. O yüzden hep deriz ki sanatsal yargı, bir haz yargısı olmaklak birlikte düşünselliği içine alan bir yargıdır. Yani sadece duygusallıkla sınırlanmış bir yargı değildir. Oysa felsefenin alanında her yargı insanı en genel çerçevede kavramaya yönelik bir kavramsal bileşimdir. Bu durumda sanatla felsefeyi elbette aynı şey sayamıyoruz ama ayrı şey de sayamıyoruz. Çünkü sanat da kavramsal düşünceden uzak bir alan değil. Felsefe kadar yüzde yüz kavramsal düşünceye bağımlı olmasa da , kavramsal düşünceyi de içeren en genel çerçevede düşünselliği kapsıyor. Bu yüzden felsefeyle sanat arasında sıkı bir ilişki olması gerekir. Her şeyden önce sanatçının iyi bir zihni olabilmesi için kavramsal planda son derece gelişmiş bir bilinci olabilmesi için doğrudan doğruya felsefi düşüncenin içine girmesi gerekir. Demek ki sanatçıyı bir bakıma sanata hazırlayan alan olarak düşünebiliriz felsefeyi. İnsanı araştırma yolunda öngörüler ortaya koyan, insanı araştırması için ona ipuçları veren, insanı araştırması için gerekli kavramsal bilgiyle donatımlı kılan bir alan olarak düşünebiliriz felsefeyi. Sanatçı bir bakıma kendi düşünce düzeyinde bir felsefe adamı olmak durumundadır. Yani sanat yapmak, gerçek anlamda felsefe yapmaktır diyebiliriz, ama felsefe yapmanın elbette ki daha değişik bir biçimidir. O yüzden her gerçek sanat, felsefi bir derinlik, felsefi bir genişlik taşır. Nasıl her felsefe sanatsal bir incelik taşıyorsa, her gerçek felsefe.

–Bir de başka bir sorum var, sanatın bütün alanlarını birden kavrayabilmek. Roman yazıyorsunuz, şiir yazıyorsunuz, öykü yazıyorsunuz, resim yapıyorsunuz. Bütün bu sanat türlerini birlikte yürütmenin olumlu yanları ya da olumsuz yanları, olumsuz diyorum, Bedri Rahmi'nin bir yakınması vardır. "Şairlere soruyorsun, Bedri Rahmi iyi resim yapar, şiirini bilmem, ressamlara soruyorsun, iyi şiir yazar, resmini bilmem" diye. Siz de bütün sanat dallarıyla, öykü, şiir, roman, ve resim... Resmi daha ikinci

ÜSTÜ ÖRTÜLEN

İçine uymayan yama oluyorsa sözcükler
örtsen de görünecektir boşluk
yoksayamazsın uç veren filizi
köküne ulaşmıyor diye bakışların
engelleyemezsin gelişini doğrunun.

1991
Berrin TAŞ

Desen: Nilgün Kozal

planda, sizin söylediğinize göre söylüyorum. Bunlar birbirini nasıl etkiliyor, olumlu, ya da olumsuz...

–Felsefeyle sanat arasında nasıl bir birbirini destekleme ilişkisi varsa, diye düşünüyorum, sanatlar arasında da birbirini destekleme ilişkisi var. Yani bana öyle geliyor ki yalnızca sanatın bir alanında sınırlanırsak, özellikle arama yöntemlerimizi geliştirmek açısından sınırlı bir alanda kalacağız. Bu yüzden ben her sanatın, her sanatsal arayışın bütün sanatsal arayışa yardımcı olacağı gibi bir görüşteyim. Ben kendi payıma hiçbir şekilde kendimi zorlamadan bu alanlara girdim. Yani daha başta da söylemeye çalıştığım gibi önce daha çok romanla ilgilendim, fakat roman sanatı bilindiği gibi genç yaşların sanatı değil, belli bir olgunluk istiyor. Sonradan şiire yöneldim, sonradan öyküye yöneldim. Benim şiirimden önce öyküm yayımlanmıştır. Öyküm yayımlandığında lise ikide öğrenciydim. Vatan gazetesi çarşamba günleri bir öykü yayınlardı. Bir çarşamba da benim öyküm yayımlandı. Yani ben şiirden önce öykü yayımladım. Ama geçen zaman içinde ben kendimi daha çok şair olarak duydum, daha çok şiirle başlayan ve öbür alanlara yayılan bir etkinlik gerçekleştirdim ya da yaşadım. Kaç sanatla uğraşırsak uğraşalım bu sanatlardan bir tanesi baş yeri alıyor, öbürleri ikinci demiyelim ama ondan sonra gelen bir yere yerleşiyor. Bende de öykü ve roman çok büyük bir tutkudur, çok büyük bir sevinçtir. Her romanla ilgilenişim bana ayrı bir tad, ayrı bir haz verir. Bana bunlardan ille birini yapacaksın, öbürlerini senden alacağız, hangisini istersin deseler, elbette ki şiiri kendime ayırırım. Öbürleri istemeyerek, hatta ağlayarak vermek zorunda kalırım. Resme gelince, resim benim için gerçekte bir dinlenme aracıdır her zaman. Yani işten yorgun döndüğümde, özellikle akşam vakti, masayı kurup yeniden çalışacak gücüm olmadığını sezdiğimde boyaları ve resim defterimi ortaya çıkarıyorum. İyi resim yapma kaygısı taşımadan, boyaları birbirine karıştırarak kendimi dinlerdiriyorum. Bunu yaparken bir takım değişiklikler olduğunu da söylemeliyim. Yani insan bir alanda ne kadar gelişigüzel çalışma da yapsa, o gelişigüzellikler bir araya gelerek belli bir teknik yetkinlik oluşturmaya başlıyor. Bunu insan kendinde seziveriyor. Ama kendimi gerçekten bir ressam olarak duymadım. Yani sen şair misin dediklerinde biraz utanarak "Evet, şairim" diyebiliyorum ama, "Ressam mısın" dedikleri anda, "Yok, hayır, o nerden çıktı" diyebiliyorum rahatça. Çünkü iyi bir ressam olmadığımı çok iyi biliyorum.

–Benim kafama takılan sorunlardan bir tanesi de, şiir dünyamızda birtakım isimler öne çıkartılıyor, bir takım isimler de görülmezlikten geliniyor. Örneğin Poesium'da. Poesium'de dediler ki "45 doğumlulardan altını alıyoruz", üstünü almıyoruz. Siz sanırım 45'ten alt doğumlusunuz

–Evet, 1939

–Poesium'a çağrılmadınız. Çok konuşuldu. "Ece Ayhan niye yok, İsmet Özel" niye yok , ama hiç kimse de "Afşar Timuçin niye yok" demedi. Sizce bu tavrın nedeni ne?

–Bunun çok yeni bir tutum olmadığını, bizim genç yaşlarımızdan beri süren bir tutum olduğunu söylemeliyim. Yani nedenini tabii çok kesin belki de belirleyememekle birlikte, bunun temelinde dünyaya bakış farklarının olduğunu söylemem gerekir. Genellikle bildiğimiz gibi sanat çevreleri birbirini destekleyen gruplardan oluşmuştur ve bu gruplar genellikle kurulu düzenle fazla problem çıkarmayan gruplardır. O yüzden hemen her biri aralarındaki sanat anlayışı ayrılıklarına rağmen, ya da aralarındaki dünya görüşü ayrılıklarına rağmen, kurulu düzen tarafından onaylanırlar, sevilirler ve değerlendirilirler. Herkesin İkinci Yeni şiirler yazdığı dönemde, Demokrat Parti'nin en koyu baskı döneminde bizler Yelken dergisinde, küçük çapta da olsa, toplumcu gerçekçi bir şiir hareketini sürdürmeye çalıştık elimizden geldiği kadar. Ben iyi anımsarım, vapurla Adnan Menderes İzmir'e gitmek üzere Marmara'ya açıldığında biz Cennet Bahçesi'nde toplumcu şiirin önemi üzerine bir açıkoturum yapıyorduk arkadaşlarla. Yani hiçbir zaman kurulu düzen karşısında bir anarşist tavrı almadık ama her zaman kurulu düzen karşısında, kendi dünya görüşümüz çerçevesinde eleştirici bir tutumdan da geri durmadık. O yüzden bizim sanatımız her zaman unutturulmaya çalışıldı. Yani sadece şiirimiz değil, romanımız da, sadece romanımız değil, öykülerimiz de... Eğer doğru dürüst resim yapabilseydik, resmimizin başına da aynı şey gelirdi. Bunun

doğrudan doğruya siyasal nedenleri olduğunu, ya da toplumsal ve iktisadi nedenleri olduğunu söylemeliyim. Hatta o kadar unutturuldu ki, bir bakıma insanlar alay eder gibi zaman zaman bana "Senin şiir yazdığını öğrendik" diyorlar. Ben şimdi elli yaşımı geçmişim, diyelim altmış yaşında bir adamın bana "senin şiir yazdığını öğrendim, bir şiirlerini ver de okuyayım" diyebiliyor. Bunu tabii ki gülerek karşılıyorum, kızmıyorum. Çünkü kurulu düzenin sanatçı üzerindeki baskısının, hatta izleyici üzerindeki baskısının çok büyük olduğunu biliyorum. Biz her zaman dürüst davranmaya çalıştık, her zaman bir namus vergisi ödedik. Sanırım bahsettiğiniz konu da bu namus vergisiyle ilgilidir.

–Ben bir başka yönünü daha düşünüyorum. Bazı sanatçılar güçlerini kendilerini pazarlamakta, bazıları da ürünlerini geliştirmede tüketiyorlar. Gerçek sanatçıların değerinin ölünce anlaşılması bundan olsa gerek diyorum.

–Haklısınız. Dediklerinize katılırım. Kendini pazarlamayı bilen sanatçılar, elbette ki her şeyden önce öne çıkıyorlar ama, her şeyi kendini pazarlamayı bilmekle açıklayamayız sanırım bu konuda. Bir bakıma kendini pazarlamayı bilen insanın yanında birini pazarlamak için fırsat kollayan insanlar da var. Yani öyle bir sanatçı olsun ki ben onu gönül rahatlığıyla pazarlayabileyim. Ama o toplumsal düzenle takışır durumda olmasın, toplum karşısında problemli, eleştirici bir durumda olmasın diye duran insanlar vardır. Sanırım sanat pazarına girdiği zaman insan bir takım ölçülere uymak zorundadır, kurulu düzenin ölçülerine uymak zorundadır. Ama ben bu pazara hiçbir zaman girmedim. Bütün sanat yaşamım boyunca pekçok kitabımı kendim çıkararak, zaman zaman kitap yayımlama olanağı bulamayarak sanatta direnmeye çalıştım. Yüzde yüz dürüst olmanın koşullarını yaratmaya çalıştım kendi içimde ya da az önce dediğim gibi kendimi özgür kılmaya çalıştım. Ne kadar becerebildim, bilmiyorum ama, bana karşı gösterilen ilgisizlik de gösteriyor ki bu konuda iyi bir direncimiz olmuştur.

–Bir şey daha söylemek istiyorum; siz bizim hocamız sayılırsınız. Şiire yeni başlayan arkadaşlarımız oluyor. Bizim dergiye de ürünler geliyor. Bu arkadaşlara neler söyleyebilirsiniz. Yani şiire başlamak nasıl olur? Sanatçı olmanın temel başlangıç noktası sizce nedir?

–Genç insanlarla karşılaşıyoruz, şiir ya da başka sanatlarla ilgilenen. Fakat bu insanlarda sanatı kolaya alma gibi eğilimlerle yüzyüze geliyorum. Mesela pekçok şair gördüm, şiirinin ilk taslağını gelişmiş bir şiir olarak sunan. Bu sanatçı için son derece tehlikeli bir kolaycılıktır. Sanatçı esinden sonraki yaratmaya başlama anından başlayarak değişik süreçler boyunca bir sanat yapıtını oluşturmada büyük bir çaba göstermek zorundadır. Yani bir biçimden bir başka biçime, ordan daha başka biçime geçerek en sonuncu biçimi ortaya koyana kadar büyük bir çaba göstermek zorundadır. Genç şairlerde benim gördüğüm böylesine kendine sert davranan insan tutumu değil, aklına ilk gelen izlenimi şiir diyerek kağıda dökme alışkanlığı. Bir kere bu kolaycılıktan genç şairin vaz geçmesi gerekiyor. İkinci olarak her sanatçının, tabii bunun içinde şair de var, müzikçi de var, ressam da var, her sanatçının derin bir kültür adamı olması gerekiyor. Derin bir kültürün edinilmediği yerde sanatçı gelir gelir bir yerde takılıverir. Yeteneklerin insana yetmediği, yeteneklerin insana ihanet ettiği, ya da yeteneklerin daha da gelişmek için kültür değerlerini beklediği durumlar vardır. Sanat öyle bir alan ki, yüzde sekseni gerçekleştirdiğiniz zaman, vasatı tutturmuş olursunuz, önemli olan yüzde doksana, yüzde doksan beşe, hatta yüzde yüze doğru yükselmektir. Bunun için de geniş bir kültürle donatımlı olmak gerekiyor. Biraz önce belirlemeye çalıştığımız gibi, belki de bütün insanlığın temel kültürünü, temel bilgisini edinmek gerekiyor. En eski uygarlıklardan başlayarak bugüne kadar insanın serüvenlerini ana çizgileriyle bilmek gerekiyor. İnsanlığın dönüşüm noktalarını çok iyi bilmek gerekiyor. Ama "Ben daha çok esine dayanırım, yeteneğime güvenirim" diyen sanatçı elbette belli bir yere kadar yükselecektir. Ama ondan sonra kendisinin de çok iyi gözlemleyebileceği gibi, acı bir takılma noktasına gelip kalıverecektir. Demek ki iki şey gerekli oluyor, birisi gerçek anlamda sanatçı çabası, öbürü de sanatçı için gerekli olan derin bilgi ya da kültür.

–Bir de şiirimizde bir anonimleşme sözkonusu. Aynı imgelerin kullanılması, aynı söyleyiş biçimi. Bir başka yüzü de genç şair, Türkiye'de karşılaşamayacağı, etkilenemeyeceği olayın şiirini yazıyor. Geçenlerde bir şiir okudum "okyanus kenarında lir" dinlemekten söz ediyor.

–Sanatçı kişiliği tabii ki çok önemli. İnsan yaşamının gerekleriyle şu veya bu biçimde kişiliğini geliştiriyor. Bir bakıma değişik ruhsal süreçler boyunca, biz hatta farkında olmadan, eğer yaşam ortamımız da uygunsa, kişiliğimizi iyi kötü geliştiriyoruz. Kişilik bir bakıma doğal biçimde gelişiyor, tabii bir bakıma da yetkin bir biçimde eğitim sorunu ortaya koyuyor. Fakat sanatçı kişiliği dediğimiz şey az önce belirlemeye çalıştığımız gibi büyük çabalarla gelişiyor, ancak ve büyük bir bilgi birikimini gerektiriyor. Sanatçı kişiliği gelişmemiş insanda öykünme ya da toplu davranış bilinci planda öne geçiyor. Özellikle sanat akımlarının gelişimine bakalım, sanat akımlarında en kalıcı, en değerli yapıtları ortaya koyanlar, özellikle sanatçı kişiliği gelişmiş kişilerdir. Sanat akımlarında sıkı sıkıya kurallara uyanlar ve bu kuralların dışına çıkmamaya özen gösterenler de her zaman sanatçı kişiliğini geliştirememiş kimselerdir. Yani biz bu ülkede pekçok şairin kendi üslubunu, kendi söyleyiş biçimini yaratma zahmetine katlanmadan Orhan Veli'nin üslubundan, Nâzım Hikmet'in üslubundan yararlanarak şiir kurmaya çalıştığını görmüşüzdür. Bakıyorsunuz koskoca insanlar Nazım Hikmet gibi şiir yazıyorlar, Orhan Veli gibi şiir yazıyorlar. Bu tabii ki son derece ürkütücü bir durum sanatçı adına. Sanatçı dediğimiz kişi öyle bir kişidir ki, yapıtına baktığımız zaman onun varlığını görürüz. Yani yapıtının altında onun imzası olmadığı halde "işte bunun şiiri" deriz. Kendi kişiliğini koymamış sanatçı, ister istemez sağdan soldan, oradan buradan derme çatma kişilikler elde edecektir. O yüzden sanatçı kişiliğini oluşturamamış kişilerin oluşturduğu bu ortamda ortak bir kişilik sözkonusu olabiliyor. Tabii oldukça geri bir kişilik bu. Dikkat edersek bugün pekçok genç şair içler acısı bir durumda söz oyunlarına baş vurarak şiir yazmaya çalışıyorlar. Çok kaba, çocukları bile güldürecek kadar zavallı söz oyunları bize şiir diye yutturulmaya çalışılıyor. Bu genç şair adına bizi üzüntüye sokan bir durumdur diyebilirim. Yani sanatçının kendi güçlü kişiliğinin üzerine kurduğu güçlü sanatçı kişiliği olmadan sanatta çok büyük bir şey yapabileceğini ben düşünemiyorum.

TEPEDEN BAKIŞ

kanat çırpıyor
o çılgın maviliğin
derinliklerinde
bir martı
uçuyor
uçuyor
ukala
kıskandırmak istiyor
gibi
yüksekten bakıyor
özgürlüğü
bir namlu ucunda
haberi bile yok
o hala uçuyor
uçuyor

Reyhan TAŞÇI

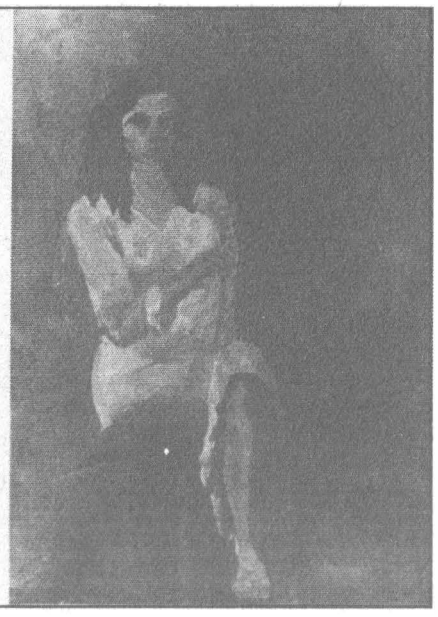

Resim: Pınar Akkan

–Bir de bunları değerlendiren eleştirmen ve yayın çevresi var; ödüller var. Bir bakıyorsunuz bir isim öne çıkartılıyor. Sanatta moda diyebileceğimiz oluşumlar...

–Sanıyorum biraz önce değindiğimiz konularla, yani sanat pazarı konusuyla ilgili olmalı. Sanatı pazarlayan insanlar, iyi pazarcı olabilmek için, pazarda iyi bir yer edebilmek için, kafalarına en uygun, kurulu düzenin dileklerine en uygunun yapıtlarını seçmeye eğilimli oluyorlar. Bu yüzden sanat pazarları kuruluyor. Belli bir takım eğilimlerin geçerli olduğu, belli bir takım eğilimlerin geçerli olmadığı... Geçerli eğilimler adına sanat yapan insanların ne kadar yeteneksiz ve eksikli olurlarsa olsunlar, büyük sanatçı diye öne sürüldüğü, böyle olmayan sanatçıların yok sayıldığı pazarlar kuruluyor. Sanıyorum sanatçının en büyük çabası, onun onurunun işareti olan çabası, bu tür pazarlardan kaçmak olacaktır. Yoksa bu tür pazarlar her zaman kurulur, modalar ortaya çıkar. Falanca gibi şiir yazmak, falanca gibi öykü yazmak konusu her zaman ortaya çıkar. Ama bunlar onu sanat pazarında ancak bir iki yıl tutmaya yarar. Hep görüyoruz, bir büyük yazar getiriliyor bize, bu büyük yazar içler acısı bir durumda bir kaç yapıtıyla ilgi uyandırdıktan sonra çekip gidiyor, bir daha görünmemek üzere. Bütün bunlar sanat pazarının özelliklerini duyuran görünümlerdir.

–Bize son olarak, bize ve yeni şiire başlayan arkadaşlara neler söylemek istersiniz. Bir de benim sormamış olduğum konularda söylemek istedikleriniz.

–Yeni şiire başlayan arkadaşların sanıyorum bol bol şiir okumaları önemli. Yani sanat yapmak biraz da örnek görmekle ilgilidir. Müzik yapıyorsak, durmadan müzik dinlemeliyiz, resim yapıyorsak durmadan resim izlemeliyiz, şiir yazıyorsak durmadan şiir okumalıyız. Genç şair arkadaşlarda benim bir de dikkatimi çeken özellik şu, genellikle kendilerinin ve arkadaşlarının şiiri dışında, birazda adı ünlüye çıkmış bazı şairlerin şiirlerinin dışında hiçbir şiirle ilgilenmiyorlar. Bizim çok büyük bir şiir geleneğimiz var, gerek halk şiiri düzeyinde, gerek divan şiiri düzeyinde. Şairliğe merak sarmış insanların bu kaynakları çok iyi okumaları, çok iyi değerlendirmeleri gerekir. Ayrıca güçlü bir batı şiiri var. Baudelaire'leriyle, Eliot'larıyla, Rimbaud'larıyla, Edgar Alan Poe'suyla bütün bu büyük geleneği izlemeden şair olmaya kalkmak sanıyorum ki büyük bir yanlışın içine düşmektir. O yüzden genç şaire söylenebilecek en büyük şey bol bol örnek görmeye çalışmasıdır.

–Konuşmadan bir şey daha gündeme geldi; çeviri şiir. Ben Neruda'nın bir şiirini üç değişik çeviriden okudum. Konu dışında hiçbir benzerlik göremedim. Çeviri şiir ne kadar asıl şairin şiiri oluyor.

–Hiçbir sanat yapıtı, anlatıldığı dilin dışında başka bir dille anlatılamaz. Yani biz bir resmi çevirebiliyor muyuz? Bir müziği çevirebiliyor muyuz, çeviremiyoruz. O zaman şiiri de çevirememiz gerekir. Şiiri çevirememizin nedeni sözcüklerle kurulmuş olmasıdır. Ama aslında sözcüklerle kurulu değildir şiir, sözcüklerin oluşturduğu simgelerle kuruludur. Hiçbir sanat dalında simge kendi dışında bir şeyle anlatılamaz. Yani simge kendini anlatan şeydir. Her dilin incelikleri vardır. Müzik dilinin de, şiir dilinin de, resim dilinin de incelikleri vardır ve bu incelikler bir başka taşıyıcının sırtında taşınamaz. Öyleyse gerçekte yapılacak şey, şiiri çevirmemeye çalışmaktır. Çünkü şiir gündelik dille yazılan bir şey değildir. Şiir şiir diliyle yazılır ve her dilin kendi özellikleriyle yazılır. Şair kendi dilini, kendi mantığını kullanarak şiir yazar. Her şiirin kendi dili, kendi mantığı vardır. Şiirin dilini gündelik bir dil kullanarak bir başka dile aktarmak, o şiiri yok etmekten başka bir anlam taşımıyor. Bizler de epeyce şiir çevirdik. Ama hiçbir zaman şiir çevirmenin iyi bir iş olduğuna da inanmadık. Şiir çevirme gereğini şurdan duyuyorsunuz, dil bilmeyen insanlar için başka bir ülkenin şiirini az çok bilinir kılmak için. Bana sorarsanız hiçbir şair çevrilemez. Hatta en basit şeylerden söz eden, sıradan konulara değinen çok önemli simgeler oluşturmaktan kaçınan bir şair bile çevrilemez. Hiç şiir çevirmemek sanırım en iyisi olacaktır.

Çok teşekkürler.

FOTOĞRAF GÜNLERİ ŞENLİKTİR

İbrahim AKYÜREK

İlkini 1985 yılında İFSAK'ın düzenlediği İstanbul Fotoğraf Günleri'nin yedincisi geçen Aralık ayında gerçekleşti. Fotoğrafseverler bir ay boyunca 10 sergi, 8 saydam (dia) gösterisinde birlikte oldular. Yurtdışından gelen üç sergi, İFSAK 6. Uluslararası Fotoğraf Yarışması sergisi ile birlikte program içinde yer aldı.

Fotoğraf etkinliklerinin bir aya yoğunlaştırılarak fotoğrafa ilgiyi artırmayı farklı kuşaklardan fotoğrafçıları yan yana getirmeyi ve şenlik havası içinde bir tartışma ortamı yaratmayı amaçlayan Fotoğraf Günleri kalıcılığını koruyarak bugünlere geldi.

Ancak, gündemde kalan bazı sorunların çözülmediği gözleniyor. Tünel-Taksim arasındaki salonlarda yoğunlaşan etkinliklerde, Günler'in anlamını zenginleştirecek akademik ve organizasyon düzeyi henüz sağlanamadı. Fotoğrafseverler, program kitapçığının ay ortasına yetişmesi nedeniyle etkinlikler konusunda yeterli bilgiye ulaşamadılar. Öte yandan, katılımcı izleyici yaratılamaması önemli bir sorun olarak sürüyor. Son iki yıldır panel ve söyleşilerin en aza inmesi "izleyici" kalmayı destekliyor. Basında çıkan değerlendirme yazılarının yeterli olmaması, bazı etkinlikleri onları düzenleyenlerin yazmak zorunda kalması bir başka sıkıntıyı yeniden anımsatıyor: Fotoğraf üzerine yazan kişi sayısının azlığı...

Fotoğraf Günleri"ni seyirlik durumdan çıkarmak için öncelikle şunlar önerilebilir: Tüm etkinliklerle ilgili bilgiler (Teknik, kuramsal, içerik) program kitapçığı ile birlikte sergi salonlarında da genişletilmiş olarak sunulmalı. Etkinliği olanlarla, programda boşluk bulunan günlerde İFSAK salonlarında serbest söyleşiler düzenlenmeli. Günler"in düzenleme kurulunda yer alan Aramis Kalay'ın Gösteri Dergisi'nde, yapılacak panel ve söyleşilerle izleyici katılımının artırılacağını belirtmesi sevindirici. Ancak, iki yıldır bu çabalara niçin ara verildiği sorusu yanıtını bekliyor.

Günler'in afişi iki yıldır grafik çalışması biçiminde sunuldu. Ne yazık ki, duyuru başlığı kolay algılanabilir olmaktan uzaktı. Afişte önceki yıllarda olduğu gibi fotoğraf kullanılmalı. Fotoğraf sevgisinin yayılması, duvara asma alışkanlığının kazanılması bu tür afişlerle sağlanabilir.

Fotoğraf Günleri'nin başlangıcında da bir belirsizlik başladı. Ancak bir hafta kala basında bilgiler yer alabiliyor. Ön program hazırlıklarının Eylül ayı sonlarında basında yer almasıyla fotoğrafseverler önceden Günler"in havasına sokulabilir. İFSAK'ın kuruluş günü olan 29 Kasım yine etkinliklerin başlangıcı olabilir. Aynı gün bir fotoğrafçının hazırladığı açılış bildirisi okunup, o yılın İFSAK ödülleri dağıtılabilir. Beş yıldır denenen bu uygulama henüz eskimemiştir.

Fotoğraf Günleri'nin var olan yönetmeliğinin iki yıldır uygulanmaması etkinlikler içinde yer alabilmeyi demokratik olmaktan uzaklaştırmaktadır. Uygulanan biçimiyle, yakın kurum ve kişi ilişkileri aylar öncesinden çağrı yapılmalı. Programa da yansıyor. Özel katılımlar bölümünde yer alacaklar için Düzenleme kurulu yalnız yönetim kurulu üyelerinden oluşmalı. Bir yıl aradan sonra yeniden açılan özel katılımlar bölümünde yer alan fotoğrafçıların program kitapçığında tanıtılmaması, düzenleme kurulunun çağırdığı kişiler dışındaki fotoğrafçıların önemsenmediği önyargısını güçlendiriyor.

Programda akılda kalabilecek etkinlikler arasında şunları sayabilirim: Mustafa Kocabaşı'nın Yunus Nadi Yarışma Sergisi'nde yer alan fotoğrafları, Reha Akçakaya'nın Düşler Ülkesi"nde siyah-beyaz kızıl ötesi fotoğrafları, Macar fotoğrafçı Ferenc Wagner'in el yapısı soft filtre ile gerçekleştirdiği çalışmaları, Elif Cankurt Özakıncı'nın İlhan Koman'ın Akdeniz Heykeli ile yaptığı kurguları, fotoğraf tarihi içinde hareket temasını işleyen Fransa Ulusal Fotoğraf Merkezi Sergisi, Litvanya'dan Irina Kolpakova-Victor Kolpakov'un benzer tekniklerle yaptıkları siyah-beyaz çalışmaları...

Fotoğraf tarihi araştırmacısı Seyit Ali Ak'ın, Fotoğraf Günleri programlarıda gelenekselleşen "Ustalardan" sergileri bu yıl Türk Fotoğrafında Portre Geleneği derlemesi ile önemli işlevini sürdürdü. İFSAK arşivi sergi derlemeleri ise fotoğrafları yan yana getirmenin ötesine ulaşamadı.

Fotoğrafseverler, Günler'in kurumsallaşma sürecinde sorunları aza indirecek atılımlar bekliyor. Özel katılım bölümüne her isteyenin salonunu kendisi bulmak koşulu ile katılabildiği, kent merkezi dışına da taşan; okulları, işyerlerini, sendika salonlarını kapsayan geleneğin kesintiye uğratılmamasını istiyor. Yaratıcılarla, etkinlik dışında yüz yüze gelebilmeyi umuyor. Düzenleme Kurulu'nun fotoğrafa saygınlık kazandıracağız telaşı ile seçkinciliğe yönelmemesini yeğliyor.

Sıralamaya çalıştığım beklentiler doğaldır. Çünkü, kuramcılarının da belirttiği gibi fotoğraf demokratik bir sanat dalıdır ve Fotoğraf Günleri fotoğrafın daha çok kişiye ulaşması kaygısından doğmuş bir şenliktir.

ÖRTÜK BİR AÇIK MEKTUP

.Lütfiye AYDIN

Ocakta nohutlu pilav, kasetçalarda çok sevdiğim bir bant, vakit öğle. Az önce yorgun döndüm çalışma odamdan; burası daha güneşli, üstelik daha esintili. Yorgunluğum aradığım kitabı zar zor bulmuş olmaktan. Niyetim bir alıntı yapmak:

"Mektubun çivi yazılı ağır bir tablet gibi düştü masanın ortasına. ince çay bardakları tuz buz oldu" diyordu Onat Kutlar, başlığı "Çağdaşımız Shakespeare" olan bir mektubunda. Küçük kayık tabağın demin elimden düşüp iki parça olması biraz senin şiirinden, biraz da emanet kedimiz Bıcırık'tan dolayı olmalı. Ürktüm nasıla-bugünlerde hep ürküyorum birşeylerden- sabunlu tabak eviyeye düştükten sonra nasılsa elimi iki yerden doğradı işte. Kedi yanımdaki sandalyede şimdi, yedi keçili köy ağası gibi yayılmış öğle uysunu eda ediyor; ben ivecen bir yürekle yazmaya çalışıyorum. Neyi mi? Bilmiyorum.

"Sahibine ulaşmayan merhaba" var mıdır, onu da bilmiyorum.

Anlamıyorum, bunca genç birinin selamları "Küf kokulu bir akşama niçin, nasıl? -karışıyor."

Zamanın behrinde, bir yerde, bir küçük zaman aralığında karşılaşmak nice doğalsa, ayrılık da doğal, uzaklık da... Günü geldiğinde göç dengi dürülür, yollara düşülür. Geride belki birkaç sevgi pırıltısı bırakılır cılız mı cılız; daha çok kırıklık, acı hüzün...

Fevzi'yi unutmadın sanırım. Nereden nereye deme.

Geçenlerde eski dosyalarımı elden geçiriyordum. Bu işi nice sık yapsam da, sanki görünmez bir hain el hepsini birbirine katıyor hınzırca... Sizlere yaptırdığım derleme çalışmalarının arasında üç beş sınav kağıdı buldum. Oysa onları yönetime vermek zorundaydık; Seka'da yeniden hamura, yeniden kağıda dönüşsünler, başka Fevziler'in silinmeye yazgılı yazılarıyla yeniden bezenebilsinler diye...

Birden korkunç bir ağrı yapışı başıma 3 (yazıyla üç) almış Fevzi sınav kağıdından; ya da ben vermişim herneyse... Sonra çekip gitmiş bu dünyadan zamansız, bir anasının ağıtlarında yaşıyor şimdi belki, bir de benim iki öyküme sızan bulanık resimlerinde.

Bunu niçin mi anlattım sana?

'Üç'lük sınav kağıdının altındaki bir başka kağıtta senin adınla karşılaştım sonra. Eğer bir süre önce mektubunu almış olmasam, sitemlerinle silkelenmesem de düşünecektim "niçin ayırmışım bu kağıdı da?" diye. Kimbilir ne esmiş aklıma, senin on yıl öncesinde kalan yazınla çalakalem doldurduğun sayfayı da tomardan çıkarıp bir dosyaya tıkıştırmışım. Merak ettin biliyorum. Neler yazdığını, kaç numara aldığını falan filan... Söylemem. Günün birinde belki bir fotokopisini çıkartıp yollarım sana; şimdi sırası değil.

Pilav demleniyor, kedinin uykusu da... Güneş azıcık karardı gibi. Kaset dönüyor. Bantta dili, duyarlığı, özü sana pek de uzak düşmeyecek bir ezgi:" Çok (y) üzdü beni felsefe-i akl-u tefekkür".

Yanılsamalar yaşıyorum şu an. Sanki elli ya da altmış kişi karşımdasınız, Şair Saffet'in sözkonusu gazelindeki (bence) kilit sözcüğü açıklıyorum sizlere.

Sanırım tanık oldun, ninelerimiz *üzdü* yerine *yüzdü* derlerdi. Şairsin, sen de düşün biraz 'üzmek'le yüzmek' arasındaki gizli benzerliği, yakalayacaksın mutlaka. Bilmem sezdin mi bir zamanlar, her üzülüşünde

YAĞMURDA...

Bütünüyle verip yüzümü bulutlara
yağmurda yürümek seninle elele
ne güzel olurdu diye
düşünürken
yırtık ayakkabısına sızan yağmurdan
sızlayan ayaklarını ısıtmaya çalışan
bir çocuk olur gözlerin
bakar bana
kederle
bakar bulutlara
bakar ötelerde bir yerlere
öfkeyle

O an yağmur
ne çisil çisil
ne bardaktan boşanırcasına
ne de sağanaktır
O an yağmur
küçücük bir çift ayaktır
üşümüş kirlenmiş
ıslaktır.

Hikmet İNAN

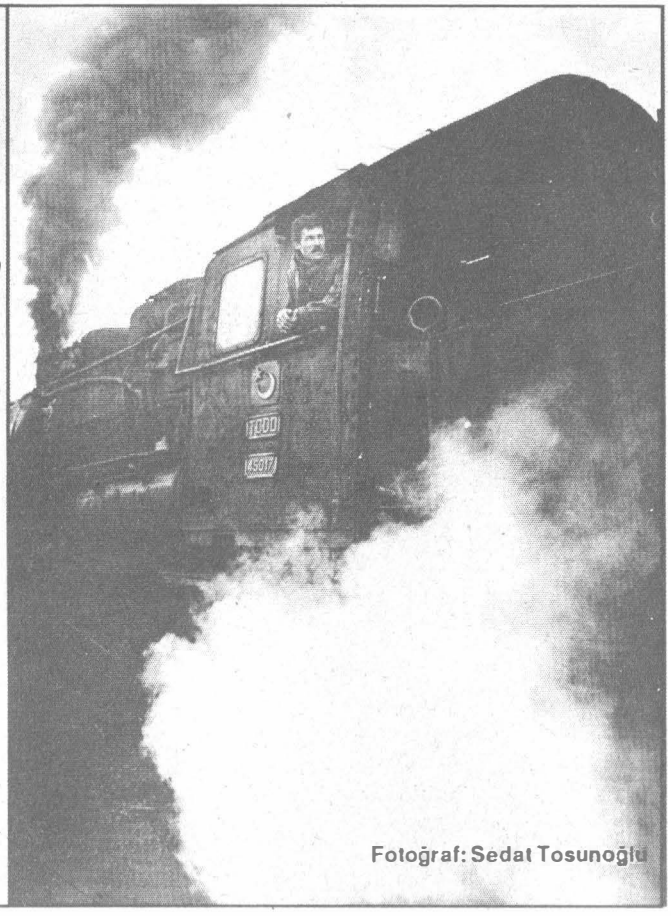

Fotoğraf: Sedat Tosunoğlu

derim yüzülmüş gibi olurdum. Ne çok yüzerdiniz derimi. Bırakın bu gerici burjuva yâvelerini diye. Buna karşın anlatmış olmalıyım tasavvufu. Yani *Hallac-ı Mansur'u*, *Nesimi*'yi, *Yunus*'u, *Aydi Baba*'yı. (O şehirde Sumaklı Mağara'nın üstündeki yokuş toprak yolun adı hâlâ Aydi Baba Sokağı; ne güzel değil mi?)

Dizeyi çözmüş olmalısın. Düşündüğü, aklını kullandığı için derisi yüzülen bütün *Nesimiler*'i anlatıyor *Şair Saffet*. Böyledir, "Biz sofiyi meyhanede irşâd edecektik/Sittin sene mescidde gebersin de otursun" diyeni üzerler de, yüzeler de... Bunu da söylemiş miydim o zamanlar?

Senin şiirine geleyim yine. "Yaşama ölüm karışıyor" dizenle sarsıldım. Hayatımda karşılığını bulduğu için olmalı.

Bir süre önce İzmir'deydim. Çok sevidiğim birini aradım. Yaklaşık yirmi iki yıl önce bana kitaplarla güzelleşen bir dünyanın kapılarını açan o güzel insanı... Öğretmenimdi ya, ana-kızdan öteydi yakınlığımız. Yeşil pancurlu küçücük bir evi vardı; orada kedileriyle yaşardı, bir de dostlarının selamlarıyla. Ne çok seveni vardı, ne çok...

Resimler, eski fotoğraflar, birbirinden seçkin plaklar, sahafların gözlerini parlatacak kitaplarla dolu güzelim evini zor bulduk kızımla. Anlamışsındır, küçük evin yerinde kaba bir apartman yükseliyordu. "Torunum" dedi kızıma, bana "kızım"... Boğazıma bir yumru oturdu, yutkundum yutamadım. Bir ara mutfağa geçip... Çağımızın hastalığı. Işın tedavisi çok acı veriyormuş. Onu öyle görmemi istemezmiş hiç. Hele bir sorusu beni yüreğimden vurdu: "Sizleri bırakıp emekli olduğumda kaç yaşındaydım?" dedi çocuksu bir sesle. Elli yedi, diye fısıldadım.

Hiç unutmuyorum. Ona hazırladığımız veda gecesinde ilk kez sesimi yükseltmiştim. "Bu kadar erken ayrılamazsınız, hele bizi bırakıp... Buna hiç hakkınız yoktu" diye. Anacıl gözlerinde, marsık alazı gibi çok renkli bir ışık parlayıp donmuştu. "Unutkanlık başladı evladım, insan kendini bilmeli, günü gelince çekip gitmeyi de." demişti.

Sen de mektubunda bağırıyordun bana; "Hayır bağışlamıyorum sizi, beni unutamazsınız. Çünkü ben o üç bir kişiden biriyim, onların hepsiyim" diyordun. Yazacak şey kalmamıştı ondan sonra, şiirlerini okuyacak gücüm kalmamıştı, bağışlamasan da olurdu.

"Geriye dönmeyi sevmem" diyen şairi seversin mutlaka. Ben de sevmezdim ama yine de dönüyorum işte. Dersliklere, sınav kağıtlarına, üzüntülere, yorgunluklara... Bir terslik çıkmazsa tabii.

Bu dönüş kararında senin etkin oldu mu bilmem?!!

Sahi yeni şiirlerden ne haber? Şöyle umutlu, yaşama sevinci yüklü, aydınlık pencereler gibi şiirlerden?...

BETÜL ÇOTUKSÖKEN : "FELSEFE BENİM YAŞAM ORTAMIMDIR"

Arslan KAYNARDAĞ

Arslan Kaynardağ –Felsefi Söylem Nedir? *derli toplu, güzel bir kitap olmuş(*). Dilindeki temiz Türkçenin akışı ayrıca dikkati çekiyor, kutlarım seni. Ama istersen hemen onun üzerinde durmayalım. Daha önceki çalışmalarından da kısaca sözedelim. Yanılmıyorsam sen, İstanbul Üniversetesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü 1972'de bitirmiştin. Bitirme tezin Romalı filozof* **"Lucretius'un De Rerum Natura'sında Evrenin Ana-maddesi"** *idi. Bu konuyu seçmenin belli bir nedeni var mıydı? Ona yönelmen nasıl oldu?*

Betül Çotuksöken –Dediğiniz gibi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü 1972 yılında bitirdim. *"Lucretius'un De Rerum Natura'sında Evrenin Ana Maddesi"* konulu tezimi de, gelişmemde büyük payı olan değerli Hocam *Prof. Dr. Nermi Uygur*'un yönetiminde hazırladım. O yıllarda Felsefe Bölümü'ne yazılan öğrenciler I. yıl Hazırlık Sertifikası adı altında bir öğrenim görürlerdi ve bu sertifikanın programında Latince Grameri dersleri *zorunlu olarak* yer alırdı. Bana kalırsa bu ders öğrencinin hem dilbilgisi kavrayışını genişletiyordu hem de onun önünde -her dil öğretiminde olduğu gibi- yeni bir dünya açıyordu. Ben bu ilk tanışma yılından sonra Latinceyi bırakamadım ve Latin Dili ve Edebiyatı Sertifikası yaptım; kısaca iki öğretim yılı daha bu sertifikanın bütün derslerini yoğun bir biçimde izledim. Bu dilin seçme ürünleriyle doğrudan tanıştım. Yine bildiğiniz gibi tez Hocam Prof. Dr. Nermi Uygur da Galatasaray Lisesi'nin Latince Bölümünden mezundu; klasik çağa ilişkin bilgisi çok zengindi. Hem onun hem de *Prof. Dr. Faruk Zeki Perek*'in ve o yıllarda asistan olan Kenan Yonarsoy'un yönlendirmeleriyle bu konuyu seçtim. Ayrıca eklemeliyim: O yıllarda öğrenciler çoğun, bitirme tezi konusu olarak Platon, Descartes, Rousseau gibi filozofları seçerlerdi. Oysa bende daha değişik bir şeyler yapma isteği vardı. Üzerinde çok fazla çalışılmış bir filozofu seçmektense, pek az bilinen bir filozofu seçmenin, onu anlamaya, tanımaya çalışmanan daha yararlı olacağı inancını taşıyordum. İşte bütün bu etmenlerin birleşmesiyle, adı geçen bitirme tezi ortaya çıktı.

A.K. –*1982'de İstanbul Edebiyat Fakültesi'ne Sistematik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı araştırma görevlisi olarak girdin. Şimdi o bölümde doçent olarak bulunuyorsun. Doktora çalışmanın konusu ne idi?*

B.Ç. –1872'den 1982'ye kadar geçen süre içinde gerek lise öğretmenliği yıllarımda gerek kütüphanecilik yıllarımda felsefeyle olan bağım iyice pekişti; felsefe benim yaşama ortamımdı; bir *modus vivendi*'ydi benim için. 1978'de okuduğum hattâ *Türk Dili Dergisi*'nde tanıtımını

İRKİLME!..

- Belkız Keçebaş'a: Sevgilerle...

a/
ey yaralı yanımda yürüyen özsu: sakın irkilme
dünyanın ve kıyametin acısını duy
duy yüreğinde

iyi yürekli kovboylarla dost ol örneğin
ıslak çadırlarında dinlen göçebelerin
türküler söyle

bir yeraltı ırmağının aktığınca ak
kumpasların ilençlerin içinden
duygusal, ince

ışığımın ortasında duran geceyi
gecende kırılan gizemsel ışıkla
bir dantel gibi işle

b/
sana sevdalanmak dehşet güzeldir
dehşet güzeldir senin koynunda sabahlamak
şaircesine

sevdiceğim, "meri kekliğim," günahkârınım öyle...

Bünyamin DURALİ

Fotoğraf: Sasaş Seyhan

yaptığım bir kitap, bu kez önümde Ortaçağ'ın dünyasını açtı. (Bildiğiniz gibi *İnsancıl*'ın 1. Sayısında *Abelardus*'la ve dolayısıyla ağırlıklı bir biçimde Ortaçağla tanışmanın serüveni daha ayrıntılı olarak yer almaktadır.) Farklı olanın çekiciliği yine üstün gelmişti. Abelardus'la ilgili bir doktora çalışması yapabilirim diye düşünmeye başladım. Değişik atılımları her zaman büyük bir heyecanla karşılayan Prof. Dr. Nermi Uygur'la birlikte çalışmaya koyulduk ve bir süre sonra asıl konu belirdi: *"Petrus Abelardus'un Ahlak Anlayışı"*. Antikçağ felsefesi ile konu gereği kurulan bağlantılar, tümeller tartışmasının birçok sorunu çözmedeki payı ve zihin açıcılığı bana büyük katkılar sağladı.

A.K. *–Saffet Babür'le birlikte yayınladığın* **Ortaçağ**'da **Felsefe**'yi *okudum. İnsancıl'ın birinci sayısındaki söyleşideki sözlerini de biliyorum. Çok uyarıcı yönleri var orada söylediklerinin. Ortaçağ'ın sanıldığı kadar tek sesli olmadığını, bu dönem üzerine yapılacak araştırmaların bizi bir yandan Antikçağ'a bir yandan da Rönesans'a bağlayacağına dikkatimizi çekiyorsun. Bu açıdan bakıldığında Abelardus'un özelliklerini burada kısaca yineler misin? Seni bu filozofla ilgilendiren özelliğin onda bulduğumuz çağdaş denilebilecek yönler olduğunu söyleyebilir miyiz?*

B.Ç. *–Abelardus* bir 'entelektüel'; 12. yüzyıl entelektüeli *Jacques le Goff* ve diğer yazarların da dediği gibi. Çağının ve bütün çağların sadece yerleşik, alışılagelmiş -elde edilmiş huzuru, rahatlığı bozmayan, altüst etmeyen- değerlerini, yaşama biçimini benimseyen ve savunanlar içinse bir 'l'enfant terrible'. İşte onun bu karşı çıkan yanı, 'muhalif' yanı, onu 'işte o' yapan yandır esas olarak. *Historia Calamitatum*'la hem kendi özyaşamına hem de yaşadığı döneme tanıklık etmesi, onu her çağın 'çağdaşı' yapmaya yetecektir sanırım. Ayrıca, mantık felsefesine ilişkin tutumu; yapıtlarını sürekli yenileme çabası; *Filozof, Yahudi ve Hıristiyan Arasında Diyalog*'da sergilediği eleştirel tavır, onu çağının ötesine geçiren niteliklerdir. Şunu da eklemek istiyorum: Abelardus'u sorgulamak ve yargılamak üzere toplanan Konsiller de, onun eleştirel tutumlarına karşı oluşan kurumsal tepkinin bir göstergesidir. Ayrıca Abelardus varolma düzleminden (varlıktan), bilme düzlemine (bilgiye) geçişi, başka bir deyişle ontolojik olandan epistemolojik olana geçişi bilinçli olarak gerçekleştiren filozoflardan biridir. Bilindiği gibi, felsefenin 'modern' niteliğini kazanmasındaki en önemli ölçüt, varolandan çok varolanın bilinmesinin öne çıkarılışıdır.

A.K. *–Abelardus da felsefi söylemi kurtaran filozoflardan biri öyleyse. Sen onun bir de kitabını çevirdin 1988'de, adı neydi o kitabın?*

B.Ç. –Abelardus'tan ünlü *Historia Calamitatum'u ve Filozof, Yahudi ve Hıristiyan Arasında Diyalog*'u çevir-

dim. Kitap, *Bir Mutsuzluk Öyküsü* adı altında *Remzi Kitabevi*'nce yayımlandı. Hattâ kimi kitap kataloglarında tarih kitapları bölümünde yer aldı kitap; çünkü, arka kapakta 'Historia Calamitatum (Felaketler Tarihi) deyişi yer alıyordu; sanırım katalogları düzenleyenler sadece arka kapağa bakmakla yetinmişlerdi (!) Kitabı alanların büyükçe bir bölümünün *Diyalog*'u okumadığı kanısındayım; hemen hiç yankısı olmadı bu yapıtın. Oysa hâlâ güncelliğini koruyan konular tartışılıyordu Abelardus'un bu son yapıtında.

A.K. – Şimde yeni kitabın *Felsefi Söylem Nedir?* geliyoruz. Son yazılarında "söylem" kavramına özel bir anlam veriyorsun. Söylem ne güzel bir sözcük. Bağlam sözcüğünden sonra o da girdi dilimize. Felsefedeki kullanımı daha sonra belirginleşmiş olmalı ki, Bedia Akarsu'nun *Felsefe Terimleri Sözlüğü*'nde yok Berke Vardar'ın *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde var. İstersen önce bir tanımını yapalım: "Söylem"in genel olarak anlamı nedir?

B.Ç. - "Söylem"in genel anlamı adını andığınız sözlükte de görüldüğü gibi, "dilin yazılı ya da sözlü olarak gerçekleşmesi, konuşan bireyin kullanımı"dır. Dil bir anlamda olanaklar alanıdır, bir tür iletişim ortamıdır. Konuya ve konuya bakışa göre dili özel, hatta çoğun öznel olarak yeniden kurmak, bir söylem oluşturmaktır. Dil-söylem ilişkisi bağlamında, dil bir bakıma tözsel olan, söylem ise ilineksel olandır. Söylem, bireyin dili 'kendince' ve 'konuca' yeniden gerçekleştirmesidir. Öyleyse özellikle doğal diller içlerinde sonsuz söylem olanağını barındırırlar.

A.K. - *Felsefi söylemi öteki söylemlerden nasıl ayırabiliyoruz?*

B.Ç. - Felsefe de dilden öte söylem olarak beliriyor. Böyle bir belirlenim aslında daha baştan, felsefenin doğal diller aracılığıyla -yapay dillerle değil- gerçekleşen bir söylem olduğunu temele alıyor. Felsefi söylemi diğer söylemlerden -özellikle bilimin, sanatın ve dinin söyleminden- ayıranın onun, genellikle 'varolanın' neliğini belirlemesinin dışında, kitapta da sıkça yinelendiği gibi, çeşitli düzlemlerdeki varolanlar arasındaki ilişkileri inceliyor olmasıdır. Dışdünyada varolan, başka deyişle tekil varolanlar ile düşünme ve dil arasındaki ilişkileri inceler felsefe; başka hiçbir bilgisel etkinliğin böyle bir işlevi yoktur.

A.K. –*Varolan, düşünme, dil. Bunlar felsefenin temel öğeleri oluyor. Dil felsefede birdenbire büyük bir önem kazanmaya başladı. Öte yandan biz ulus olarak dilde büyük ve hızlı bir değişiklik içindeyiz. Bu değişiklik felsefecilerimizin söylemini nasıl etkiliyor?*

B.Ç. –Gerçekten de dil özellikle yüzyılımızda büyük önem kazandı. Hiç kuşkusuz bunda, dilin salt filolojinin inceleme alanı olmaktan çıkarak, bağımsız bir bilim dalının, dilbilimin konusu olmasının büyük payı olmuştur. Ayrıca şunu da gözönünde bulundurmak gerekir: Dil, Antikçağdan beri felsefenin gündemindedir. Sokrates öncesi dönemde, Platon'da, Sofistlerde, Aristoteles'te, Stocılarda dil büyük önem taşır, İlkin mantık, ardından gramer bağlamında. Ayrıca dilin iyi kullanımı çok büyük önem taşımıştır Antikçağda; Retorik'in başlı başına bir araştırma alanı olması rastlantı değildir. Her türlü bilgi, bu arada özellikle felsefe de dilde vardır. Felsefenin doğal dille mi yoksa yapay bir dille mi gerçekleşebileceği konusu bilindiği gibi Leibniz'den beri filozofların gündemindedir. Ama görünen o ki, felsefe çoğun doğal dille, herhangi bir doğal dilin bireysel kullanımında, özgül ve öznel bir söylemde kendini varetmektedir. Bu nedenle dildeki değişiklikler, kullanım farklılıkları, dilin felsefedeki kullanımını da kuşkusuz etkilemektedir. Türk dilinde felsefi söylem oluşturanlar, filozoflarımız, felsefecilerimiz, büyük ölçüde bunun bilincindedirler ve Türkçenin –terimler yönünden– gelişimine katkıları büyük olmuştur. Bizim kuşağı yetiştiren hocaların dil duyarlığı, dil bilinci, Eski Türk Dil Kurumu aracılığıyla büyük ölçüde işlevselleşmiştir ve bizim kuşak, birçok felsefe terimini hazır olarak bulmuştur.

Bir bakıma, felsefenin nesnel terminolojisi, öznel terminolojilerin bir toplamıdır; genel felsefi söylemin, öznel felsefi söylemlerin bir toplamı olması gibi. Felsefe terimleri çokanlamlı terimlerdir; herhangi bir felsefe terimi, örneğin töz, nelik, kavram gibi terimler, her bir filozofun söyleminde farklı bağlamda ve değişik anlam yükleriyle kullanılabilirler; yeter ki filozof kendi iç tutarlılığını koruyabilsin. Filozof böyle bir etkinlikle dilde varolana yeni bir anlam katarak dildeki zenginleşmeyi sağlayabilecektir. Aslında filozofun varolanlar arasındaki ilişkileri irdelerken terimlere yeni anlamlar yüklemesi onun felsefe yapmasından başka bir şey değildir. Filozof, doğal bir dili 'felsefece' yeniden kuran başka deyişle yeni bir söylem oluşturan kişidir. Dil bilinci, dil duyarlığı, filozofluğun, felsefe yapmanın, felsefi söylem oluşturmanın onsuz olunmaz bir koşuludur.

A.K. –*Üniversitelerimizde dil felsefesi çalışmaları ne durumdadır, söyleyebilir misin? Dil felsefesi ile dilbilimsel felsefe ayrımına dikkat ediliyor mu?*

B.Ç. –Dil felsefesinin ya da dilbilimsel felsefenin gündeminde olan kimi sorunlar öteden beri kimi felsefe ders ve seminerlerinde ele alınmaktadır; son zamanlarda da doğrudan dil felsefesi derslerinde bu konular işlenmektedir. Felsefe dilde varolduğuna göre, dille ilgili çalışmalar sanırım birçok felsefecinin, filozofun gündemindedir. Ben kendimi bu yönden çok şanslı görüyorum, adını anmadan geçemeyeceğim hocalarım özellikle *Prof. Dr. Macit Gökberk, Prof. Dr. Nermi Uygur, Prof. Dr. Bedia Akarsu* Türk diline, Türk dilinin felsefi söylemdeki kullanımına büyük katkıda bulunmuş, dil duyarlığını herşeyin üstünde tutan kişiler olmuşlardır öğretici olarak da; önceki yıllarda doğrudan dil felsefesi dersi olmamakla birlikte dile ağırlıklı bir biçimde yer veren dersler vermiş, seminerler yapmış yayımlar gerçekleştirmişlerdir. 80'li yıllarda da doğrudan doğruya dil felsefesi devri, kimi Felsefe Bölümlerinin proglamlarında yer almaya başladı. Bizim Bölümümüzde bu dersleri 1983–1984 öğretim yılına kadar *Prof. Dr. Bedia Akarsu;* daha sonra da *Doç. Dr. Uluğ Nutku* üstlendi. Genç kuşak felsefecilerden *Prof. Dr. Arda Denkel*'in de bildiğiniz gibi dil felsefesi alanında önemli çalışmaları vardır. Bildiğimiz kadarıyla Ege Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Taylan Altuğ da dil felsefesiyle uğraşmaktadır. Ortaçağla kurmuş olduğu

ÖBÜR YANI DA ATEŞ

Bir kez de onuru çiğneniyorken
Şarap reklamlarıyla üzümün
Kırık bir asma dalının
Saralım yarasını
Yanımda kal

Bir yanı ateş dediğimde yaşamın
Yaklaşıp hiç kimse
Su eklemediği için öbür yanına
Eksilerek tamamlıyor yaşam
Alıp yaralı yarım tümcemi

Kal yanımda

Bir çocuğu saçlarından öpmeye
Suyu buluşturarak yaşamın ateşiyle
Dönüştür şu cehennemi

Fotoğraf: Hatice Tuncer

Bozan YAMAN

bağ, beni de dil felsefesinin sorunlarına yöneltmeye başladı son yıllarda ve üç yıldan beri Felsefe Bölümünde dil felsefesi dersini vermekteyim. Bu öğretim yılı (1991 - 1992) bölümümüzde *Doç. Dr. Önay Sözer* lisansüstü programlarda dil felsefesi sorunlarına ilişkin dersler vermektedir. Sanıyorum, dil felsefesi ile dilbilimsel felsefe ayrımı büyük önem taşıyor. Yapılan çalışmaların daha çok dil felsefesi çerçevesinde yer alabileceğini düşünüyorum. Ayrıca, belirgince üzerinde durulması gereken bu ayrımın kimilerince pek de önemsenmediğini gözlemliyorum; bu bağlamda bir 'ekolleşme' söz konusu değil gibi. Büyük ölçüde üniversitelerde yaşama alanı bulan felsefecilerin 'ekolleşme' türü bir çaba içinde olmadıkları görülüyor. Başka bir deyişle, kıyasıya hesaplaştıkları felsefe sorunları var mı meslektaşlarımızın? Öğretici, aktarıcı olmanın ötesinde felsefeyi nasıl görüyorlar? Felsefe tasarımları nedir? Bunun hesabını vermiyorlar gibi geliyor bana genellikle bir kaç kişi dışında. İşte bu durumda sadece dil felsefesinde değil, diğer felsefe disiplinlerinde de -birkaç kişi dışında tutarlılığını koruyan, söylemini özgürce ve özgür bir biçimde kuran yok gibi. Genel olarak felsefe için söylenebilecek olanlar, özel olarak dil felsefesi için de söylenebilir: Gündemi daha belirgin çizgilerle sınırlandırılmış bakış açılarına gereksinme var, genel olarak felsefe için, özel olarak da dil felsefesi ya da diğer felsefe disiplinleri için. Kendimize daha çok güvenelim ve aktarıcı olmakla yetinmeyelim diye düşünüyorum.

A.K. *–Yine kitabına dönelim: Bu kitaba bir tür "felsefeye giriş" diyebilir miyiz?*

B.Ç. – Evet bir tür felsefeye giriş denebilir sanıyorum. Felsefenin söylemce çoğulluğu, felsefeye girişlerin de çoğulluğunu içermekte doğal olarak. Her filozof başlığı ne olursa olsun, öz olarak, içerik olarak bir "felsefeye giriş" yazabilir. Tek bir yapıtın içeriğini ve başlığını belirginleştirmeksizin bu konuya özgülemese bile, satır aralarında zaten her filozof bunu gerçekleştirmektedir. Ben bu değerlendirmemi yazılarımda "örtük bir biçimde" nitelemesiyle somutlaştırmaya çalıştım. 'Felsefe bilinci'nin filozof için vazgeçilmez olduğuna inanıyorum.

A.K. *–Sen kitabında felsefenin felsefesini yapıyorsun. Felsefe olanla, olmayanın karıştırıldığı bir ortamda felsefenin neliğini belirleme çabası içindesin. Felsefi söylem kavramını tartışıp sorguluyorsun. Bir kez daha yinelemek yararlı olacak: Felsefi söylemin önemi ve onu öteki söylemlerden ayıran özellik nedir?*

B.Ç. – Felsefe olanla olmayanın çokça birbirine karıştırıldığı bir ortamda yaşıyoruz. Felsefe bir yandan dinbilimsel felsefenin (–dinbilim felsefesi değil-) öte yandan bilimsel felsefenin (bilim felsefesi değil) işgali altında gibi görünüyor. Bunun dışında da kimi felsefeciler, felsefeyi sadece bir öğretim konusu olarak görüyorlar ve tarihsel bir görüngeden genel felsefi söylemin kimi kesitlerini öğrenci kesimine anlatmakla ve arada bir gerçekleştirdikleri yazma etkinliğiyle, Türk dilinde felsefe kurmaya değil, kurulmuş felsefeyi Türk diline aktarmaya çalışıyorlar. Bu sonuncu tutum hiç kuşkusuz, öğretim söz konusu olduğunda özellikle büyük önem taşıyor. Ancak ilk iki tutum felsefenin sağlıklı bir biçimde oluşmasına engel gibi görünüyor. Zaman zaman –özellikle dinsel sentezci– güdümlü kurumsallaşmaların da etkisiyle, kimi genel kültür

konuları, tarihsel nitelikli kimi kültür ürünleri 'felsefe' diye sunuluyor. Sonuçta, belirgin bir felsefe bilinci olmayınca, özellikle genç insan felsefe diye bilimi, bilim tarihini, dinsel inanç ögelerini, kimi genel kültür konularını, filolojik araştırmaları okuyup öğrenmiş oluyor. Böyle bir ortamda felsefenin neliğinin belirgince ortaya konması çok büyük bir önem taşıyor. Kanımca, felsefenin neliğinin hesabının verilmesi felsefeyle –gerek öğretici olarak gerekse yapıcı yaratıcı olarak– uğraşanların ilk görevidir; bir varolan olarak, bir söylem olarak kendini gösteren felsefe böylece özgül ayrımıyla ortaya çıkabilir. Ben bu konudaki tasarımımı, düşüncelerimi bu son çalışmamda ortaya koymaya çalıştım, ya da böyle bir denemeye giriştim. Her felsefi söylem empirik bir 'ben'in ürünü; birçok şeyi yeniden kurma, oluşturma çabasıdır. Daha önce de altını çizerek söylediğim gibi, felsefenin kuruluşunda görüngüler (fenomenler) yardımcı etmenlerdir; felsefenin asıl yaptığı, çeşitli düzlemlerdeki varolanlar (dışdünyada varolanlar: nesneler, şeyler, durumlar, ilişkiler; düşünme ve düşünmede varolanlar: kavramlar, tasarımlar, düşünceler, imgeler; dil ve dilde varolanlar: sunuluş aşamasındaki her türlü bilgisel oluşum: bilim, din, sözel sanatlar) arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilgi ortaya koymasıdır. Felsefe bu bağlamda herşeyi konu edinmektedir; bu özelliğiyle de diğer söylemlerden farklıdır.

A.K. – *Bu kadar bağımsız bir özelliği olan felsefi söylem her zaman kendi kendine yeter mi?*

B.Ç. – Felsefesini kurarken filozof ya dışdünyadaki varolandan, ya düşünmeden ya da dilden yola çıkar. Buna göre de sorunların irdelenişinde, adı geçen bu çıkış kaynaklarını doğduran inceleme konusu yapan bilgisel etkinlikler, genellikle bilim, felsefeye yardımcı olabilir. Çünkü felsefe belli bir varolan alanında yola çıkar ve bütün konulara, işte bu görüngeden (perspektiften) bakar. Örneğin, özneden, öznenin düşünme ediminden felsefeye giren bir filozof, konularını, konu edindiği her şeyi düşünmenin bir ürünü olarak görür daha baştan; böyle bir filozofun söyleminde büyük ölçüde bilgibilimsel ve zaman zaman ruhbilimsel yaklaşımlar ağır basar. Böyle bir filozof, düşünmenin etkinlik alanını sonsuzca genişletir âdeta; herşey düşünmeden dolayı vardır kısaca. Böyle bir tasarım için her tür insan bilimi yardımcı olacaktır; hatta kültürün tümü yardımcı olacaktır. Hemen her filozof ya bilimden ya sanattan ya da dinden beslenir, yardımlar alır.

A.K. – *Genel felsefi söylemi artsüremlilik oluşturuyor diyorsun. Bu durum aynı zamanda felsefe tarihindeki birikimi, felsefe geleneğini dile getirmiş olmuyor mu? Tekil felsefi söylem yalnızca eşsüremlilik içinde mi kalmaktadır? Genel felsefi söylem olmadan tekil felsefi söylem olabilir mi?*

B.Ç. –Felsefenin kalıcı soruları bağlamında, bir bakıma genel felsefi söylem, felsefe tarihi ya da felsefenin artsüremli boyutu, yeni söylemler oluşturmada katkılı olabilir. Olabilir diyorum çünkü kuruluşu bakımından hep eşsüremli olan felsefe, nesneleşen varoluşu bakımından, artsüremliliği oluşturuyor; başka deyişle genel, tüm felsefi söylem ortaya çıkıyor. Ama ben genel söylem olmadan tekil felsefi söylemin olabileceği kanısını da taşıyorum; yeter ki felsefe soru ve sorunlarının farkının varılsın. Geçmişteki felsefeye, felsefe yapmanın onsuz olunmaz koşulu olarak bakılırsa, felsefedeki yapıcılık–yaratıcılık her zaman olmasa bile kimi zaman engellenebilir. Özellikle felsefe tarihleri yani geçmişteki felsefe üzerine oluşturulan bağımlı söylemler buna yol açabilir; onların pedagojik değerleri olabilir ama onlarla kurulan ilişkide çok dikkatli olunması gerekir. Bryan Maggee'nin başka bir felsefeciden aktararak söylediği şu sözlere büyük ölçüde katılmaktayım: *"Felsefede başarılı olmak için hiçbirşey bilmek zorunda değilsiniz; zeki olun ve bu konuya ilgi duyun yeter."*

A.K. *Felsefi Söylem Nedir? Çok notlu bir kitap olmuş. Bu kadar çok notu koyarken bir amacın olmalı. Nedir bu amaç? Sonundaki özel bölümde bir bakıma bu notların kapsamına giriyor. Bu özel bölümde iki felsefecimizin söylemi üzerinde durmuşsun: Takiyettin mengüşoğlu ile Nermi Uygur'un söylemi üzerinde. Türkiye'deki felsefeye bu tür bir bakış açısı çok ilgi çekici oluyor. Böyle bir söylem belirlemesi için neden bu iki felsefeciyi seçtin? Burada senin yaptığın işe söylem çözümlemesi diyebilir miyiz?*

B.Ç. –Yapıtı oluştururken gözönünde bulundurduğum bir diğer nokta da şuydu: Öyle bir felsefi tasarım olmalıydı ki sunulan, tüm felsefi söylemi oluşturan tekil, özgül, öznel söylemlerin de neliğini içersin; onların ortak bileşenini içersin. Böylece gelecekte oluşturulacak herhangi bir felsefi söylemi de çözümlemede yardımcı olsun. Bu ortak bileşen/bileşenler öbeği, hem bir yandan felsefe olanı belirleyecek, öte yandan da felsefe olmayanı da göstermiş olacak; A'nın ve non- A'nın sınırlarını belirginleştirecek. Kitabın sonuna eklenen notlar, böyle bir işlevi yerine getirmeyi amaçlamaktadır ve alıntılar bu nedenle kısa tutulmamış, bağlamları içinde ele alınmıştır.

Yapıtta belirlenen ölçütler çerçevesinde, genel felsefi söylemden, birçok dilde oluşturulmuş söylemlerden örnekler verirken, Türk dilinde oluşturulmuş söylemlerden de örnekler verilmesi gerekiyordu. Söylemlerini kurarken yararlandıkları kaynaklar bakımından, felsefenin neliğine ilişkin bilinçli yaklaşımları bakımından, bu iki filozof farklı boyutlar sergilemişlerdir. Her ikisinin de öğrencisi olarak bu farklılığı, onların felsefi söylemlerinin özgül ayrımını/ayrımlarını kavrama şansını elde ettim. İşte tek bir doğal dilde, Türkçede, bu iki filozof, birbirinden çok farklı kaygılarla felsefelerini kurabiliyorlardı; ben de bunu, bu olguyu, saptadığım anasavlar doğrultusunda –açıkçası felsefeye ilişkin gözlemlerim bu savları oluşturmuştu– göstermeye çalıştım: Bir felsefi söylemle karşı karşıya kalınca nelere dikkat etmek gerekiyor? Çok haklı olarak buna bir söylem çözümlemesi denebilir, dilbilimsel anlamda bir söylem çözümlemesi değil kuşkusuz bu. Bizzat söylemin kendisine yönelerek onun kaynaklarını, konularını, konularına bakışını ve onu dile getirişini ortaya koyma çabası olarak bir söylem çözümlemesi burada söz konusudur.

ARAMIZA GİREN GÜNLER (HASAN TURUNÇEL'E OTUZ GÜNLÜK) –2–

Hasan AKARSU

17
09.45 **05.11.1990**

Değerli Dost,

Başarılı bir ameliyat geçirmişsin. Yanından gelenler söylediler.

Şu bir gerçek, senin kavuştuğun bu olanağa yurdumuzda çok kişinin gereksinmesi var. Kavuşamadıkları için de çoğu gidiyor.

Adına gönderilmiş yeni çıkan çok güzel bir dergi: İnsancıl. Abone oluruz. Varlık'tan ayrılan Cengiz Gündoğdu ve çevresince çıkarılıyor. Dün okudum, şu an yanımda değil. Türk Dili Dergisi geldi:

"Serin bir rüzgar eser ilkin
Her şey maviye bürünür sabahla
... Uyanırım/Bir tarla kuşu yüzümü okşar."

A. Rıza Ergüven

"Bir üzünç perdesi aralandı/Yavaştan yavaşa.
Çırpınan bir yürek mi ne?/Kuş kanadında
Sanki bir fırtına.../Yağmur mu yağan,
Rüzgar mı esen ne?"

Mesude Gülcüoğlu

Eskilerin deyimiyle kasımdan sonra kırk gün arabacı yazıymış. Havalar iyi geçiyor.

Hoşça kal.

18.
13.40 **06.11.1990**

Değerli Dost,

Bugün arabacı yazı şaştı. İyi haberlerini almaya devam ediyorum. Hastaneden çıkınca biraz da evde kalıp Ankara'nın tadını çıkaracaksın. Arif'in seni hiç bırakmayışına öyle sevindim ki...

İnsancıl dergisinden söz etmiştim. Kısacık bir "aşk" şiiri şöyle:

"Seni bütünlesem
Ay ışığında
Güneşinden soyundurup
Sevsem."

Gülsüm Akyüz'ün şiirinden bir bölüm:

"Çiçek getir bana / Yeni toplanmış olsun kırlardan.
Sabahın ilk ışıkları olsun üstünde / Çiy taneleri,
Uykucu yıldızlar bir de / Mutluluğun renginde..."

Uzun ve güzel bir şiir.

Esen kal dost, hoşça kal.

19.
13.30 **07.11.1990**

Değerli Dost,

Okulda nöbetciyim, dersimin olmayışından yararlanıp yazıyorum sana.

Artık telefona çağırıyorlarmış. Akşama seni aramayı düşünüyorum. Yarın İstanbul'a kitap fuarına gideceğim. Oradan haberler yazarım.

Şefik'le konuştuk. Cuma akşamı Bülent'le birlikte Ankara'ya geliyorlar.

"Eline kalemi alıyorsun, sen daha almadan
Yeryüzün bir yerinde bir su baskını,
Bir yerinde tayfun ve bir zelzele haritada.

Böyle öğrendik diyorsun, bu işi ustasından,
... Yerin yurdun belli artık ey ozan, biliyoruz..."

Özdemir İnce

Bu arada yeni bir şiir bitirdim, yazıyorum.

BİR PAZAR GÜNÜ

Kasımdan sonra kırk gün
Arabacı yazı olurmuş
Gönenceli
Yaşlı bir köylüden öğrendim
Birlikte oturmuştuk
Şadırvanın yanında
Salkım söğütler sarkıyordu
Havuzdaki sulara
Askerlerin çıkıp çıkıp
Fotoğraflar çektirdiği
Uzun bir pazar gününde.

Esen kal dost, hoşça kal.

20.
20.45 **08.11.1990**

Değerli Dost,

Bugün 06.00 otobüsüyle İstanbul'a gittim, Tüccar Selahattin Özdağ'ı ziyaret ettim. Dayım olduğunu biliyorsundur. On saatten fazla sürmüş ameliyatı, iyileşiyor. Seni de konuştuk.

Kitap fuarına uğradım. On-onbeş kitap alabildim.Salah Birsel ve Raif Ertem'le tanıştım. Sovyet ozanı Bulat Okucova'nın söyleşisi vardı, izledim. Ozan kendi şiirlerinin şarkılarını söyledi. (Köy öğretmenliği yapmış, II. Dünya Savaşında savaşmış.)

Ardından yol yorgunluğu. Gün kaynamasın diye yorgun-argın yazıyorum.

İnsancıl dergisindeki bir şiirinden alıntı yaptığım Gülsüm Akyüz'le de tanıştım. Bir dosta o şiirinden yazdığımı söyledim. Yeni kitabını imzaladı. "Sevdamız Çiçeklenir Zulada" Bir şiirini yazıyorum yine.

AYIN ON DÖRDÜ

Ayın on dördüydü dün / Yıldız yağıyordu hücreme
Avuç içi penceremden. Suya düşen ay gibi
Yüreğime yansımıştı yüzün / Gözlerime.

Hoşça kal.

21.
18.30 **09.11.1990**

Değerli Dost,

Bugün yine arabayla Tekirdağ'a gittim, ancak gelebildim. Kar geliyor dedi tepedeki benzinci. Sen Malkara'ya karla geleceksin değil mi?

Kitap fuarına dönüyorum. Salah Birsel'e adresi olmadığı için kitabımdan gönderemediğimi söyleyip imzaladım ve verdim. Adıyaman'da 1977'de aldığım "Köçekçeler"i şimdi bile severek okuduğumu belirttim. Senin tanışıklığın o an aklıma gelmedi, yoksa söz ederdim.

Bugünkü Cumhuriyet Kitap Eki'nde Ümid'in sahaf Vahan'la ilgili bir yazısı var. Çok seviniyorum. O, boş durmuyor, İstanbul yıllarını iyi değerlendiriyor.

Başaran'ın "Sis Dağının Başında, Borana Bak Borana" kitabından bir şiirin sonunu alıyorum.

"İç çeken bir kızın yüreğinde
İlk kez patlayan o al gül gibi
Onun diline yakışır en çok / "Günaydın" sözcüğü
Silip terli yüzünü yaşamın / Hünerli elleriyle
"Günaydın" yazar her gün yeniden
Okullara fabrikalara kırlara
Günaydın özgürlük barış sevgi."

Günaydın Turunçel, dostlar, dünya.
Hoşça kal.

22.
10.30 **10.11.1990**

Can Dost,

Sana 10 Kasım Ata'yı Anma Töreni'nden sonra yazıyorum. Ses düzeni olmadığı için sesimi yükseltmek zorunda kaldım, yoruldum.

Akşamki telefon görüşmesinden sonra iki mektubu gönderdim. Sedat Bey'e uğradım. Çağrısız bir konuktum. Seni konuştuk, sesini duymanın sevincini belirttim.

Kıyı dergisi gelmiş. Yarım Klarnetin Şarkısı yayımlanmış. O şiir üzerinde çok çalıştım, birkaç kez de değiştirdim. Son şekliyle sana yazıyorum.

Sulardan geçer yine
Onların şarkıları
Kırda bir akşam
Trakyalı Tahsin'in
Yarısı ona yeten
Yarısı çok gelen klarnetinde

Depreşir gizli yaraları
Göz kırpar gökyüzü
Yıldızların büyüyen ezgisinde.

Şiir "zor zanaat"ın ürünü. Hiç peşini bırakmıyor insanın. Kemal Kırar'a uğrar, biraz bu şiirden konuşuruz, gün geçer.

Esenlikler dilerim. Hoşça kal dost.

23.
09.30 **11.11.1190**

Değerli Turunçel,

Bugün pazar. Dün akşam üstü Sedat Bey'i alıp Keşan'a gittim. Dönüşte Yeni Muhacir Köyü'ne uğrayıp ye-

SIĞINTI

bir sevecenlik sırnaşıyor
kızıp atamıyorum
İstanbul'a sığınsam izmir üşüyecek

yine erkenci pişmanlık poyrazı
eski heyecanlar da yok
ölümün onda dokuzudur bu

bir yürek gümbürdüyor
soğuyor bir yürek
haklıymışız diyorum eski yanlışlarda

ucuz aşkların sürdürümcüsü
İstanbul'a sığınsam İzmir üşüyecek
ve boyuna büyüyecek bu ihanet

Fahrettin K. NİTTER

Desen: İsmail Yıldırım

mek yedik, seni andık. Şef Nuri Bey de vardı.

Fesleğenleri göremedik. Soğuk olduğu için eve götürmüşler. Keçi peynirinden bildiğin gibi yaptırdık.

Kıyı'da Timuçin Özyürekli'nin çok güzel bir şiiri var. "Öğretmene Güzelleme"

... Ülkemi bir daha anlatır mısın?
Işısın ortalık, ısınsın içim,
Sevgim taşsın sokaklara birden...
Sevincimi şöyle koşarken okula,
Alamadım kitaplarımı, defterim yok
Gözyaşlarım sattığım simitlerde...

Sedat Bey'in İstanbul'dan getirttiği ilaçlar akşam Ankara'ya gönderildi.

Esenlikler dost, hoşça kal.

24.
18.30 **12.11.1990**

Değerli Turunçel,

Soyadın gibi tazele kendini. Benim için pazartesiler en zor günler. Senin için hep zordu değil mi?

Yılmaz Odabaşı'nın son kitabı Feride'yi okudum:

Feride şiir huyludur, gül kokuludur.
Gül kokuludur, gözleriyle gözlerime dokunur.
Dokunur / Vayyy...
Ben şimdi nereye gitsem biraz senden gelirim
Ardımdan kuşlar ve uykular gelir.

Yitirdik ölümlerde güllerimizi
Can aranıyor, can aranıyor.

Öpmesem dudaklarım / Yazmasam şiir
Sevişmesem kadınlığın kirlenir.

Sonra beni işgüzar Türk bekçilerine emanet ediniz...

Altını çizdiğim kimi dizeleri yazdım. Ayaz bir Malkara gününden merhaba.

Hoşça kal.

25.
08.15 **13.11.1990**

Değerli Dost,

Okula vardım. Az sonra derse gireceğim. Çok güzel bir gün olacağa benziyor. Dışardan sıra olan öğrencilerin sesleri geliyor.

Kalbin çok iyi çalışıyormuş. Hafta sonu Malkara'ya dönüyormuşsun. Bekliyoruz, özledik.

"Bu dünyada ne çok güzel kadın var / Kızlar hele..."
"Seni düşünürüm / Anamın kokusu gelir burnuma
Dünya güzeli anamın..."
"Laypzigli kızların bacakları gayetle güzel
Etekleri de gayetle kısa
Ömrümün bu kadar gerilerde kaldığını görmezdim
Laypzigli kızların bacakları böyle uzak olmasa."

Ara-sıra Nazım'dan okuyorum, beğenirsin diye yazdım.

Şimdi ders zili çalar. Postalayacağım son mektubum olsun, diğerlerini gelince elden alırsın dost.

Hoşça kal.

26.

11.30 **14.11.1990**

Dost Turunçel,

Bugün Malkara'nın Kurtuluşu. Her yılki törenlerden birisi daha yapıldı. Yeterli ses düzeni yok. Özger güzel bir şiir okudu. Ben Pınar'ı gezdirdim. Yirmi yıllık arkadaşım, müfettiş Erdal'la karşılaştım. Köylere gidiyor. Kızıma bir paket bisküvi aldı. Sever öyle şeyleri.

"Yoldaşlar, nasip olmazsa görmek o günü,
Ölürsem kurtuluştan önce yani,
Alıp götürün
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni...
Ve de uyarına gelirse,
Tepemde bir de çınar olursa
Taş maş da istemez hani..."

"... Sofya şehri, büyük mü?
Şehirler, gülüm, caddeleriyle değil,
anıtını diktiği şairleriyle büyük oluyor,
Sofya büyük şehir..."

Kimi dizeleri anımsayacaksın, yeniden okuyacaksın.

Esenlikler dostum, hoşça kal.

27.

08.45 **15.11.1990**

Değerli Dost,

Akşam kurtuluş balosu vardı. Sen hiç katıldın mı şimdiye değin? Kendime de sordum bu soruyu. On yıl geçti, bir kez gidememişim. Kimler kutluyor kurtuluşları?

82 yaşında ölen Alberto Moravia'yı İtalya'nın Balzac'ı olarak nitelendiriyorlar. Son eşinin çok genç oluşuyla (Liani gibi) ve kravatıyla tabuta konmasıyla ünlü. İlk romanını 17 yaşında kendi parasıyla bastırmış. Tüm eserlerinde seks ön planda.

İlhan Berk "Paris"te gökyüzü yoktur." diyor. Nazım da soruyor" "Hangi şehir şaraba benzer? Paris."

Kısa sürede Malkaralı günler dost, hoşça kal.

28.

12.00 **16.11.1990**

Değerli Dost,

Sedat Beyle telefon görüşmesi yapmışsınız. Günlükleri kestiğimi de söylemiş, üzülmüşsünüz. Kesiyorum çünkü özledim artık, gelmelisin, bırak hasatane havasını. Hem eline de geçmeyebilirler bundan sonra.

"Bağladım çamları yıldız yalnızlığına
Artık elma akıyordular
İmgelem tütüyordu toprak
Tersine çevirdim karanlığı tek başıma ben
Işıdı bilinçaltı
Yok bakışlar içinde kaldı anlam tek göz."

Dağlarca, dağ dağ yükseliyor gitgide değil mi?

Sağlıklı günler dost, yaşama sevincini ışıtan günler.

Hoşça kal.

29.

18.00 **17.11.1990**

Değerli Turunçel,

Yorucu bir cumartesi. Öğle sonrası Tekirdağ.

Ev işlerini izliyorum, yürümüyor.

Hafta sonu seni Malkara'da bulacağımızı umuyorduk, yoksun daha.

Edirne'de çıkan Damla'ya iki şiir gönderdim. Süreyya Eryaşar'ın mektubunu da yanıtladım.

İKİ BİRLEŞİK GİZDEN BİRİ

Bilmezler / Neden yaşadıklarını
Nice yaşayacaklarını... / Oysa baksalar biraz
Ota çiçeğe ağaca / yağmura kara / Baksalar biraz
Görürlerdi hemen yerden göğe dek
Ne olacaklarını / Nasıl olmayacaklarını.

Dağlarca'nın şiirinden bir bölüm bu.

Esenlikler dost, hoşça kal.

30.

10.00 **18.11.1990**

Değerli Dost,

Seni 16 Ekimde mi uğurlamıştık? Bir aydan çok oldu. Bu sana son günlüğüm, son mektubum.

Hastaneye arada bir kart atmamı istemiştin, sıkıntını gidersin diye. İlk gün kart yazdım, sonra her gün çevre haberlerini yazsam daha iyi olacak dedim, başladım.

25. mektup sonrası postalanmadı. Gelince vermeyi düşündüm. Sayı da otuza ulaştı.

ARTIGÜÇ

Evet senin imgeleminde bile / Yangın çıkabilir
Evet senin imgeleminde bile
İmgelemindeki su / Söndürür yangını
İmgeleminden doğan güneş
Geceyarısı bile yeryüzünü aydınlatır
Kamaşır gözlerimiz
İnsandır o çünkü / Çıkmıştır
Görüntüsünden dışarı çünkü.

Dağlarca

Şimdiye değin yazdıklarım, aramıza giren günlerin aynı sıcaklığını duyumsatmışsa ne mutlu.

Sağlıklı günler dost, hoşça kal.

SONRASI

Hasan Malkara'ya geldi. Son beş mektubu oğlum Özger'le gönderdim. Okumuş, hemen telefonla aradı. "DOSTUMSUN" dedi. Benim için bu sözden daha büyük bir ödül olamazdı.

Geçmiş olsuna gitmem için o haber verecekti. Bir hafta sonra gidebildim. Gelenler çoktu, "doğru-dürüst konuşamadık" demiş ardımdan. Ateşi düşmüyordu. Yeniden Ankara'ya hastaneye götürdüler. Bu kez beyin kanaması ve kurtulamadı. Ölmeden önce de bana selam göndermiş.

ZAMANSIZ KAYAN BİR YILDIZ : İBRAHİM OSMANOĞLU

Ayten MUTLU

İbrahim Osmanoğlu yalnız iyi bir eğitimci, yürekli bir aydın, yiğit bir devrimci değildi. 0 1960 kuşağının ozanlarından biriydi de" diyor Aydın Hatipoğlu. Ben Osmanoğlu'nun dost ve insan yanını tanıdım önce. Görüşebildiğimiz nadir zamanlarda sabırla benim şiirlerimle uğraşır, sımsıcak yaklaşımlarıyla bana bir perspektif kazandırmaya çalışırdı.

"Bak her sabah
güneşi al bir pelerin gibi
atıyor omuzuna dünya"

dizeleri, benim bir şiirimde önerdiği düzeltmelerden biriydi. Ama bu dizeler o kadar onundu ki, kullanmaya kıyamamıştım.

O'nu son görüşüm 11 kasım 1983'te Cağaloğlu'ndaki Buhara Restoranda bir dostluk ve şiir akşamındaydı. Memet Türkkan, Ataol Behramoğlu, Abdülkadir Bulut ve Osmanoğlu. O geceyi hep sevgi ve hüzünle anımsıyorum. O, bütün içtenliğiyle ordaydı. Bütün sıcaklığı, insanlığıyla. "Peki, siz" demiştim "ne zaman kitaplaştırıyorsunuz şiirlerinizi?" "Bahara" demişti "Bu bahar" "Söz mü?" "Söz veriyorum, bu bahara"

Ah Osmanoğlu, o bahar hiç gelmedi. 1984'ün karlı bir şubat günü öldüğünü gazetelerden öğrendim. İnanmak o denli zordu ki. Yaşamının en verimli yıllarıydı. Sen meyveye durmuş gümrah bir ağaç gibiydin. Neden Osmanoğlu, neden biraz daha...? Sen ki neler yaşamış, nelerle başa çıkmıştın. Ne zındanlar pes ettirebilmişti seni, ne yokluklar, ne sürgünler... 1978 değil miydi seni bir otobüste kurşunladıkları yıl? "Bir kadın çığlığı "demiştin" uyardı beni. Başımı çevirmeseydim, çeneme saplanan kurşun başıma girecekti."

"Anadolu'nun ücra bir yerinden başladığı öğrenimini İstanbul'da binbir çileyle tamamlayarak, bildiklerini bilmeyenlere anlatabilmek için giriştiği amansız savaşımını mı anlatmalıydım? Yoksa dostluğa, kardeşliğe adanmışlığının bitip tükenmez içtenliğini mi anlatmalıydım? Ama hayır, ben bunların hiç birisini, daha doğrusu hepsini içeren bir özelliğinden sözetmek istiyorum. Bu özellik, günümüz insanında eksik olan, hayata karşı yalan söylememek özelliğidir. İnsanın kendisinden utanmaması, kendisini amansızca yargılayarak, gününü bitirebilmesi her babayiğidin harcı mıdır? Çevremiz önce kendisi-

BİLDİĞİM

şimdi ne çok insan var uykusuz bu gecelerde
düşünceler bir noktaya çivili
gün doğumu neler getirecek
kanlı gözler açıyor sabahı umutla

şimdi ne çok insan güç bir savaşta
kurşun yarasına benzemiyor açlık
kimin yüzüne bakarsan bak gülmüyor
konuşsa da sözsüz

şimde ne çok bire üç veren tarlasında
sakalı uzamış çarığı kurumuş ter kokulu
iki kat olmuş omurgaları gayretten
akşama kadar ha babam ha

şimdi ne çok insan var duvar diplerinde
küllüklerde cıgara sarhoşluğunda esneyen
şimdi ne çok insan var yoksul evlerde
tanrıya sadık açlığa esir olan

İbrahim OSMANOĞLU

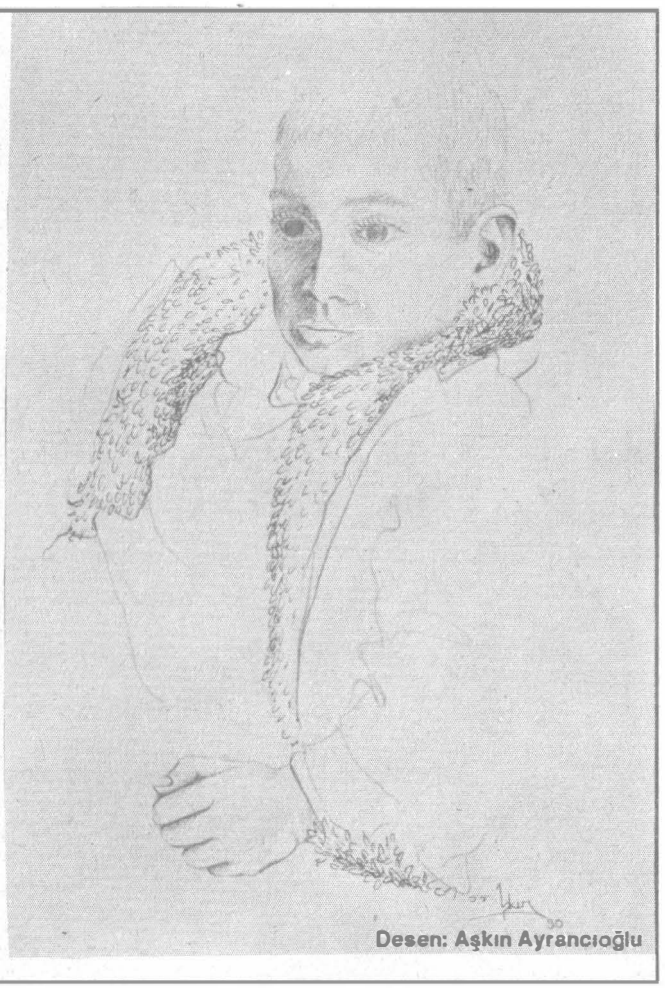

Desen: Aşkın Ayrancıoğlu

ne sonra hayata karşı yalan söyleyenlerle dolu. Ama İbrahim Osmanoğlu, ömrü boyunca ne kendisine, ne de hayata karşı yalan söylemişti. Kimdi, neydi onu bu zor olana iten? Hiç kimse, hiçbir şey. O'nun yüreğinde ikinci bir Osmanoğlu vardı ki, her an onu yarınlar adına yargılıyordu. Ama o, her yargılanışta yüzünün akıyla kendisini, kendisine karşı savunabiliyordu. Sonunda yalansız dolansız bir insan, örnek bir insan oluyordu toplumumuzda. Biz dostlarının övüncü bu yaşama biçimi, kimilerine göre övünülecek değil, öldürülmesi, yokedilmesi gereken yanıydı. Sanıyorum bu nedenle de izlendi, kurşunlandı". Bekir Yıldız, "Osmanoğlu'nun Mirası" adını verdiği yazısında böyle sözediyordu senden.

Oktay Akbal'sa "İşte o da çekti gitti. 45 yaşında. Yazıları, dizeleri kaldı ardında. Yarım, tamamlanmamış. İstediği yapıtı yaratamamış. O fırsatı bulamamış." diye yazıklanıyordu, ardından yazdığı yazıda.

Ne kadar nankörüz ozanlarımıza, insanlarımıza. 1971'de Sovyetler Birliği'nde yayınlanan *Genç Türk Şiiri* adlı seçkide şiirlerininin olduğunu kaç kişi biliyor aramızda. Ölümünden sonra (1985) *Yeni Dünya Yayınları*'nda basılan *Bu Soluk Bu Yokuşu Aşar* adlı şiir kitabını kaçımız okudu? Bu kadar çabuk mu unutulmalıydın?

Bana şu anda yanıt verebilseydin"Aslolan kişiler değil, hayattır. Beni anımsamanız değil, hayatı korumanızdır. Sizi yıldırmalarına izin vermeyin. Hayatı kavrayın ve kavratın" diyecektin, biliyorum.

1974'te bir yazında sanat anlayışını şöyle belirtimiştin:

"Elbette toplumcu-gerçekçi sanattan yanayım. Şiir, yüzyıllardır kavganın içindedir. Kavgasız bir dünya isteği için kavganın içindedir şiir. Bu kavga sömürenlerle sömürülenlerin üste kavgasıdır. Bu güne değin, somut olarak bakıldığında hep sömürenlerin geldiği görülür. Ama artık denge değişmiştir. Şiir kavganın utkuyla sonuçlanmasında etkin bir silah olmasını hep sürdürecektir. Sonunda şiirin kendisi kadar güzel bir dünya kurulacağına inanıyorum.

Parlak bir yıldız gibiydi kısacık yaşamın. Zamansız kayan parlak bir yıldız. Sizler onurlu bir yaşamın nasıl olması gerektiğini kendi yaşamlarınızla gösterdiniz bizlere. Tökezlediğimiz olacak, umutsuzluğa düştüğümüz. Ama belleğimiz sizin gibi insanları taşıdıkça, umutsuzluk asla uzun sürmeyecek.

Su akar. Suyun akışını hiç kimse tersine çevirememiştir. Tarihin akışını da çeviremeyecekler. Rahat uyu.

CAHİT KÜLEBİ'DEN GÜZ TÜRKÜLERİ

Sami KARAÖREN

Sağol Cahit Külebi... Yetmişini aşan bu delikanlı şairimiz, gençlik tüten bir demet şiir sundu *Güz Türküleri*'yle sanat dünyamıza(1)

Sivas lisesinde öğrenciyken başladığı şiirini, ilk betiği *Adamın Biri*'nden sonra yayımladığı *Güz Türküleri*'ndeki şiirlerine değin hep taze kılmayı başardı.

O kendine özgü *ses*'i hiç yitirmedi.

Her fırsatta belirttiğim en seçkin özelliklerinden biri olan "şiirinin örneğinin yine kendi şiiri oluşunu da hep korudu. Gerçek bir sanatçının *kendine özgü oluşumudur* bu elbette.

Dili, biçimi, biçemi, duyuş ve düşün derinliği imgelem gücü değil midir bir şairi özgün ve büyük kılan? Külebi bütün nitelikleri taşıyan özgün ve büyük bir şairimizdir. (Düşünüyorum da büyük şair diyebileceğimiz sanatçıların sayısı öylesine azaldı ki... Tesellimiz ölen büyük şairlerimizin yaşayan şiirleri gençlere kendilerini aşma gücü vermeleridir.)

Güz Türküleri'ndeki güz sanıyorum ki süremi (mevsimi) değil, bir yaşamın güz'ünü yansıtıyor. Bir yaşamın güzünde bile böylesine tutkun böylesine aşk dolu şiirlerle tükenmez ilkyazlar (ilkbaharlar) yeşertiyor içimizde.

Önümüzde umutlu, sevinçli, umutsuz, acılarla dolu dünyalar açan şiirleri insan yüreğinden fışkıran aşklarla, acılarla dolu türküler işte bir dörtlük:

"Pınarsın, ışıklar akan,
Özlemler ardından gelen özlemsin,
Hüzün imbiğinden çekilmiş
Dağ başlarında bir ak çiğdemsin."

Yepyeni benzetmelerle, sözcüklerin anlam yüklü sıcaklığıyla ürpertiyor kişiyi Külebi. Duygunluğun, içtenliğin, yaşanmışlığın titreşimleriyle oluşmuş dizeler... Aydınlık imgeler, imgelemlerle geniş çevrenler (ufuklar) açıyor okurlarında. "Işık Dönencesi" başlığı altında 14 bölümlük şiirin ilk dört bölümünü alıyorum yazıma belirttiğim özellikleri kanıtlayacağına inanarak...

IŞIK DÖNENCESİ

I
Gel seninle resim yapalım
Bir yüz çizelim ince
Küçük nezleli bir burun
Ve gözler zeytin iriliğinde

Sonra bir gelincik ince bir boyun
Soyulmuş bademden daha ak bir ten
Öyle bir yüz seher vakti
Mutluluk estirsin güneş doğarken

Ve saçlar çizelim bulutlar
Türküler masallar gibi
Hepsinin üstüne sonra
Kocaman bir insan yüreği

Öyle bir yürek ki sevgiyle
Arkadaşlıkla mutlulukla dolsun
İsterse ondan sonra
Bütün şairler ölsün.

II
Bir kuşluk vakti geldi bakışlarında kuşlar
Titreyen bir gelincik gibiydi dudakları
Ilık bir dere ince sevecen ve çocuksu
El değmemiş güneşti yüzündeki nakışlar

Yaşantı son kertede gerilmiş bir ipekti
Yüreğimde yıldızlar patladı patlayacak
Nergis sümbül ve gülde oluşan bir çiçekti
Karanlık dünyamıza sevgiyle açılacak

Tanrısına sığınan bir inanlı gibi ben
Sığındım onun yüce ve ılık sevgisine
İyi güzel ne varsa yitip gitse içimden
Biliyordum ki dişi tanrı yaratır yine

Soydum bir zambak gibi bir bir giysilerini
Beceriksiz ellerim yüreğim yanıyordu
En sonuncu giysiyi çıkarınca şaşırdım
Enginlerden engin bir deniz uzanıyordu

III
Birlikte yürüyeceğiz hep bu mavi sularda
Mineden bir denizde yüzünü anımsatan
İkimizin de kalbi bir vuruşta atacak
Bir vuruşta ölümü karanlığı yadsıtan

Balıklar izleyecek bizi en derinlerden
Diyecekler ki gelmiş Külebi sevgilisi
Bir martı gibi rüzgar süzülüp enginlerden
Bırakacak inciden birer ışık dizisi

Ve inciler kollarında göğsünde kollarında
Dizelerimde sözcük gibi parıldayacak
Yosunlar saçlarında en gizli yerlerinde
Yıldızlar gözlerinde yağmur gibi kayacak

Bu mavi alevleri sevgimiz kutsayacak

IV
Üstüste iki dağ lalesi
Bir çift doru at dudakların
Ve arasındaki ince çizgi
Erişilmezliği ayrılıkların

Hüzün imbiğinden çekilmiş
Öyle bir içkisin ki damla damla
Yüzyıllar boyunca biriken

Halkın tanrıçası olduğundan
İnandım benim de tanrıçamsın
Ellerin gözlerin ve inceliğinden
Yüreğimden kopmuş bir parçamsın

Halkın tanrıçası olduğundan
Yüzyıllar boyunca çekilen acısın
Yine de zamanla savaşa savaşa
Yeşermiş bir kiraz ağacısın

Pınarsın ışıklar akan
Özlemler ardından gelen özlemsin
Hüzün imbiğinden çekilmiş
Dağ başlarında ak bir çiğdemsin

Son beş altı yıl içinde yazdığı şiirleri, iyi ki bu betikte toplayıp yayınladı Külebi. Toplu halde elimizde olmasına seviniyorum. Kaç yıldır bunu yapmasını söylüyordum Külebi Hocamıza. Az bulur şiirlerin sayısını, yanaşmazdı. "Bunlarla bir betik olmaz" derdi. Şiirler az sayıda, böyle bir betikte (betikcikte demek daha doğru) toplantığı zaman daha güzel oluyor bence. Okumanın, yineleye yineleye tadını çıkarmanın kolaylığı sağlanıyor.

Güz Türküleri'nin son şiiri "Şiir Yöntemim" adlı şiir. Külebi'nin hem şiir yöntemini öğreniyorsunuz bu şiirden, hem şiir tadını alıyorsunuz. 1985 Haziranında Kelebek Yayınları' arasında çıkan "Şiir Her Zaman" adlı sanat üzerine yazılarını derlediği betiğine yazdığım "Cahit Külebi ve Şiiri" başlıklı giriş yazımda -yazık ki dizgi yanlışlarıyla doludur- Külebi Hocamızı, Antalya Lisesi'nde yazın öğretmenimiz olduğu yıllardan (1943 - 44 - 45 yılları) başlayarak tanıtmaya gücüm yettiğince şiiri üzerinde durmaya çalışmıştım. "Şiir Yöntemim" şiirinin hem o betiğin sonuna alınmasını sağlamış hem şiir yöntemini, ne kadar açık, yalın ve şiirsel bir dille açıkladığını belirtmiştim. (2) Şimdi yine belirtmeyeceğim. Okurlar Güz Türküleri'nin sonundaki şiiri okuyarak, kendisinden öğrensinler Külebi'nin şiir yöntemini. Ancak şu kadarını söyleyeyim: "Köylü diliyle türkü çağırdım" diyor o şiirin bir dizesinde. Gökte yıldız kadar köylerimizi, köyümüzü, yurdumuzu dile getirdi şiirlerinde ama, köylümüzün diliyle değil, halkı halkçılığı yürekten kavramış bir şairin Türkçemizi inceltip geliştiren diliyle!... Bütün şiirlerinde en çok yurdumuzdan söz ettiği doğrudur. İlk ustasının kadınlar, ikinci ustasının doğa, üçüncü ustasının kadınlar olduğu da... Güz Türküleri'ni okuyanlar bu doğruları burada göreceklerdir. Herkes bir takım fantezi şiirlerle gönül avuturken o yurdundan aşklarına, içinin sesini, ölümsüz şiiriyle duyuruyordu. Buluşlarını, yeniliklerinin, kendini satmayı bilenlerce nasıl aşırılıp "parsayı toplamaktan" yakınmasını da, betiğinin 6. sayfasında dile getirmiştir.

Cahit Külebi hocamızı yürekten kutlayarak kendisine ve eşi tarih öğretmenimiz Süheyla Hanıma uzun yıllar birlikte yaşamalarını dilerim.

(1) Güz Türküleri: Başak Yayınları, 48 sayfa Ankara Kasım 1991 (Ederi yazılmamış) İlk şiir 14 bölümden oluşan "Işık Dönencesi" başlığını taşıyor. Her bölüm, bir bütünün parçasıysa da ayrı bir şiir özelliği taşıyor. Son şiir Şiir Yöntemim.

(2) İnsancıl Dergisi'nin 9. sayısında (Temmuz 1991) şiirlerini ve yazılarını dikkatle izlediğim Zerrin Taşpınar Şahin, Cahit Külebiyle önemli bir konuşmasını (sorularını atıp, akış bütünlüğü sağlayarak) yayınladı. Sanat, özekin ve yurdumuzun sorunları konusunda Külebi'nin çok özgün düşüncelerini bulacaksınız o konuşmasında. Bir de Enver Ercan'ın "şair çünkü onlar" adlı betiğinde.

EVRENSEL KÜLTÜR
Aylık Kültür Sanat Edebiyat Dergisi
Piyerloti Cad. 41 B/9 Çemberlitaş/ İstanbul
Tel: 516 27 53

ÖYKÜ

EVİMİZ, NERGİSLER VE İKİ RESİM

Sevim RAŞA

Kış başında bir akşamüstü koşar adımlarla eve dönerken bizim sokağın köşesinde, kaldırım üstünde çiçek satan çingene kadın her günkü gibi,

"Sana çiçek vereyim güzel hanımım," dedi.

Çiçeklere baktım,

"Aa, nergisler çıkmış mı?" dedim.

"Çıktı ya güzel hanımım, gel bir demet vereyim."

Annem nergisleri pek severdi. Ben de çok severim. Güzelliklerinin ve kokularının ötesinde bir anlamları var bizim için. Kardeşimle benim doğduğumuz, çok mutlu, çok güzel günler yaşadığımız ve belki de yaşamımız boyunca bir daha dönemeyeceğimiz evimizin bahçesinde nergisler vardı. Her yıl kendi kendilerine çıkarlar, bir mevsim boyunca çiçeklerini verirler, sonra sessizce gözden silinirlerdi. Bir dahaki yıla kadar.

Çingene kadından, hem de azla yetinmeden, dünyadaki bütün nergislerin bizim olmasını istercesine, nergisler aracılığıyle evimize yeniden ulaşabilecekmişiz gibi bir duyguyla, bir kucak dolusu nergis aldım.

Eve varınca annemin yatmakta olduğu odanın kapısını araladım,

"Anne," diye seslendim.

Annem uzanmış olduğu kanepeden başını kaldırdı,

"Hoş geldin kızım," dedi.

"Anne, bak sana ne getirdim," diyerek ona yaklaştım. İçimde kokunun çağrıştırdığı özlemler... Gönlümüzdeki o çok ince tellerin titreşimleri... O güzelim, anlatılmaz duygular içeren, mutluluk, acı, özlem, sevgi dolu, sıcacık, bir yandan da insanın gönlünü paramparça eden hüzün...

Annem nergisleri görür görmez dizinin hemen altından kesilmiş olan bacağını unutarak doğrulmaya çalıştı. Tek elimle oturmasına yardım ettim, öteki kolumla da kucağını dolduran nergisleri ona uzattım. İki elini birden uzatarak çiçekleri aldı, göğsüne bastırdı, kokladı kokladı gözleri doldu, yutkundu,

"Evimiz... Nergislerimiz... Evim... Evim..." diye mırıldanırken gözlerinden yaşlar boşandı. Derken hıçkırıklara boğuldu.

Savaşta, kentteki evimizin yakınına düşen bir merminin bir parçası bizim bahçeye sıçramış, babamı ve o sıralar bizde konuk olan delikanlıyı içeri çağırmak için kapı aralığına çıkan annemin bacağını götürmüştü. Çok zor günler geçirmişti. Hastaneler, ameliyatlar, bitmez tükenmez pansumanlar, başkasının yardımına gereksinim duyduğu anlarki çöküntüler, koltuk değneklerine her uzanışında içini dolduran isyan... Çok, çok zordu... Ama yine de böyle ağladığını görmemiştim hiç.

"Anne, Anne," diye kekelemekten başka ne bir şey söyliyebiliyor, ne de bir şey yapabiliyordum.

"Evim, bahçem..." diye hıçkırıyordu. Nergisler sanki o eski güzel günlerden çıkıp gelmiş dostlarıydı da onlara sarılıp özlemini gidermeye çalışıyordu. Sonunda,

"Anne, çok şükür çocukların sağ, sen de yalnızca bacağını yitirdin. Daha kötü şeyler de olabilirdi. Ne yapalım, ev gitsin varsın!" diye aklımca onu yatıştırmaya çalıştım.

Annem hıçkırıklarla sarsılıyor, bir yandan da,

"Anlamıyorsunuz, o ev başkaydı. Giden öteki şeylere ağlıyor muyum? Bağlar, bahçeler umurumda mı? Ama orası benim evimdi," diyordu.

Annemi anlıyordum elbette. Elbette haklıydı. Kentteki evimiz hiçbir zaman o ev kadar yuva olamamıştı. O ev benim de evimdi. Gerektiğinde sığınabileceğim yer... Şimdi kendimi dünyada evsiz barksız duyumsuyorum. O evin bulunduğu yerlere bir daha gidememek, bir daha o evde yaşayamamak... Köklerim acımasız bir kazmayla paramparça edilerek, ezilerek, taşlara vurularak koparılmış gibi... Köksüz bir bitkiyim tut ki... Fırtınaların önünde epey sürüklendikten sonra bulabildiği bir yere sımsıkı sarılmış yosunlar gibi... Nasıl anlamazdım annemi! Ama kendini kahrediyordu. Ona sarılarak,

"Anneciğim, Anneciğim, anlıyorum ama yapma. Üzüntüden hastalanacaksın yine," dedim. "Kayıpları bizimkinden daha çok olanları düşün. Bu savaşta çocukları, eşleri ölenleri düşün."

Annem çok acı, biraz da öfkeli bir sesle,

"Herkes kendi acısını, kendi isyanını bilir" diyerek çi-

KAR TANESİ

Mutluluk
Kar tanesi
O beyaz düş
Karanlığın dilsiz kelebeği
O sessiz uçuş

Sonrası erime, sonrası ıslaklık
Tenin üzerinde

Cemile ÇAKIR
15.12.1991

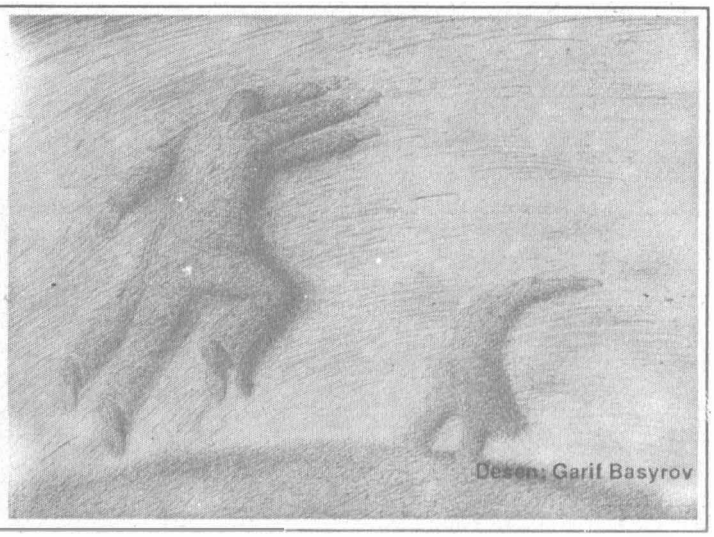

çekleri bana uzattı.

" Onları vazoya koyayım," dedim.

"Hayır, çöpe at," diye bağırdı kupkuru bir sesle.

"Anne..." diye başladım.

Sözümü kesti.

"Bırakın canım isyanımı haykırayım," diye bağırdı. "Kayıpların ister büyük olsun ister küçük... Bırakın da bağırayım, ağlıyayım isyan edeyim. Bırakın şükretmiyeyim, bırakın Tanrı'ya karşı biraz değerbilmezlik edeyim... Bırakın biraz bencil olayım. Biraz rahat bırakın beni... Anlayın da rahat bırakın..."

* * *

Yavaşça odadan çıktım, nergisleri çöpe attım.

İki üç yıl sonra annem yine İstanbul'a, bize geldiğinde anlattı: Adanın güney bölümüne gidecek olan bir Barış Gücü askeri bir akrabamızın tanıdığıymış, "sizin oralara gidiyoruz, evinizin yerini anlat da resim çekip getirelim," demiş. Necati, -akrabamız- anlatmış. Bir süre sonra asker elinde iki resimle Necati'yi görmeye gitmiş. Necati resimlere bakmış, bakmış, onların evi değil, "Bu Zeki Bey'lerin evi olsa gerek," diyerek resimleri anneme getirmiş.

İki değişik yönden alınmış resimlerde bir ev, evin iki yanında ağaçlar; kapılar, pencereler maviye boyanmış. Bahçede ne çiçek kalmış, ne palmiye ağacı, ne de badem ağaçları altında bahçeyi çepçevre saran Isparta gülleri...

Annem bunları bana anlatırken ağlamaya başladı.

"O güzelim bahçemizde inekleri otlatıyorlar. Nergislerimiz artık yok. Güllerimiz, yarışmalarda ödüller alan yıldız çiçeklerimiz de yok. Yasemin yok olmuş, hanımeli yok olmuş... Resimlere bakamadım, ters çevirip aynanın aralığına koydum."

İçine, anlatılmaz derinlikte bir hüzün doldu. Akşam saatlerinde babamın arka bahçede çaldığı udun sesi kulaklarımda çınladı. Annemle birlikte söyledikleri şarkılar birbirini izledi anılarımda. Yok olan yalnızca yasemin çardağı ya da güller değildi. İnsan yaşamından bir bölüm kesilip çöpe atılmıştı sanki. Annemin bacağı gibi. Bir bütünlük bozulmuştu. Her birimizin içinde bir yarım kalmışlık, bir doyumsuzluk duygusu kök salıp gelişmekteydi.

* * *

Annem hem bedensel, hem de ruhsal bakımdan yarım bir insan gibi öldü. Bir parçası zorla elinden alınmış bir yarım insan...

Annemden dört yıl sonra babamı da yitirdik. Kentteki evi topluyordum. Annemin ölümünden sonra türlü nedenlerle evde hiçbir şeye el sürememiştim. Babamı da yitirdikten sonra buna zorunluydum. Annemle babamın odasında aynanın kıyısına ters çevrilip yerleştirilmiş iki resim buldum. İçim titreyerek resimlerin ön yüzlerini çevirdim. Önce bizim ev diye baktım. Gerçekten kapılarla pencereler maviye boyanmıştı. Evin önündeki çiçekler yoktu. İki yanda birkaç ağaç kalmıştı. Ağaçlardan birinin altında beyaz üstüne kara benekli iki inek otlamaktaydı.

Değişik kaynaklı acılarla içim katıldı. Gözlerime dolan yaşları sildikten sonra resimlere biraz daha yakından ve dikkatle baktım.

Ama ne bu ev bizim evimizdi, ne de o köy bizim köyümüz! Anacığım dikkatle bakmış olsaydı görürdü ama demek ki içi elvermemiş, o resimleri bir daha eline alamamıştı.

O an, bir resmin, o kâğıt parçasının bile ne denli önemli olduğunu anladım. Sanki evimiz hepten yok olmuş gibi geldi bana. Bu adayı eskilerde sık sık yerle bir eden, Akdeniz'in sularına gömüp çıkaran bir zelzeleler dizisi mi? Ya da zelzeleden daha güçlü bir uğursuzluk güzel olan her şeyi silip süpürmüş müydü? Sanki o resimler gerçekten o evin resimleri olsaydı, baktıkça bir şeyler yakalıyabilecektim. Sanki yine nergisler yeşerebilecekti, kır menekşeleri, güller açabilecek, akşamları kırlangıçlar yuvalarına dönerlerken arka bahçede oturulup fasıllar dinlenebilecek, utlar çalınıp şarkılar söylenebilecekti. Oysa şimdi bütün bunlar, olabilirlikleriyle birlikte yok oldu...

O gün bu gündür, sık sık fasıl dinler ve eve nergis alırım.

AFERİN, İSTANBUL'U HALLETTİNİZ

Bülent HABORA

Mevlana Dergahı gibi gördüler İstanbul'u, yüce ve ulu Türk büyükleri. "Gel gel" dediler, "Kim olursan ol, işsiz de olsan, şu da olsan, bu da olsan gel, gene gel..."

Geldiler İstanbul'a, Türkiye'nin tüm kentlerinden, kasabalarından, köylerinden.

İstanbul bir çeşit açık kent olmuştu.

Gün geçtikçe sınırları genişliyordu kentin. Kuzeye doğru büyüyordu, batıya doğru büyüyordu, doğuya doğru büyüyordu. Gecekondular, gökdelenler, bloklar yanyana, hatta kucak kucağa dolduruyordu bu kenti.

Yıllarca önce, zaten katledilmişti Haliç. Bedrettin Dalan, biraz kurtarır gibi olduysa da, yüce ve ulu büyüklerimiz bunu hazmedemediler. Hemen beton ayaklar üzerine, "2. Galata Köprüsü" diyebileceğimiz bir çirkinlik anıtını dikmeye başladılar Haliç'in ağzına.

Haliç'ten sonra güzelim Boğaz gitti elden. Beton yığınlarıyla, gecekondularla işgal edildi dağlar, tepeler. "Yeditepe"nin üstünde, "Yetmişyedi beton tepe" çıktı.

Bu da yetmedi, Adalar halledildi, Üsküdar halledildi... Cumbalı İstanbul evleri ya yandı büyük bir raslantı (!) sonucu ya da özel korumalarla yok edildi.

Her gün otobüslerle, gemilerle, trenlerle akın akın geliyordu İstanbul'a Türkler.

Ama İstanbul'da daha çoook boş yer vardı, Tekirdağ'a doğru, İzmit'e doğru, Karadeniz'e doğru...

"Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şen" olarak geliyorlardı.

Sonra da işsiz olarak, işportacı olarak dağılıyorlardı İstanbul'a. Çünkü İstanbul'un "Taşı, toprağı altın"dı. Tüm ülkeye yayılmıştı bu "altın" reklamı. Giderek taşı toprağı altın olan İstanbul'un ünü Balkan ülkelerine de yayıldı. "Komünizmden, aslanlar gibi savaşarak kurtulan "Romanya'nın, Bulgaristan'ın kızları, kadınları aşkla, şevkle doldurdular İstanbul'u.

Ama İstanbul'da boş yer çoktu. Gene "Komünizmden kurtulan" Polonya'nın, Çekoslavakya'nın, Macaristan'ın uyanıkları, ellerindeki tapon malları, "Yabancı malı olsun da isterse kaka olsun," havasını yaşayan "Asil ve necip fazıl milletimiz"e (Bu söz Erdoğan Tokmakçıoğlu'nundur, belirtirim.) satmak için otobüs otobüs doldurdular kentimizi.

Yok, yok, bir türlü dolmuyordu İstanbul. Bunu "Aslan" Gorbaçov'un "Aslan" Rus kızları da öğrendiler. Öğrenir öğrenmez de, hemen Sarp sınır kapısından Karadeniz bölgesini işgal edip, İstanbul'a sarktılar. Romenlerden, Bulgarlardan bıkanlara yeni çeşitler sunuluyordu.

Bir yandan beton yığınları, bir yandan işgalciler, bir başka yandan minibüsler, öte yandan da Star–l'le birlikte birçok sinemamızda oynayan niteliksiz Amerikan safsatalarının aracılığıyla güzelim İstanbul'un güzelim Türkçesi de halledildi.

Üzerinde garip Amerikanca sözlerin yazılı olduğu tişortler... Minibüslerden çevreye yayılan anlaşılmaz Türkçeli şarkılar... Beyazıt'ta, Aksaray'da ya da Eminönü'nde, Karaköy'de biraz Türkçeli, biraz Romenceli, biraz Bulgarcalı, biraz Rusçalı konuşmalar...

Öykücülerimiz ya da romancılarımız, bugünün İstanbul'unu, bugünün İstanbul Türkçesiyle anlatmaya kalksalardı, ne yaparlardı acaba, bilemiyorum.

"Arabeske inanma, onsuz da kalma" adlı öyküsünde Kasım Uçkan, ("Yasak Öyküler", Yaprak Yayınları, 1991, sayfa 33-38) çok uzaktan da olsa, bu çirkinliği vermeye çalışıyor.

*

İstanbul'un sokaklarından ya da daha doğrusu çirkin güzelliklerinden, televizyonun saçmalıklarından, sinemalardaki "Amerika, sen çok yaşa" gizli başlıkla beyin yıkama anıtlarından, ancak dergilere, kitaplarla kurtuluyorum.

Müşür Kaya Canpolat, şöyle söylüyor "Sevi Halleri" (Anadolu Ekini Yayınları, 1991) adlı şiir kitabının önsözünde:

"Geriye dönüp baktığımızda diğer sanat kollarının şiirle yarışmaktan çoktan vazgeçtiğini görüyoruz. Çünkü şiirle yarışılmaz.

"Bu kez de sanat dışı eylemler şiirle yarışa kalkışmıştır. Sonunda şiir onu da aşmıştır.

"Günümüzde ise, 'görüntü, bu yarışa soyunuyor.

"Zaman zaman şiiri geçer gibi olsa da görüntü de yarışı kaybedecektir.

"Çünkü, olsa olsa elde edilen görüntüler 'şiir gibi' olabilecektir."

İliğine dek "şiir tutkunu" olan Müşür Kaya böyle söylüyor. "Çirkinleşen İstanbul"dan şiirle uzaklaşmak ne güzel oluyor

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDÜĞDU

Fotoğraf: İbrahim AKYÜREK

28 Ekim Salı

Esenköy bitti. Esenköy Güncesi de. Ama ben alıştım günceye, şimdi n'olacak. Birkaç gün bunu düşündüm. Bugün yolda yürürken Esenköy Güncesi bittiyse, başka bir günceye başlarım dedim.

Esenköy'de hep akşamüsteleri yazdım. Bu mevsim pek girmedim denize. Üşendim. Kitap okudum hep. Akşamüstü dışarı çıktım. Elimde kağıtlarım... 07 nolu kalemlerim... silgim... çay... cigara... dura düşüne yazdım... Geceleri içtim... rakı... çok içtim. Sonra gecenin içinde dolaştım. Bazen bir türkü tutturdum o berbat sesimle "Sürüden ayrılan sürmeli koyun/Yataklar yaptırdım gel yarim soyun" diye. Kıs kıs güldüm kendime. Yâr gelecek de soyunacak, nerde o bolluk.

Bazı geceler geçip giden günleri düşündüm. Önüme konan imkanları ilkelerime aykırı diye geri çevirmelerim... İlkeli adam... çok güldüm buna.

Sonra Ceviz Ağacı... Bir kez daha, yeniden sevdim Ceviz Ağacı'nı... çok. Tam karşımdaydı. Hissediyordum... iyice hissediyordum Ceviz Ağacı da seviyordu beni. Duruşundan... bakışından... yapraklarını oynatışından anlıyordum bunu... Daha önemlisi ben sevdikçe güzelleşiyordu Ceviz Ağacı...

Böyle oldu işte. Ben sevdim. Ceviz Ağacı güzelleşti. O güzelleştikçe ben daha çok sevdim.

Tırtıklayıcı... eksiltici, varolmak için, sevilenin varlığını, yokedici sevgi değildi. Biz Sevgili Ceviz Ağacı'yla bir sevgi yarattık. Varlığımızla. Bu yaratıcılıkta varlığımızın zenginleştiğini gördük...

Zenginleştirme... Ceviz Ağacı'nın sert kabuklu korunan iç dünyasını gördüm. Işıl ışıldı o dünya. Meğerse bugüne kadar hiç kimse görmemiş bunu. Bakar körler kabukta kalmış. Ben gördüm Ceviz Ağacı'nın iç dünyasını... ışıl ışıl... Sevindi. Güçlendi. Eğik başını kaldırdı.

Daha çok yapraklandı.

Güvendi bana. Sert kabuklarından sıyrıldı. İç dünyasının zenginliğiyle varlığını gösterdi. Biliyordu. Güveniyordu. Paylaşma ideolojisiyle benim o zenginliği eksiltmeyeceğimi... tırtıklamıyacağımı. Bunun için ben sevdikçe güzelleşti. Sevgili Ceviz Ağacı...

İçme işine gelince... Bazı arkadaşlar ürktü... kaygılandı, n'oluyor Gündoğdu'ya diye. Bir şey olduğu yoktu. Rakı içiyordum. Birçok şey canımı sıkıyordu. Homur homur homurdanıyordum. Hainleri... Foucheleri... dönekleri düşündükçe içimde kocaman yanardağlar patlıyordu. İnsanî değerlerin parayla değiştirildiğini gördükçe büyük denizlerin derin çukurlarında yaşamak istiyordum.

Bon orda... Esenköy'de hiç kimsenin bozamıyacağı... parayla kirletemiyeceği güzellikler yarattım. Bütün sevdiklerim ordaydı. Önce Sevgili Ceviz Ağacı... Az ilerde dağlar... Gökte yıldızlar... Dağ la sevişen... sonra mutlu bir yorgunlukla, kızarık yüzüyle ortaya çıkan mehtap... Koştur koştur gelen yağmur... Cigaralarımı uçuran... bardaklar deviren... beni Ceviz Ağacı'ndan kıskanan rüzgar... Çok uzaktaymış da... sanki kokusunu hissetmiyor, sesini duymuyormuşum da "Ben burdayım" diye kabarıp duran deniz...

Hepsi ordaydı. Bütün sevdiklerim. İnadına bin nazla... inadına kıs kıs gülmelerle birbirimizi seviyorduk... birbirimizi kolluyorduk... Derken bulutlar... Hepsi sevgi yüklü. Güneş erken geliyor, mehtap geç gidiyordu. Yıldızlar soframda dolaşıyordu nergizle.

İşte ben güldükçe güller açan bu sevginin gözlerine baka baka içiyordum. Cuma, cumartesi, pazar geceleri... Nergiz orda duruyordu.

Pazartesi sabahı erkenden yollara düşüyordum. Kös kös... İstanbul'a geliyordum... cangıla.

Sevgideğer okurum, şimdi sana gecenin ileri bir saatinde yazıyorum. İstanbul'da arada sırada gittiğim... çay içtiğim... kendikendime konuştuğum harabe bir çay evi vardı. Geçen gün oraya gittim. Yok. Yıkmışlar. Şimdi kendi kendime konuşabileceğim harabe bir çay evi bulabilir miyim, bilmiyorum. Canım sıkıldı. Canım sıkılınca homur homur homurdanırım... çene kemiklerim oynar. Şimdi homurdanmak istemiyorum. Gecenin ileri bir saatinde sana yazıyorum. Gecenin ileri saati... hep böyle olacak.

Az önce gökyüzüne baktım. Bulutsuz gökyüzüne. Bulutsuz gökyüzünde tek bir yıldız göremedim. İşte İstanbul sevgideğer okurum. Yıldızları da götürmüş birileri. Peki, n'apacağız. Boyun mu eğeceğiz. Yıldızsız mı yaşayacağız. Hayır. Benim içim... iç dünyam yıldız dolu. Hiç kimsenin, nobran... hoyrat ellerin o yıldızları karartmasına... alıp götürmesine izin vermeyeceğim. Gecenin ileri saatlerinde sevgideğer okurum, sana hep yıldızla geleceğim... senin yıldızlarını hissede hissede... Bunun için sevgideğer okurum, Yıldız Güncesi diyorum bu notlara.

31 Ekim Perşembe.

Kış geldi... Soğuk, yağmurlu bir gece. Az önce sobanın yanındaydım. Borusuz gaz sobası. İyice ısındım... Soba adını sevmiyorum. Kaba. Güzel... ince bir ad olmalı. Özlem dolu. Adını sevmem ama kendini severim. Sobanın başında otururken neden sobayı sevdiğimi düşündüm. Düşünün, evde beş soba var. Sevgi değil de üşüme korkusumu acaba dedim. Annem de battaniye severdi. Durmadan battaniye alırdı. "Onca battaniyeyi n'apacağız" dediğim de "Üşürsek örtü örtüveririz oğulcuğum" derdi.

Bana "Neden bunca soba" diyenlere "Üşürsek yakı yakıveririz" diyorum.

Soba sevgisi belki eskilikten. Eski adamım ben. Kış gelince soba yanacak. Sobada çay demlenecek. Kaynayan suyun sesini duyacağım. Durmaksızın çay içeceğim. Çay orda duracak... sobanın üstünde. Bu, tad veriyor bana. Bir de sabahın erken saatlerinde ekmek kızartmak. İki dilim. Kızarmış ekmek kokulu bir odada kahvaltı.

Kendiliğinden ısınan evlerde mümkün değil bunlar. Ama biliyorum, kendiliğinden ısınan evlerde de başka tadlar vardır. Belki bir gün böyle bir eve taşınır, kaloriferin tadını anlatabilirim size. Böyle olsa bile, ben yine de sobada demlenen çayı, kızarık ekmeğin kokusunu özlerim.

Bir de şu var. Hep şöyle düşünürüm. Soğuk, karlı, fırtınalı bir hava. Kadın sobanın yanında. Kazak örüyor. Bütün duyarlılığıyla kulakları kapıda. Sevdiği adamı bekliyor. Adam az sonra gelecek. Buz tutmuş yanaklarını, kadının ılık yanaklarına dokunduracak.

Soba... demlenen çay, kızaran ekmek... bekleyen kadın... Bu düşünceler hep eskilikten... Eski adamım ben. Berger'in dediği gibi kapitalizm insanlık dışı bir akış. Teknolojiyle hızlandırılan bu akış, insanı yok ediyor. Basınçlı tencereler de on dakikada pişirilen kokusuz yemekler. İnsanın koku duyusunu... uzaktan kumandalı televizyonlar da insan beynini dumura uğratıyor. Sobanın üstünde saatlerce demlenen çayın kokusu, kapitalizmin insanlık dışı akışına direniyor. Sobayı sevişim bundandır belki.

Tüpgazda on dakikada çay demyen fırsatçı kapitalist birey, kısa zamanlara koşullanıyor. Uzun zaman gerektiren insanî değerleri yaratamıyor.

Doğru mu bütün bunlar. Bilmem. Bir avuntu belki. Sobalı evin avuntusu...

4 Kasım Pazartesi

Hastayım. Grip. Hasta olacağımı dün anladım. Öğlenin ileri saatine kadar çıkmadım yataktan. Böyleyimdir, hasta oldum mu çıkmam yataktan. Uyuya uyuya iyileşeceğim sanki... Tuhaftır, onca ağrıya, onca ateşe karşın uyurum. Hasta olunca yatıvermem annemin koşullandırması. Küçükken "Hastayım" deyince, "Yat oğulcuğum" derdi annem. Yatardım. "İyileştim anne" deyince "Kalk oğulcuğum" derdi... Ne güzel değil mi, hastaysan, yat, iyisen kalk...

Dün yine de kalktım, öğieden sonra. Bir dolu işim vardı. Bu sabah 38 ateşle düştüm yollara... Şimdi biraz iyiyim. Düştü ateşim. Pek sevdiğim çayın, cigaranın tadı yok ama.

Bugün İbrahim Yıldız geldi. Cumartesi Kitap Sergisi'nde karşılaşmıştık...

Hani bazı insanlar vardır, görünce seversiniz. Hiç ayrılmak istemezsiniz. İbrahim Yıldız böyle bir insan... Kitabının adı **Kıyıda Bir İbrahim**... Ne güzel bir ad değil mi... "Kıyıdasın şiirin İbrahim" diyor. Şiirin emekçisi İbrahim Yıldız her şeyi insana bağlamış. "İnsan olmasa" diyor. Doğru. Bir ara birileri şiirin doğrusu yanlışı olmaz demişlerdi. Düz çizgiyle, sistemin ideolojisiyle bakarsan olmaz tabiî... Ama şiirin içinde hangi hakikatın gizlendiğini ararsan... İşte bu açıdan doğru yanlış gündeme gelir... Öbürleri... sistemin ideolojisiyle bakanlar, doğru yanlış dedin mi, üniversiteye giriş testi sanıyorlar. "Olur mu efendim, şiirin doğrusu, yanlışı olur mu" diyorlar. Olur mu efendim olur mu diyeceklerine test kafasını bıraksınlar. Tarihin içinde oluşan doğrulardan, yanlışlardan söz ediliyor burda. Hiçbir şey tarihin dışında olamaz. Çünkü insan oluşturduğu tarihin içinde yaşıyor. Sonra sistem her şeyi doğallaştırıyor. Geçen gün bir yazı okudum. Kapitalizmi insan yaratmadı. Kapitalizm doğaldır. Kapitalizm icat değil, keşifttir diyor.

Şimdi şunu söylüyorum. Kapitalizmi, kapitalist ideolojinin "doğru"larını keşfeden bir şiir yanlıştır. Kapitalist toplum birey yaratmış gibi "bireyi" anlatan şiir yanlıştır. Bu, olmayan bir keşiftir çünkü. Yanlış bir keşifttir çünkü. Kapitalizm birey filan yaratmadı. Oluşan bireyi yok etti. İnsanı yozlaştırdı. Batı televizyonlarında erkekle kadının cinsi ilişkisinin açıkça gösterilmesi, bireyin özgürlüğü değil. İnsanın aşağılanması.

İbrahim Yıldız'ın bir dizesi nerelere getirdiği beni... "Öpülür hep bıldırcın ışık" diyor. İbrahim Yıldız... Bıldırcın ışık, Yıldız'ın yüzü.

16 Kasım Cumartesi

Az sonra yola çıkıyorum... Edirne'ye... Damla dergisinin kurucusu Uluğ Turanlıoğlu için bir tören düzenlemişler, beni de çağırdılar. Evet dedim ikiletmeden. Edirne'de sevdiğim insanlar var...

Sabah erken kalktım. Güzel bir kahvaltı. Yola çıkacağım için keyifliyim. Çoktandır hep bir yere gitmeyi düşünüyordum. Atla bir taşıta... git... Eskiden öyle yapardım. Binerdim bir taşıta... tren... otobüs... giderdim. Nereye gideceğimi ben de bilmezdim. Canımın çektiği yerde inerdim. Gezerdim orda burda... İçim açılırdı. Şimdi de böyleyim. Yola çıkacağım ya, içim açık. Ne var bunda gideceğim yol dört saatlik denmemeli. Dört saat mört saat... n'olursa olsun yolcuyum ben. Hem Edirne'de seviyorlar beni. Göz düşürmezler bana.

19 Kasım Pazartesi

Gecenin ileri saati... Edirne'yi düşünüyorum. Cumartesi-pazarı... Edirne'de yaşadığım güzelliği nasıl anlatmalı. Acaba bu, bir yanılsama mı diyorum. Edirne'ye filan gitmedim. İki gün evde oturdum. Gitmiş... iki gün Edirne'de yaşamışcasına düş mü kurdum yoksa... Hayır. Gittim Edirne'ye... Cumartesi pazarı orda yaşadım. Peki neden kuşkulanıyorum kendimden, neden Edirne'nin bir yanılsama olabileceğini düşünüyorum. İki nedeni var bunun. Birincisi. Edirne'de iki gün içinde beni üzen, sinirlendiren, kızdıran, bunaltan tek bir saniye yaşamadım.

İkinci nedene gelmeden önce Edirne'ye niçin gittiğimi söyleyeyim. 60 yıldır insanî-gerçekçi edebiyat için mücadele veren Uluğ Turanlıoğlu için gittim.

Bazı insanlar vardır. Bakarsın, hayıflanırsın, "Bu ülkede niçin bu insana benzer on-onbeş adam yok" dersin. Uluğ Turanlıoğlu böyle biri... Pazar günü düzenlenen törende şiirler okunurken... anılar anlatılırken bol kesecileri düşündüm. Hem edebiyatı katleden hem de ödül alanları... Hayır. Hiçbir ülkede böylesine haksızlık yapılmadı. Yapılamaz.

Bu haksızlık umurunda mı Turanlıoğlu'nun... Değil. Böyle olsa bile insana hakkını vermemek bir toplum için yıkımdır. İnsan için mücadele edene hakkını vermezsek genç insan, insan için mücadele etmez. "Turanlıoğlu insan için mücadele etmiş de n'olmuş, ben çıkarıma bakarım"der. Çünkü insan için mücadele kitaplardan öğrenilmez. Bunu hayat öğretir.

Bu ülkede sesi bozuk sözde sanatçı için televizyon saatlerce yayın yapar... Turanlıoğlu için susarsa bu işi düşünmek zorundayız. Çünkü sorun toplumsaldır.

Star sisteminin kurucuları... bayanlar... baylar, yemin ediyorum bu böyle kalmayacak. Bu ülkede edebiyat tarihi yeniden yazılacak. Uluğ Turanlıoğlu'na Türkiye kültüründe hakkı verilecek.

Şimdi beni sevindiren ikinci nedene geliyorum. İlkelerimden ödün vermediğim, düşüncelerimi açıkça söylediğim için sürekli itilip kakılır biriyim ben. Hep suçlanan... hep susturulmak istenen. Bundan dolayı çekingen... tetikte yaşarım. Her edebi toplantıya gitmem. Belli olmaz bunların işi. Düşünceye düşünceyle yanıt veremedikleri için, söverler ana avrat, tahrik ederler suçlu düşürmek için.

Bakın, n'oldu Edirne'de. Uluğ Turanlıoğlu, törenin sonunda kalktı, hakkımı verdi benim. Şaşırdım. Çok şaşırdım. Şundan dolayı. Doğru mücadele ediyorum diye yıllardır arkasından sövülen bana, biri kalkıyor, "Evet" diyor "bu adam doğru mücadele verdi. Haksızlığa baş kaldırdı edebiyatta."

Kıran kırana bir mücadele ortamında oluşan sert yapım, Turanlıoğlu konuşurken yerlebir oldu... Nerdeyse ağlayacaktım... zırıl zırıl. Bundan ötürü kısaca teşekkür ettim. "Burda bana verilen bu değeri dünyanın hiçbir şeyine değişmem" dedim. Bir de "Şimdi burda annem olsaydı" dedim.

Pazar gecesi 21.30 otobüsü hareket edince şöyle düşündüm. Ben galiba yakında öleceğim. Bunu hissetti Edirneli dostlarım. Gündoğdu'ya güzel iki gün yaşatalım... hiç sinirlenmesin... hiç üzülmesin. Bir de edebiyatta yaptığı mücadelenin hakkını verelim. Star sisteminden korktukları için hiç kimse hakkını vermedi. Gündoğdu'nun. Biz hakkını verelim... söyleyelim dediler.

Birçok insan haksızlığın içindedir. Bu yüzden destek vermez bana. Kimisi korkar. Star sistemine karşıdır, ama star sisteminden korkar. Kültürümüzün demokratikleşmesi gerektiğini bilir. Ama star sisteminin despotluğundan korkar. Kimi sözlüğe girmeyi önemser. Gündoğdu'yu desteklersem "Necatigil sözlüğüne beni de almazlar, kalırım ortada" der. Susar. Haksızlığa boyun eğer. Ama bunların hepsi yüzüme över beni. Ben gülerim kıs kıs.

HARMAN

– Necdet Yaşar'a-
isterseniz sevmeyin beni
sevda koymuşlar damarlarıma
bir gece anam babam

ellerim kanadı
tarlada
bu gelincikler ondan...

gömütlerine diktim onları
– insanlara uzat – dediler
– sürsünler dudaklarına –

İbrahim YILDIZ

Desen: Adil Şahin

Kızıyor muyum onlara. Hayır. Hiçbirine kızmam. Anlarım. Bilirim, her insanın harcı değildir mücadele. Ama onların da şunu bilmesini isterim. Haksızlığın baş nedeni bu suskunluktur.

Edirneli dostlarım bu suskunluğu kırdı. Yıllar süren bir mücedeleden sonra varolan çizgi bu. Belli olmaz, Edirne'de çizilen bu çizgi bakarsınız genişler... Kayseri'ye... Mersin'e... Adana'ya dek uzanır... bütün yurdu kapsar. Bu çizgi, star sisteminin bütün dayanaklarını keser.

Sözlükçüleri düşünün bir. Bir despotun keyfiyle onu bunu alıp almamaya karar veriyor. Karar versin o. Demokrat çizgi bütün yurda yayılırsa görür gününü... Yazar, boyun eğmez despota o zaman. "Sen kimsin efendi" der, despotu elinin tersiyle iter, ayağa kalkar. Kendi sözlüğünü yapar demokratik tutumla.

Edirne'de bir suskunluk kırıldı. Sevincimin asıl nedeni bu.

Sevinç üstüne sevinç yaşadım Edirne'de. Beni sevindiren o noktayı da söylemeliyim. Yazar İsmet Kür hanımefendiyle tanıştım. Görür görmez inceliğinden etkilendim İsmet Hanımın.

Soğuğu...sıcağı...rüzgarı... yağmuru... doğayı bütünüyle seven bir insan İsmet Kür. Üstelik 70'li yılların sonlarında Esenköy'de kalmış.

İsmet Kür, Edirne'de anı-roman türü bir eser yazıyor. Pazar sabahı odasında çay içtik. Bana yeni eserini anlattı. Zevkle dinledim. Sonra **Onuncu Sigara** adlı eserini verdi. Bu kitabı okuduktan sonra düşüncelerimi söyleyeceğim.

Sevdim İsmet Hanımı. İnce... kültürlü bir insan. Bu tanışıklığın şaşırtıcı yanı şu. İsmet Kür, benim sık sık eleştirdiğim star sistemi yazarlarından Pınar Kür'ün annesi. Cumartesi gecesi sofrada "Cengiz Bey, gelelim sizin şu star sistemine" dedi. Güldüm. Gelemedik ama. Zaman bulamadık.

İnsanlar ayrı düşünebilir... insanların ayrı noktaları olabilir. Ama bence insanlarda ortak noktalar daha çoktur. Ben, buna inanırım. İsmet Hanımla Edirne'de ortak noktaları bulduk. Buna sevindim. "Sen şu yazarı eleştiriyorsun, öyleyse ben senle konuşmam" demek... böyle düşünmek... bu, dar açılı bir hayattır.

İsmet Kür, birçok aydınımızın takılıp kaldığı dar açılı bu noktayı aşmış.

Pazar gecesi 21.30 otobüsüyle Edirne'den ayrıldım. Yirminci yıldır ilk kez otobüste... İstanbul'a gelene kadar uyudum... deliksiz... tam dört saat. Edirne'de yaşadığım güzelliklerden dolayı kan basıncım sıfırdı çünkü.

22 Kasım Cuma

Bugün bir toplantıda, tanımadığım biri akıldan söz etti... Ben, az akıllı olduğum için biri akıl makıl dedi mi huylanırım. Susarım. Bugün de öyle yaptım. Sustum. Ama o kişi durmuyor... gözümün içine baka baka akıl diyor. Gözümü kaçırıyorum... hayır... peşimi bırakmıyor.

Şöyle düşünüyorum. Adam anladı az akıllı olduğumu, git azıcık akıllan diyor. N'apmalı... nasıl akıllanmalı... derken dalıp gitmişim. "Değil mi sayın Gündoğdu... sanat hatta aşk bile akıl işidir" demez mi.

Bazen "Keşke Gündoğdu olmasaydım" diye düşünürüm. İşte karşımda biri, akıllı olduğuna iyice inanmış... üstelik aklı övüyor. "Evet... haklısınız" diyebilirim. Gündoğdu olmasam... şimdi n'apayım. Aklı öven... benden olur bekliyor... Kalkıp gitsem ordakilere ayıp olacak... düşücemi söylesem adama ayıp olacak... söylemesem bana ayıp olacak.

Yol arkadaşlarım bilir, kendimi severim ben. Kendimi

korur... kollarım. Kendime eziyet etmem. Kendime ayıp etmem. İşte bu yüzden... yalnızca bu yüzden benden olur bekleyene şöyle dedim "Deminden beri övdüğünüz o akıldan ben de pek yoktur. Belki bundan ötürü, sanat... hatta aşk bile akıl işi değildir diyorum. Hele akıl, sistemin curufuyla doldurulmuşsa, o sanat, hatta o aşk beş para etmez..." Hissediyorum. Ben konuşurken yıldırımlar düşüyor... Aldırmam... söylerim düşüncemi...

Bilinci, akıl... duygu diye ikiye bölmek... sonra duyguyu tukaka yapmak sistemin işi... Hasarlı bilinç diyorum böylesine... Hasarlı bilinç "Aşk akıl işidir şiir akılla yazılır"der, duyguyu dumura uğratır. Bütün bütüne dumura uğrar mı duygu. Bence uğramaz. Ama sistemin... akılcıların etkisiyle insan duygusuzluğu hüner sanır. Özellikle bizim erkek takımı... Orda söyledim. Ben akıllı aşkı savunmam. Böylesinin beş paralık değerl yoktur benim katımda. Bir erkek, sevdiği kadının önünde diz çökmeli... kadının en ufak takazasında zırıl zırıl ağlamalı... Üzüm üzüm üzülmeli... Ama efendim devrimizin "şahsiyetli" kadınları "zayıf" erkekleri istemezmiş... İstemesinler. Kadın efendiler istemiyor diye aklı, aşka sokmasın erkek.

Duyguyu savunmalıyız... Tek başına kalmak pahasına duyguyu savunmak gerekiyor...

Duyguyu savunmak için uzun söze gerek yok. Biri akıl makl dedi mi, bencileyin davranın... ben gülüyorum... siz de gülün. Bu gülüş, akıllıyım diyenin aklını karıştırıyor...

22 Kasım Pazar

Afiş... Sennur Sezer'in şiirleri... (Gerçek Sanat Yayınları. İstanbul) Sennur Sezer, ilk sayfada etkiledi beni. Şöyle diyor, **"Çok söylenmiş güzelliği güzün/Bir çocuk ıslığı izinl sürer." Afiş,** işte bu anlamda, aşık olan... şaşıran... acı çeken... mücadele eden... güneşi ısıran... yurtsuz rüzgarlarla savrulan bir çocuğun serüvenini anlatıyor... İster istemez büyüyen bir çocuğun serüveni...

Nasıl bir serüven bu... bir kavram serüveni mi... Değil... Öylesi... kavram serüveni şöyle. Şiirde insan yok. İnsan kavramının gerçekliğine inanmış. Kavramcı diyorum buna. İşte bu nedenle yaşayan insanı değil, Platoncu etkiyle insan idesini anlatır kavramcı şair. Bu anlayışla yazılan şiirde insan olmaz. Yalnız insan değil, insanî tek bir nokta da olmaz. Söz gelimi bu anlayışla yazılan şiirde seven, acı çeken insan anlatılmaz. Sevgi anlatılır, acı anlatılır.

Neden böyle yapar kavramcı şair. Ona göre seven, acı çeken insan nasıl olsa ölecek. O zaman şiir güzelliğini yitirecek. Kavramcı şair, sevgi... acı idesini anlatır. Çünkü o şaire göre bu ideler mutlaktır. Ezeli-ebedidir. Değişmez. Hiç değişmeyen... ezeli-ebedi ideyi anlattığı için... işte bundan ötürü geleceğe kalacağını sanır. Öyle düşünür... İsterim kavramcının geleceğe gitmesini... Taşlanır belki... nerde senin şiirinde insan... acı çeken... seven... mücadele eden insan diye.

Sennur Sezer kavramcı değil. İnsanı anlatıyor Sennur Sezer. İşte bu nokta Türkiye şiirinin kavşağında son derece önemli. Çünkü star sisteminin propagandasıyla insan bilinci hasara uğratıldı. Hasarlı bilinç, kavramcı şiirle Türkiye şiirini insanî olmayan kanala soktu. Kavramcı şiir, insanın acısını... mücadelesini anlatmadı. Sanki varmışcasına hiç değişmeyen... mutlak... ezeli... ebedi... ancak biz zavallı insanların pay alabildiği ideleri anlattı.

Sennur Sezer, Türkiye şiirinin bu kavşağında... bazılarının hiç anlamadığı, bu yüzden ideolojiden hünermişcesine kaçtığı... işte tam bu kavşağında verilen mücadelede insanî şiiriyle önemli bir adım atıyor... insana.

İnsan... duyguları... mücadelesi... aşkı... sevgisi... arkadaşları... çocukluğu... güzel yaşama özlemi... sistemin bütünüyle yok ettiği... metalaştırdığı... iletişim kanallarıyla yerlerde süründürdüğü insana elini uzatıyor Sennur Sezer. **Afiş**, yüzyüze insanla... Yürekte kilitli insan sesiyle "Sen olanca sesinle/**Savunduğunda yaşamayı/Yeni bir ses duyarım**" diyor. Bu, son derece önemli bir nokta.

Şimdi ikinci noktaya geliyorum. Tolstoy şöyle der. "Sanatın ödevi, düşün biçiminde iken kavranamaz ve anlaşılmaz olan şeyi, anlaşılır ve duyulur kılmaktır" Sanatta star sistemi bunu tersine çevirdi. Anlaşılmazı daha anlaşılmaz... daha duyumsanmaz yaptı. Sanatta star sistemi duygularımızı kuruttu.... Bu sisteme uygundu. Duyarsız... iskelet insanlar...

Sennur Sezer... işte bu nokta da star sisteminin bilinci hasara uğratan propagandasına kapılmamış. Star sisteminin propagandasına kapılsaydı, son derece kolay yazılan anlaşılmaz şiirle, sistemin "baş şairesi" olurdu. Sennur Sezer son derece zoru... anlaşılmazı, anlaşılır yapmış şiirle... insanilikten kaynaklanan duygu şimşekleriyle... **Afiş**'i okurken işte bu yüzden, kadın oldum... ütü yaptım, giysi bohçaladım... fotoğraf çektirdim... pazarlarda dolaştım... bir kadınla akşam karanlığında dua ettim... çocuk oldum.

Sanat budur. Sanat, insanı, öbür insanla insanlaştırır... Çünkü insan, öbürü varsa... öbür insan varsa... varolabilir ancak. Sanatçı, insana bu yolu açar. Gerçekçi-insanî sanatla, star sistemi sanatı arasındaki ayrım tam burdadır. Star sistemi sanatı, insanın öbür insana ulaşmasını önler. Star sistemi sanatçısı insana yolarkadaşı olamaz. Star sistemi sanatçısı yol kapayıcıdır. O, yolu kapar. O, sırtını döner insana.

Sennur Sezer, **Afiş**'te insana giden yolu açıyor... Sennur Sezer, insanla yürüyor... yüzyüze.

Gecenin ileri bir saatinde yazıyorum... Sennur Sezer'in insanları... İşte biri cebine ışıkları doldurmuş geliyor. Daha ümidini yitirmemiş... Bir çocuk... öksürüyor. Bir kadın hatmi kaynatıyor... Gönlünde bütün oğulların kokusu... Susmayın diyor... Yummayın gözlerinizi... Tanıklık edin, unutmayın... Bir kadın... ağrıdıkça biliyor yüreğinin yerini...

Sennur Sezer konuşuyor... **"Işıklar hep ötede"** diyor... Gecenin karanlığında yürüyorum... **Afiş**'le... Bir Kadın, "Hatmi iyi gelir öksürüğüne" diyor. "Yürü... ışıklar ötede" diyor. Yürüyorum içimde umutla... Bir kadın dua ediyor benim için... ötede ışığı görüyorum...

KİTAP

FELSEFİ SÖYLEM NEDİR
Betül Çotuksöken
Ara Yayınları, I. Basım, 192 sayfa
"Bu yapıt, felsefenin 'neliğini' açıklamanın ne denli önemli olduğunu 'kendince belirlemeyi bir ölçüde üstleniyor. Yapıt -herhangi bir felsefi söylem gibi- bu konuda ortaya konmuş bir 'deneme' yalnızca; özgül ayrımı, onun felsefeyi bir söylem olarak alımlaması..."

STEPHEN HAWKİNG'İN EVRENİ
John Boslough
Çeviri: Osman Bahadır
Sarmal Yayınları, I. Basım, 113 sayfa
Küçücük bir galaksideki önemsiz bir yıldızın etrafında dönen ufacık bir gezegende yaşayan bir avuç insanın tüm evreni anlama amaçlarının ve bu minicik yaratıkların evreni bütünüyle kavrama yeteneğinde olduklarına inananların kitabı

SU YÜRÜDÜM DESTAN GEÇTİM
Oğuz Özdem (Şiirler)
Edebiyat Gazetesi yayınları, I. Basım 64 sayfa
"Bağışla beni kalbim / ve alış acılara / bir bakarsın/ kara üzüm / aralık ayında / olmuş/ rüzgar yemiş/buz tutmuş/ şırası / kendi içinde / şaraplaşmış / yeter artık kalbim/ dal kırılır / kan akmaz / Elveda ve bağışla" Şiirin sıcaklığı bütün acıları bağışlayacaktır elbet.

TOZLARIN DANSI BİR DÜŞ VE SONRASI
İzzet Kılıçlı (Öyküler)
Yazıt Yayınları, I. Basım, 112 sayfa
"Bir gemi belirmişti az ilerde. Görünürde ne deniz ne de nehir vardı. Karaya oturmuş olabileceğini düşündüm. Deniz nereye gidebilir diye haklı bir soru beynimi rahatsız etmeye başladı. Geçmişten kalmışa benzemiyordu hiç, çağdaş ve yeniydi". Karada Yürüyen Gemi de içinde olmak üzere bir uzun öykü, altı da kısa öykü var kitapta. Farklı bir boyut, farklı bir öykü çizgisi...

DEVEKUŞU ROSA
Yusuf Ziya Bahadınlı (Roman)
Cem Yayınevi, I. Basım, 228 sayfa
Yurdışında yaşayanların öyküsü... Özgür olma savaşımı veren kadınlar, siyayi sığınmacılar ve sevginin öyküsü...

SU RESİMLERİ
Mustafa Köz
Akyüz Yayınları, I. Basım, 64 sayfa.
"dışarda ay sarı / içerde biz / kuşlar niye uçar diye düşünüyoruz / ve yağmakla eskir mi diye yağmur?" Kitapta Su Resimleri uzun bir şiir... 80 sonrasının hüzünlü şiiri... Zorba Güncesi'yle Dersaadet ve Tirat Bölümleri...

ÜÇÜNÜN NERKİSİ
Reha Mağden (Öyküler)
Akış Yayıncılık, I. Basım 80 sayfa.
"Nerkis için çok şey söylenebilir, söylendi de; bense onu uzun zamandır "kazanamamış kahraman" olarak tanımlıyorum. Oysa çocukluğumun Nerkis'i yalnızca kahramandı." On öyküden oluşuyor kitap.

CEMRE
Lütfiye Aydın (Öyküler)
An Yayınları, I. Basım, 96 sayfa
"Öykülerim.../ Büyümemiş yanımla beslediğim zümrüdüanka / Ilk Cemre'nin düştüğü kırağılı çocukluğuma savuşturulmuş gençkızlığım/ gezgin kadınlığın.../ Öykülerim yaşadığım, düşündüğüm, düşlediğim dünyalardan derlimiş bir selam insana... Gavurdağlarının ötesinde, uçurum kıyısında efildeyen bir gelincik güzelliğindeki oğlak gözlü çoban çocuğa. / Öykülerim kendime anlattığım masallar..." diyor Lütfiye Aydın.

AYDIN KİME DENİR
Turan Altuntaş
Beti Yayınları, I. Basım 76 sayfa
"Peki aydın kime denir? Kime aydın denir? Halkı adına düşündüğü gibi yaşayan ilkeli insana aydın denir. Halkının sorunlarına çözüm getirmek için sürekli okuyan insandır." diyor Altuntaş bu kitabında. Çeşitli dergilerde ve gazetelerde yayımlanan yazıların derlendiği bir kitap bu.

Hedefimiz Daha İleriye

Türk çiftçisinin güveniyle güçlenen
ŞEKERBANK daha ileriye, daha yeniye
ulaşmanın gururunu taşıyor.

İstikrarlı yönetim,
sürekli yükselen başarı grafiği...

ŞEKERBANK

"Doğru Banka"